

Riga Nordic University

International scientific conference

**THE LATEST SCIENTIFIC ADVANCEMENTS
IN PUBLIC MANAGEMENT,
ADMINISTRATION, AND LAW**

October 29–30, 2025

Head of organising committee:

Romans Djakons – Dr.sc.ing., Professor, Academician, Chairman of the Board of Riga Nordic University.

Each author is responsible for content and formation of his/her materials.

The reference is mandatory in case of republishing or citation.

The Latest Scientific Advancements in Public Management, Administration, and Law (October 29–30, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 128 pages.

CONTENTS

SECTION 1. HISTORY AND THEORY OF LAW AND STATE

Judges' societal and professional legal consciousness and its impact
on the law application process in modern judiciary

Bychkov I. H. 6

The impact of digital transformation on the organization of legal activity
in the private law sector

Tskhovrebov R. T. 10

Deviation in the principles of law

Chuvakova H. M. 13

SECTION 2. CONSTITUTIONAL AND MUNICIPAL LAW

The principle of the rule of law in the constitutional and legal doctrine
and practice of constitutional proceedings in the Republic of Kazakhstan

Chekhovych T. V. 17

SECTION 3. CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE. FAMILY LAW

Vindication in the context of book possession and practical protection
of violated rights

Deledyvka S. G. 21

On the need for legislative clarification of the concept of «free assistance»

Krynchna A. O. 25

The Transformative Impact of Sustainable Development Principles
on Private Law in Ukraine

Sushch O. P. 27

Peculiarities of civil procedural legal relations in the context of judicial protection
of the rights and legitimate interests of participants in land legal relations in civil
proceedings

Chebyshev M. R. 30

SECTION 4. LABOR LAW AND SOCIAL WELFARE LAW

Certain aspects of applying for leave due to pregnancy and childbirth

Bodnaruk M. I. 33

SECTION 5. AGRARIAN AND ENVIRONMENTAL LAW. LAND LAW

On the issue of resolving a land dispute through mediation in Ukraine

Hurhach A. E. 37

Land servitude in modern Ukrainian law in the context
of legitimacy and abuses

Martyniuk V. A. 40

Terminological and conceptual harmonization of European and Ukrainian regulations on discharges of substances into water Uberman V. I., Vaskovets L. A.	44
SECTION 6. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE.	
FINANCE LAW. INFORMATION LAW	
Mechanism for implementing the binding nature of conclusions on the application of legal norms set forth in the Supreme Court's resolutions for administrative bodies/authority entities Danylenko-Nehara Yu. S., Nehara R. V.	48
On the issue of introducing extraterritorial jurisdiction in administrative proceedings in Ukraine Zavalniuk I. V.	52
The Essence and Concept of Public Administration in the Field of Rehabilitation in the Healthcare and Social Protection System Zarya O. G.	57
Administrative extrajudicial procedure for recognition of birth and death facts of persons in the temporarily occupied territory of Ukraine Koroied S. O.	60
The Role of Trust in Healthcare and Confidential Information Protection in Ensuring Social Stability Makhovyk A. O.	64
Public-private partnerships as a mechanism for strengthening the logistical support of the National Police Mohyla O. V.	67
Good administration in the field of personal data protection Yakovenko M. Yu.	70
SECTION 7. CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY.	
CRIMINAL AND PENAL LAW	
Recognition of a person working under a civil law contract as a victim in criminal offenses provided for by Articles 271 and 272 of the Criminal Code of Ukraine: current practice and trends Bakhurynska O. O.	74
SECTION 8. EUROPEAN UNION LAW. INTERNATIONAL LAW AND COMPARATIVE LAW	
International legal aspects of the militarization and military presence of the Russian Federation in the Arctic region and along the Northern Sea Route Hafiak O. V.	78

Balancing Law and Morality: Emerging Challenges
to the Concept of State Sovereignty

Melnichenko V. S. 82

Representation of a client's interests by a lawyer
in the European Court of Human Rights

Plesna I. A. 84

SECTION 9. MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Public Information Resources in the Context of Digital Transformation
of Post-War Ukraine

Ignatenko V. O. 89

Problems with legal support for the public management of the reintegration
of war veterans in Ukraine

Tkachenko O. A. 93

Comparative Analysis of Nudge Technology Implementation
in Public Administration

Shchekhovska L. M. 97

SECTION 10. CIVIL SERVICE AND PUBLIC ADMINISTRATION

Key Priorities for the Recovery of Ukraine's Health Care System:
An Empirical Analysis of Expert Responses

Guskov B. V. 101

Critical thinking, communication and creativity as key motivational competencies
of civil servants in modern conditions

Chursinov O. A. 106

SECTION 11. PUBLIC ADMINISTRATION IN NATIONAL SECURITY AND PROTECTION OF PUBLIC ORDER

Mechanisms and tools for implementing public-private partnerships
in the field of civil protection

Bielikh I. V. 110

The Psychophysical State of the Individual as the Core of Vital Security

Yashchuk P. V. 114

SECTION 1. HISTORY AND THEORY OF LAW AND STATE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-1>

JUDGES' SOCIETAL AND PROFESSIONAL LEGAL CONSCIOUSNESS AND ITS IMPACT ON THE LAW APPLICATION PROCESS IN MODERN JUDICIARY

СУСПІЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ СУДДІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАВОЗАСТОСОВЧИЙ ПРОЦЕС В СУЧАСНОМУ ПРАВОСУДДІ

Bychkov I. H.

*Candidate of Sciences in Law
(PhD in Law),*

*Judge of the Kovpakivskyi District Court
of Sumy City
Sumy, Ukraine*

Бичков І. Г.

*кандидат юридичних наук,
суддя Ковпаківського районного суду*

*м. Суми
м. Суми, Україна*

Одним із найцінніших результатів судово-правової реформи в Україні є чітке проголошення механізму процесуально-правової діяльності суддів у сфері правотлумачення норм як матеріального, так і процесуального права, правотворчості у разі неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, посилення практики правових позицій Верховного Суду та Європейського Суду з прав людини. Не дивлячись на такий широкоформатний підхід до правосуддя у сфері правозастосовного процесу, все ж останній класично ґрунтується виключно на законі. Саме в цьому полягає суть континентального права, в основі якого завжди знаходиться норма права, яка і є предметом тлумачення, процес якого може мати місце лише в межах горизонту змістовно-правової суті такої норми [1, с. 51]. Сам процес такого тлумачення ґрунтується на наявності основ уже сформованої суспільно-професійної правосвідомості кожного судді. Отже, суспільно-професійна правосвідомість людини-судді формується не під час судового процесу, а на основі усталеної, внутрішньої суспільно-професійної концепції, яка сформована у кожного судді заздалегідь на основі його життєвого, професійного досвіду, особистісних цінностей, його індивідуальному розумінні справедливості, як з точки зору

світоглядного її розуміння, так і справедливості по відношенню до кожного конкретного правового випадку. Судове ж засідання, в межах якого функціонує доказовий процес за участю сторін з одного боку і контролюючих функцій суду та правозастосовчого процесу – з іншого, створюють механізм особистісної суспільно-професійної правосвідомості суддів, і в той же час є тим місцем, де проявляється суспільно-правова свідомість сторін з точки зору відношення їх до права, суду і правосуддя в цілому.

В той же час, суд і закон формують єдиний процесуально-правовий механізм, який у сфері правозастосовчого процесу є нероздільним. І це не є помилкою. Така позиція характеризується своєю крайністю, оскільки закон є статичним проявом волі законодавця, а це означає, що закон не може заздалегідь моделювати напрямки суспільного розвитку. Навпаки, суспільний розвиток моделює право. Судді ж, як «провідники» права, повинні мати безумовне уявлення, а відтак і знання про становлення і розвиток суспільних відносин не лише з точки зору виключно позитивних моделей поведінки людей, на які постійно звертають увагу в сім'ї, школі, університеті, а і тих моментів, які не узгоджуються із суспільними правилами поведінки, суспільною мораллю. В цій частині слушно зазначає А. С. Романова про те, що на суддю покладається ще й вагома моральна відповідальність перед громадянами і перед самим собою [2, с. 954]. Таке комплексне поєднання позитивного і негативного безумовно проникає на рівень правосвідомості суддів, оскільки судді є частиною того суспільства, яке продукує ті чи інші цінності, в тому числі і право. Можливо, такі процеси не завжди є ідеальними, але вони є. В цьому полягає реальність права, його правозастосування та професійна правосвідомість. Разом з тим, ми завжди хочемо, щоб в судах працювали високоосвічені, мудрі, морально стійкі особистості, культурні люди, самодисципліновані, виховані та відповідальні особи, оскільки їх рішення – це, по суті, публічне проголошення дії закону, «вмонтованого» в основу внутрішньої суспільно-професійної правосвідомості суддів, де їх незалежність завжди спрямована виключно в інтересах правосуддя. В цьому зв'язку, в Коментарі до Кодексу суддівської етики зазначено, що «суддя повинен проявляти такі моральні якості, як чесність, об'єктивність, безсторонність, неупередженість, толерантність, добросовісність, справедливість, збалансованість, розумність, розсудливість, стриманість, уважність, ввічливість, повагу до оточуючих» [3, с. 13].

Таким чином, якщо ми говоримо про правосуддя, то ні теоретично, ні практично ми не можемо уявити той факт, що суспільна правосвідомість людини-судді існує виключно поза межами правосуддя,

а от його професійна правосвідомість превалює лише в межах процесуальної форми судових засідань. Насправді, це не так. Суспільна і професійна правосвідомість – це сплав професійних знань і життєвого досвіду, де суддя як самодостатня, професійно свідома, відповідальна людина логічно робить «водорозділ» між вимогами права і реальною поведінкою особистості на предмет відповідності такої поведінки тій чи іншій нормі права. Саме через судову процедуру судових засідань, на основі дослідження засобів доказування, суд приходить до висновку про наявність чи відсутності тих чи інших фактів чи обставин, роблячи правовий зріз такої поведінки та її відповідності чи невідповідності нормам права, надаючи такій поведінці юридично-правову оцінку. Це може зробити лише суддя, оскільки таким правом в державі не наділений ніхто, хоча розуміння суті права притаманно великій кількості юристів, але жоден із них не наділений публічним правом проголошувати правозастосування норм права від імені України і Іменем України. В той же час, найвищий рівень такого правозастосування може формуватися лише за рахунок внутрішнього переконання судді, яке одночасно виникає як на основі суспільної правосвідомості, яка є усвідомленим поєднанням реальності з правилами суспільної моралі щодо тих чи інших дій з одного боку і професійних знань суддів, які ґрунтуються на основі теорії як матеріального, так і процесуального права як чисто істинних положень, які в практичній площині правозастосування часто відхиляються, то на користь тієї, а то іншої норми права, що змушує суддів до їх правотлумачення у сфері тих чи інших спірних правовідносин. Це означає те, що одну і ту ж справу різні судді розглянуть по-різному, як з точки зору самого процесу розгляду, так і можливо судового рішення. І це не тому, що судді не є профі, а тому, що їх суспільно-правова свідомість, і професійно-правова свідомість у кожного з них є різною. Така «свідомісна субстанція» не є єдино-усталеною для всіх без виключно. Це широкоформатне, еластичне, суспільно-правове, а з ним і професійно-свідомісне явище, яке обумовлюється не лише різним рівнем професійної підготовки, різним культурним рівнем, життєвим досвідом судді, але і їх різним рівнем відповідальності, відношенням до своєї роботи, самодостатністю, самоорганізацією тощо. Безумовно, влада судді в часі і просторі суспільного життя є неперевершеною, але професійно не є безмежною. З одного боку це обумовлено тим, що жити в суспільстві і бути незалежним від його правил буття неможливо. В той же час, потрібно розуміти, що право вбирає в себе силу держави і саме воля до спрямування такої сили належить судді, а відтак воля судді повинна узгоджуватись із суспільно-професійною правосвідомістю, як комплексним поняттям, оскільки воля, яка не

узгоджується із такою комплексністю, приводить суддів до посадових злочинів. Таким чином, структурно суспільно-професійна правосвідомість суддів, яка спрямована у сферу правозастосовчого процесу, як результату дослідження змісту засобів доказування на предмет дійсної наявності тих чи інших дій чи бездіяльності сторін в цивільному, господарському чи адміністративному процесах можливо представити у вигляді суб'єктивно-структурних положень, до яких відносяться:

- а) наявність професійних знань;
- б) наявність життєвого досвіду та розуміння суспільних звичаїв, правил у сфері суспільно-прийнятної поведінки, моральних та етичних правил функціонування суспільства;
- в) наявність волі судді, обумовленої законом, яка ґрунтується на засадах чесності, справедливості, неупередженості, верховенства права, відповідальності, розсудливості тощо;
- г) розумного ставлення до права, оскільки право – це «силове» поєднання вимог держави, провідником якого є судді, які у сфері правозастосування діють від імені держави;
- д) взаємодія суддівської внутрішньо-системної і суспільно-професійної правосвідомості вимагає законності, пропорційності, диспозитивності, верховенства права, розумності тощо.

В той же час, під об'єктом суспільно-професійної правосвідомості необхідно розуміти: а) абсолютну (професійну правосвідомість) та б) відносну (суспільну правосвідомість), які і поєднує в собі суддя, і які комплексно спрямовуються у сферу реального правозастосовчого процесу.

Література:

1. Ясинок Д. М. Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України : монографія. Київ : Алерта, 2024. 226 с.
2. Романова А. С. Морально-етичні аспекти у професійній діяльності судді. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 6. С. 953–957. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/162.pdf> (дата звернення: 08.09.2025).
3. Коментар до Кодексу суддівської етики. 2016. 142 с. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar-kodeksusuddivskoietiki-fd35472a7d.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-2>

**THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION
ON THE ORGANIZATION OF LEGAL ACTIVITY
IN THE PRIVATE LAW SECTOR**

**ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ОРГАНІЗАЦІЮ
ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ**

Tskhovrebov R. T.

*PhD Candidate, 4th Year
Department of Public Law Disciplines,
Faculty of Law and Economics
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

Цховребов Р. Т.

*здобувач вищої освіти ступеня
доктора філософії 4 курсу
кафедри державно-правових
дисциплін, факультету права
та економіки
Міжнародний гуманітарний
університет
м. Одеса, Україна*

Юридична діяльність у своїй сутнісній основі орієнтована на забезпечення реалізації та охорони суб'єктивних прав і законних інтересів індивідів, що, у свою чергу, зумовлює її спрямованість на підтримання режиму законності та стабільності правопорядку в суспільстві. Важливим складником цього процесу виступає підвищення рівня правової культури населення, що досягається, зокрема, шляхом професійного тлумачення й роз'яснення змісту чинного законодавства та практики його застосування. У широкому розумінні юридична практика виконує системоутворюючу функцію: вона трансформує абстрактні нормативні приписи у конкретні правові відносини, забезпечуючи їх реальне функціонування та інтеграцію у соціально-правовий простір.

С. Д. Гусарев слушно вказує, що «... юридична діяльність – це різновид правової діяльності, що здійснюється у формах практичної, освітньої та наукової діяльності юристами, на професійній основі, з метою отримання відповідного правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів» [1, с. 16].

Юридична діяльність у сучасному глобалізованому світі постає як багаторівневий соціально-правовий феномен, що водночас зберігає власну інституційну автономію та адаптується до трансформаційних викликів цивілізаційного розвитку. Вона є різновидом соціальної діяльності, зміст якої полягає у правовому впорядкуванні суспільних

відносин, забезпеченні реалізації прав і свобод людини, підтриманні стабільності правопорядку та формуванні правової культури.

Юридична діяльність у приватно-правовій сфері яка здійснюється юрисконсультами на підприємствах, установах та організаціях. Юрисконсульт це фахівець, який здійснює правове забезпечення господарської, трудової, договірної, корпоративної та управлінської діяльності підприємства, діючи як внутрішній правовий радник. Його діяльність є приватно-правовою, оскільки спрямована на реалізацію автономії волі суб'єктів господарювання, забезпечення балансу інтересів і дотримання вимог законодавства.

Цифрова трансформація у діяльності юрисконсультів означає перехід від паперових, фрагментованих процесів до інтегрованих електронних систем управління правовими даними.

До перспективних напрямів модернізації у цій сфері слід відносити такі питання як: поширення LegalTech-платформ нового покоління (з елементами ШІ-підтримки, предиктивної аналітики, інтеграції з бухгалтерією та HR-системами); уніфікація цифрових стандартів у корпоративних правовідносинах (Smart Contract Law, e-Corporate Governance); формування цифрової культури правової відповідальності у бізнес-середовищі; посилення співпраці між юристами, IT-фахівцями й управлінцями у гібридних командах; створення національної платформи цифрових юридичних сервісів для бізнесу (єдині стандарти е-договорів, перевірки контрагентів, реєстрів судових справ).

Цифрова трансформація юридичної діяльності у приватно-правовій сфері зумовлює появу нової парадигми професії юрисконсульта: від адміністративно-виконавця до стратегічного радника з цифрового управління ризиками та правової безпеки бізнесу.

Враховуючи зазначені положення, слід акцентувати, що стрімкий розвиток сучасних технологій істотно трансформує механізми функціонування юридичної сфери, надаючи їй нових вимірів ефективності, прозорості та відкритості для суспільства. Інтеграція інноваційних інструментів у практику правозастосування детермінує оптимізацію юридичних процедур, створює передумови для автоматизації значної частини рутинних операцій та водночас забезпечує підвищення якості реалізації правових норм у практичній площині.

А. П. Колесніков зазначає: «...сучасний етап розвитку суспільства характеризується глобальною діджиталізацією усіх сфер життєдіяльності. Новітні інформаційно-комунікаційні технології стрімко інтегруються у різноманітні галузі, трансформуючи традиційні підходи та моделі. Сфера захисту прав і свобод людини є одним із таких напрямків. Застосування передових цифрових рішень в праві, відоме як Legal Tech, набуває дедалі більшої актуальності та значущості.

Використання Legal Tech спрямоване на підвищення ефективності та продуктивності юридичної діяльності, автоматизацію рутинних процесів, покращення доступу до правосуддя та правових послуг. Ці інноваційні технології відкривають нові можливості для обробки та аналізу даних, управління юридичними фірмами, створення та перевірки контрактів, розв'язання спорів онлайн та інших аспектів правничої практики. Вони сприяють трансформації традиційних підходів до вирішення юридичних питань, роблячи їх більш технологічними, прозорими та орієнтованими на потреби клієнтів» [2, с. 98].

Прогрес у сфері технологій автоматизації юридичної діяльності зумовлює істотне скорочення часових витрат на підготовку й аналітичну обробку правових документів, а також на здійснення управління поточними справами (case management) та іншими аспектами професійної практики. Фактично, функціонування спеціалізованих правових платформ, зокрема систем електронного документообігу та управління судовими процесами, що створює умови для більш раціональної організації юридичної роботи та підвищення її результативності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що цифрова трансформація істотно змінює концептуальні підходи, функціональні ролі та організаційні моделі юридичної діяльності у сфері приватного права. У цьому контексті юрисконсульт поступово переходить від ролі виконавця правових процедур до статусу стратегічного консультанта, відповідального за управління правовими ризиками, цифрову комплаєнс-політику та інтеграцію сучасних технологічних інструментів у корпоративні правові процеси.

Запровадження LegalTech-рішень, систем електронного документообігу, модулів автоматизації договірної роботи, аналітичних платформ штучного інтелекту та засобів предиктивного аналізу значною мірою оптимізує юридичні процеси й сприяє переорієнтації професійної діяльності юристів з виконання рутинних операцій на розв'язання інтелектуально складних та управлінських завдань. Такий підхід забезпечує підвищення швидкості ухвалення рішень, підвищення точності правового аналізу та формування нових стандартів ефективності юридичної практики.

Процеси цифровізації також сприяють підвищенню прозорості, уніфікації та стандартизації приватноправових процесів, що створює передумови для формування цифрової екосистеми правового регулювання. У межах такої екосистеми електронні договори, алгоритмізовані процедури корпоративного управління, смарт-контракти та цифрові механізми правозастосування стають інструментами формування нового формату правової комунікації бізнесу й юридичної професії.

Сучасний юрисконсульт повинен володіти навичками роботи з цифровими правовими платформами, інструментами кібербезпеки, технологіями аналізу великих масивів даних, а також знаннями у сфері ІТ-права, інформаційної етики та регуляторної відповідальності.

Таким чином, цифрова трансформація не обмежується інструментальною модернізацією юридичної діяльності, а виступає чинником її глибинної професійної еволюції. Вона формує нову парадигму юридичної професії, у межах якої ефективність, прогностичність, цифрова стійкість та технологічна інтегрованість визначають конкурентоспроможність юридичної підтримки бізнесу й розвиток сучасної правової культури у цифровому суспільстві.

Література:

1. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 35 с.
2. Колесніков А. П. Legal tech в Україні в умовах глобальної диджиталізації. *Наукові записки. Серія : Право*. 2024. № 16. С. 98–102.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-3>

DEVIATION IN THE PRINCIPLES OF LAW

ДЕВІАЦІЯ У ПРИНЦИПАХ ПРАВА

Chuvakova H. M.

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of General Theory of Law and State
National University "Odesa Law
Academy"
Odesa, Ukraine*

Чувакова Г. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальної теорії
права та держави
Національний університет «Одеська
юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Провідною проблемою у сучасному праві залишається ефективне правове регулювання та належне правозастосування принципів права, адже принципи становлять основоположні засади правової системи, визначають її ідейну спрямованість, закладають основні орієнтири у процесі правотворчості, а також впливають на характер і зміст законодавства, формують критерії для оцінки юридичних норм і визначають шляхи подальшого розвитку та вдосконалення права як соціального явища.

Тому на сьогодні нагальною є проблематика всебічного дослідження принципів права, а саме девіацій у принципах права. Так, ґрунтовну роль принципів підкреслює те, що вони прямо або опосередковано закріплені в межах норм права, певною мірою принципи відображають сутність права, визначають основні напрями розвитку правової системи, являються своєрідним орієнтиром для правотворчої та правозастосовної діяльності, забезпечують єдність й узгодженість правових норм, а також сприяють реалізації справедливості, законності та правопорядку в суспільстві.

Варто підкреслити, перші наукові розвідки стосовно принципів права, розпочалися ще у другій половині 40-х років XX століття. Однак цей процес не втрачає актуальності донині, адже зацікавленість наукової спільноти у вказаній проблематиці постійно зростає.

Будь-які принципи, зокрема й принципи права, вважаються результатом свідомої, цілеспрямованої людської діяльності, оскільки вони виникають у процесі її здійснення та покликані відображати й задовольняти певні потреби та інтереси особи. Вони мають соціальну природу за походженням і за змістовним наповненням, оскільки виникають у відповідь на потреби суспільного розвитку та відображають основні закономірності функціонування і еволюції суспільства. Головні джерела цих принципів – це політика, економіка, мораль, ідеологія, соціальне життя [1, с. 42].

На думку Макєєвої О. М., принципи – це вихідні положення, які закріплюють об'єктивні закономірності суспільного життя. Їх провідна роль забезпечується прямим чи непрямым їхнім закріпленням у нормах права [2, с. 48].

О. В. Зайчук, звертаючись до витоків права, історії законодавства, а також до правових та філософських ідей, виокремлює три групи міжгалузевих принципів права. На його переконання, кожна з цих груп відображає окремий аспект права не з позиції його структури, а з огляду на зміст правової матерії.

Зокрема, перша група відображає загальне ставлення до права та закону. До неї належать такі основні засади: закон – це те, що народ наказує та встановлює; законів повинні додержуватись; свобода міститься у дотриманні законів, а не в їх ігноруванні; хто користується правом, той не порушує будь-чиїх інтересів [3, с. 23–24].

Щодо терміну девіація – він має латинське походження («deviation» – «відхилення»). У більш вузькому розумінні, це поняття повинно охоплювати в цілому будь-яку поведінку, яка відхиляється від загальноприйнятих соціальних норм.

Акцентуючи увагу на явищі девіації, говоримо про окремі вчинки або їх сукупність, що не відповідають нормам права, моралі або ж

соціальним нормам. Тому девіації властивий відносний характер, адже вона пов'язана з мінливими стандартами та очікуваннями суспільства, які змінюються відповідно до просторових і часових ознак.

Варто зазначити, девіація, як різновид відхилення від універсальних правових норм і принципів, підкреслює небажання або неспроможність людини дотримуватись загальноприйнятих суспільних та правових цінностей. **Як наслідок, девіацією є відхилення від суспільних норм, навіть незначні й, відповідно, найбільш серйозні, які загрожують життєдіяльності окремої особи або суспільству загалом.**

Науковці розглядають девіацію як різноманітне відхилення від нормального, загальноприйнятого стану речей в природі і суспільстві. Загалом це поведінка, протилежна стандартній соціальній нормі, яку наслідує і якої дотримується більшість. Як правило, девіація переважно не обмежується однією дією; це відповідна система дій, певна поведінка людини чи спосіб її життя [4, с. 120].

Таким чином, девіація у принципах права – це відхилення від встановлених правових норм, що призводить до порушення законів й правил, які регулюють суспільні відносини. Вказане має прояв у протиправних діях, зокрема правопорушеннях, а також у поведінці, яка суперечить загальноприйнятим нормам правосуддя або у нехтуванні правами інших.

Аналізуючи головні причини девіації у принципах права, варто, перш за все, виділяти соціальні фактори, в які входять певні негативні соціальні умови та соціальна нерівність, які згодом породжують прояви девіантної поведінки. По-друге, доцільно виокремити психологічні фактори, такі як індивідуальні проблеми психологічного характеру, які можуть сприяти порушенню правових норм. По-третє, це системні недоліки, а саме недосконале законодавство, прояви корупції, а також дещо низький рівень правової культури суспільства, які можуть спричиняти девіацію.

На кінець, поширеними наслідками девіації у принципах права є негативний вплив на економіку, зростання злочинності, своєрідний підриз правопорядку, адже девіація здійснює руйнівний вплив на довіру до правової системи та, відповідно, послаблює її авторитет.

Враховуючи наведений аналіз, значення принципів права полягає в тому, що вони вважаються орієнтиром у розвитку права; мають істотний вплив на формування правосвідомості, можуть бути підґрунтям для прийняття індивідуальних рішень у конкретних справах; при прогалинах в законодавстві їх можна використовувати як юридичну підставу при розгляді питання про право, при цьому вони виступають як джерело права та сприяють правильному тлумаченню правових норм.

У зв'язку з цим ще більшого значення набувають принципи права, коли розглядається питання про усунення прогалин в законодавстві. В певних випадках, коли в законі не прописано або недостатньо чітко визначено те чи інше питання, суд може знаходити рішення в світлі принципів права.

Отже, можна зробити висновок, що дослідження девіацій принципів права є важливою складовою частиною права загалом, оскільки саме через різноманітні форми девіацій проявляються недоліки чинного правопорядку в країні. Тому важливим є подальше вивчення вказаних відхилень для ефективної боротьби з їх негативними проявами.

Література:

1. Колодій А. М. Принципи права : генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42–46.
2. Макеєва О. М. Принципи правової комунікації: теоретико-правові аспекти. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 1. С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_1_9
3. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22–28.
4. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/836>

SECTION 2. CONSTITUTIONAL AND MUNICIPAL LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-4>

THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW IN THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL DOCTRINE AND PRACTICE OF CONSTITUTIONAL PROCEEDINGS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Chekhovych T. V.

*Doctor of Law, Associate Professor,
Professor at the Higher School of Law
Maksut Narikbayev University
Astana, Kazakhstan*

In recent years, the Republic of Kazakhstan has demonstrated an increasing commitment to modern democratic and legal standards. This, in particular, was reflected in the successful functioning of the administrative courts, which began their activities in 2021. It should be noted that the Institute of administrative Justice has gained a high level of trust among the population and the legal community. Thus, according to the chairman of the Judicial Board for Administrative Courts of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, A. Tukiev, in 2023, the courts received more than 30 thousand lawsuits. At the same time, the growth compared to 2022 was almost 8%. 9,5 thousand decisions were made, of which 56% were in favor of the plaintiffs [1].

In addition, the Constitutional Court, which replaced the previously functioning Constitutional Council, has been operating in Kazakhstan for almost three years. Its activities were based on the Constitutional Law "On the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan", which significantly improved the legal framework for constitutional jurisdiction in the Republic. During the period of functioning of the Constitutional Court, it adopted 75 normative resolutions, which assessed the constitutionality of various normative legal acts.

It is impossible not to recall the large-scale constitutional reform that was carried out in Kazakhstan several years ago. Its main task is to clearly balance the powers of the various branches of government, including the powers of the President of the country.

These, as well as other transformations, require improvement of the provisions of the legal doctrine, which should be the basis for all law enforcement processes. In this regard, of course, the most important place is occupied by the principle of the rule of law, which is the basis for all the reforms mentioned above. In this regard, in my opinion, the legal community of Kazakhstan should focus its efforts on disclosing its content and implementing the relevant provisions.

The principle of the rule of law has not yet been legally (officially) enshrined in national legislation. Nothing is said about it either at the level of the Constitution or at the level of individual laws (codes).

However, despite this, the principle of the rule of law is often recalled by both top government officials and the Constitutional Court. For example, the President of the Republic of Kazakhstan, K.J. Tokayev, in his latest address to the people of Kazakhstan, "A just state. One nation. A prosperous society" noted: "It is necessary to ensure the rule of law and the quality of the administration of justice" [2].

As for the Constitutional Court, it states, in particular: "The Republic of Kazakhstan, in accordance with paragraph 1 of Article 1 of the Constitution, proclaims the highest values of the human state, its life, rights and freedoms, and asserts itself as a state governed by the rule of law, which implies strict observance of human and civil rights and freedoms, the rule of law, criteria for clarity, predictability and unambiguity of legal norms" [3].

At the same time, attention should be paid to the fact that in the provisions cited above there is no explanation of the rule of law principle, which, of course, complicates its understanding by an outside observer.

Legal scientists are trying to correct this situation, and they are trying to reveal the content of this principle on the pages of legal publications. So, J.S. Yelyubaev writes: "In theory, there are different approaches to understanding the term "rule of law." Some believe that this is a legal doctrine according to which no one can be above the law, everyone is equal before the law, and no one can be punished except in accordance with the procedure established by law and only for violating it. Others define the "rule of law" as a stable system of legislation, state and public institutions, principles and rules of community, ensuring the implementation of four universal principles: responsibility, fairness of laws, openness of governance, accessibility and impartiality of justice. There are other approaches, but their essence boils down to one thing: there should be "the rule of law" in a country, society, and interstate relations [4]. At the same time, as we can see, J.S. Yelyubaev does not formulate his own, complete definition of this category, nor does he explain what is meant by "the rule of law."

The approach cited above, as well as the positions of other authors that can be found in the literature [5; 6], show that there is still no unity on this issue in Kazakhstan.

In this regard, we would like to formulate some of our own initial positions on this issue, which, hopefully, will help improve the situation on this issue.

First of all, we would like to return to the issue of the normative consolidation of the rule of law principle in the legislation of Kazakhstan. It was noted above that this principle is not mentioned in the texts of normative legal acts. And this is indeed the case – as applied to the term itself. However, if you take a closer look at the text of the Constitution of Kazakhstan, then its (principle) manifestations can be found in its text. To confirm this conclusion, we suggest that we initially refer to the provision of Part 1 of art. 6 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, which defines (discloses the content of) the rule of law principle. Thus, according to the said norm, "When deciding a case, the court is guided by the principle of the rule of law, according to which, in particular, a person, his rights and freedoms are recognized as the highest values and determine the content and direction of the state's activities" [7].

Now let's turn to the Constitution of Kazakhstan and consider the content of two articles:

Paragraph 1 of Article 1: The Republic of Kazakhstan asserts itself as a democratic, secular, legal and social state, **the highest values of which are man, his life, rights and freedoms.**

Paragraph 2 of article 12: **Human rights and freedoms** belong to everyone from birth, are recognized as absolute and inalienable, **determine the content and application of laws and other normative legal acts.**

The highlighted fragments of the two cited norms of the Constitution of Kazakhstan, if put together in one sentence, can form a norm identical to the norm from the Ukrainian Code.

Based on this, we arrive at the position that although the principle of the rule of law has not found its official (legal) consolidation in the Constitution of Kazakhstan, this nevertheless does not prevent us from asserting its actual existence at the level of the Basic Law of the country.

The formulated conclusion, in our opinion, is crucial for the development of this principle, in particular, for its further doctrinal research. In addition, we note that our conclusion also opens up the possibility for a complete transfer to the Kazakh doctrinal and legal ground of those conclusions and recommendations that were made in relation to this principle at the European level. First of all, we are talking about the Venice Commission's report on the rule of law. In this part, unfortunately, we have to state that although this report is well-known in Kazakhstan, it is still treated very superficially,

which can be explained, allegedly, by the absence of the rule of law principle at the "official" level. But this, as noted above, is a misconception. The principle of the rule of law is a legal reality in Kazakhstan and all its further research should be carried out precisely from these positions.

Literature:

1. Tukiev A. Administrative justice in the Republic of Kazakhstan : trends and prospects // <https://online.zakon.kz> (date of address 22.09.25)

2. Message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan "A just state. One nation. A prosperous society". <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130> (accessed 22.09.25).

3. Normative Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan dated June 25, 2025 No. 72-NP // On reviewing for compliance with the Constitution of the Republic of Kazakhstan Part three of Article 245 in relation to the words "criminal group" and Article 262 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014, paragraphs 11 and 13 of the normative resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan dated July 21 June 2001, No. 2 "On Some issues of the Application by the Courts of Legislation on Liability for Banditry and Other criminal offenses, committed in complicity" // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ksrk/documents/details/861403?lang=ru> (accessed 22.09.25).

4. Yelyubaev J.S. Civilizational security and the rule of law through the prism of the scientific heritage of S.S.Alekseev and N. A. Shaikenov. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32428677&searchId=&pos=5;-109#pos=5;-109 (accessed 22.09.25).

5. Suleimenov M. K. The rule of law: idea and reality. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34129124 (accessed 22.09.25).

6. Baimakhanov M.T. The rule of law as a system-forming feature of the concept of the rule of law // Scientific works "Adilet". 2001. No. 1 (9). Pp. 36–46.

7. The Code of Administrative Law of Ukraine. <https://ips.ligazakon.net/document/T052747> (accessed 22.09.25).

SECTION 3. CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE. FAMILY LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-5>

VINDICATION IN THE CONTEXT OF BOOK POSSESSION AND PRACTICAL PROTECTION OF VIOLATED RIGHTS

ВІНДИКАЦІЯ В АСПЕКТІ КНИЖНОГО ВОЛОДІННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА

Deledyvkа S. G.

*Doctor of Philosophy in Law,
Doctoral Candidate
EUROPEAN UNIVERSITY
Kyiv, Ukraine*

Деледивка С. Г.

*доктор філософії в галузі права,
докторант
«Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Хоча дискусії щодо володіння чи як факту, чи як права, точаться на протязі століть, проте попри наявність таких дискусій в аспекті речового захисту основним визначалось фактичне володіння речами. На противагу цим доктринам існує також концепція книжного володіння нерухомим майном (нім. *Buchbesitz*), яка визначальним фактором для захисту володіння визначає реєстраційний запис, применшуючи при цьому фактичне або фізичне володіння.

І теорія, і судова практика від моменту набуття чинності Цивільним кодексом України в 2004 році і до 2018 року притримувались захисту саме фактичного або фізичного володіння нерухомим майном. Однак з моменту формування двох позицій Великої Палати Верховного Суду, викладених в постановках від 4.07.2018 року у справі № 653/1096/16-ц [2], від 14.11.2018 року у справі №183/1617/16 [3], вектор судової практики змінився на переважний захист реєстраційного підтвердження володіння з істотним нехтуванням при цьому питанням фактичного володіння.

Ключовими в цих позиціях є наступні засади, які з них випливають: внаслідок реєстрації за особою права власності на нерухоме майно вона стає не тільки формальним власником, а і фактичним володільцем такого майна і таке володіння презюмується законним і правомірним; визначальним для підтвердження не тільки права власності, а і фактичного володіння нерухомим майном є державна реєстрація відповідних

прав; метою віндикаційного позову є не фактичне витребування майна у незаконного набувача, а так зване введення у володіння, яке досягається внесенням запису в реєстр. Таке судове правозастосування отримало в теорії назву концепції книжного володіння, або за визначенням ВС – принцип реєстраційного підтвердження права власності.

В українській цивілістичній доктрині прихильниками цієї концепції є такі науковці як Ю.Ю. Попов, А.М. Мірошніченко та інші. Так огляд основних положень цієї концепції, критика альтернативних концепцій надана у відповідній роботі Ю.Ю. Попова, який зазначає, що саму суть вказаної концепції можна описати одним реченням: суб'єкт, за яким зареєстроване право власності, визнається фактичним володільцем нерухомого майна, а фізичне володіння є далеко не єдиним видом володіння [1, с. 270]. На переконання автора, з безальтернативного застосування цієї концепції виникає багато питань.

Право володіння визначене серед тріади повноважень суб'єктивного права власності за ст. 317 Цивільного кодексу України [4], а ст.ст. 395, 397 ЦК України прямо встановлюють право володіння чужим майном, визнаючи суб'єктом такого права особу, яка *фактично* тримає майно у себе. Отже чинне цивільне законодавство визначає право володіння саме через таку основну ознаку як *фактичне тримання* майна. За буквальним тлумаченням норм ст.ст. 395, 397 ЦК України, право володіння стосується тільки чужого майна, тобто похідного володіння за волею іншої особи, однак очевидно, те що притаманне (*detentio*), тобто похідному володінню, безумовно притаманне (*possessions*), тобто володінню за власною волею, в тому числі праву власності, як більш сильному праву.

Крім того, варто прослідкувати застосування концепції книжного володіння або альтернативних підходів при практичному аспекті захисту речових прав на різні види нерухомого майна.

Умови задоволення віндикаційного позову з одного боку, а також підстави захисту прав добросовісного набувача з іншого обумовлені суб'єктивно-вольовим критерієм відношення сторін відповідного речового правовідношення до власної поведінки. Базовим постулатом концепції книжного володіння або реєстраційного підтвердження прав є той, що державна реєстрація права власності на нерухоме майно підтверджує фактичне володіння ним, а фізичне володіння є далеко не єдиним видом володіння і юридично другорядним. Чи може дати відповідь на всі питання практики застосування віндикаційного позову цей базовий та інші постулати – на переконання автора, ні.

Як видається, вибуття майна з володіння власника поза його волею через запис в реєстрі можливий виключно через фальсифікацію документів, що подаються третіми особами для такого запису або через

протиправні дії державного реєстратора. Натомість варіантів вибуття майна з фактичного володіння власника поза його волею (без або із заволодінням записом в реєстрі) на практиці може бути набагато більше і як діяти у таких ситуаціях залишається не відомим.

Захист прав добросовісного набувача в аспекті його необізнаності про неповноважність відчуження при застосуванні теорії реєстраційного підтвердження прав також є проблематичним, оскільки закон встановлює презумпцію достовірності внесених в реєстр відомостей. Більше того, у висновках сформульованих із застосуванням теорії реєстраційного підтвердження прав у багатьох постановках постановках Великої Палати Верховного вказано, що за відсутності в цьому реєстрі відомостей про права інших осіб на нерухоме майно або їх обтяжень особа, яка добросовісно покладалася на ці відомості набуває право на таке майно вільним від незареєстрованих прав інших осіб та обтяжень.

Занадто формальне використання відомостей реєстру як ознака добросовісності набувача не враховує багатьох аспектів, що стосуються фактичного, або більш прямо, фізичного володіння нерухомим майном. Вбачається, що для відповіді на питання про добросовісність або недобросовісність набувача більш визначальним є його поведінка при придбанні майна щодо обставин фактичного володіння, інших фактів щодо часу, способу, суб'єктів та інших елементів такого набуття. Оперування виключно реєстраційним підтвердженням прав для відповіді на всі питання добросовісності набуття очевидно недостатньо.

Для прикладу можна змодельовати наступну практичну ситуацію. Об'єкт нерухомого майна, наприклад квартира, продовжує перебувати у фактичному (фізичному) володінні власника, а заволодіння нею здійснено третіми особами через безпідставний запис в реєстрі. Якщо буквально застосувати елементи теорії книжного володіння, то власнику необхідно доводити в суді титул власного права, обставини вибуття майна з володіння поза його волею (чого по суті не відбулось), недобросовісність набувача, а також інші обставини предмету доказування, передбачені ст. 388 ЦК України. Чи є це доцільним і виправданим – на переконання автора, ні.

Як вбачається, в даному випадку власнику достатньо довести обставини відсутності вибуття квартири зі свого фактичного володіння і на цьому предмет доказування має бути вичерпаний. Крім того, така практична ситуація виключає можливість подання виндикаційного позову взагалі, оскільки майно не вибувало із *володіння* власника, а отже відсутні підстави для механізму захисту, що передбачений ст.ст. 387, 388 ЦК України. В даному випадку належними, ефективними та достатніми способами захисту прав мають бути позовні вимоги

про скасування рішення державного реєстратора або про визнання права власності на відповідний об'єкт нерухомого майна.

Також в цій ситуації виникає багато запитань до добросовісності набувача. Не можна вважати особу добросовісною, якщо вона навіть не пересвідчилась хто є суб'єктом фактичного володіння відповідним нерухомим майном.

Висновки. Впровадження в судову практику та теорію концепції книжного володіння або реєстраційного підтвердження права володіння нерухомим майном не в повній мірі враховує як положення чинного цивільного законодавства, так і вікові традиції розвитку інституту володіння від давньоримського до сучасного європейського права. Безальтернативне застосування цих концепцій без врахування обставин фактичного володіння, конкретизації способів судового захисту та інших факторів призводить до неможливості повного захисту речових прав на нерухоме майно і жодні зміни до чинного законодавства не зможуть вирішити цю проблему.

Література:

1. Попов Ю. Ю. Книжкове володіння нерухомістю: концепція і огляд критики. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. С. 257–272.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року, Справа N 653/1096/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75296538> (дата звернення – 10.05.2025).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року. Справа N 183/1617/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81574015> (дата звернення – 7.05.2025).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-6>

ON THE NEED FOR LEGISLATIVE CLARIFICATION OF THE CONCEPT OF «FREE ASSISTANCE»

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОГО УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ «БЕЗОПЛАТНА ДОПОМОГА»

Krynychna A. O.

*Postgraduate Student
Donetsk State University
of Internal Affairs
Kropivnitsky, Ukraine*

Кринична А. О.

*аспірант
Донецький державний університет
внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Керуючись принципами взаємодопомоги та підтримки, сьогодні чимала кількість країн світу об'єднались у допомозі нашій державі, яка потерпає від збройної агресії РФ та мужньо виборює свою незалежність та суверенітет.

Так, з початку повномасштабної війни в Україні США, Німеччина та Велика Британія виділили найбільший обсяг допомоги нашій державі, але водночас, Естонія та Данія є лідерами з надання допомоги у перерахунку на відсоток їхнього власного ВВП [1]. Крім того, на території України діє низка благодійних організацій та платформ, які надають допомогу тим, хто її потребує за рахунок внесків громадян нашої держави.

Відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 № 1192-XIV, гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [2].

Разом з тим, у вищезазначеному нормативно-правовому акті також зазначене поняття безоплатної допомоги (пересилка, виконання робіт, надання послуг), під якою розуміється надання гуманітарної допомоги

без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам гуманітарної допомоги [2].

Виходячи із зазначених понять гуманітарної та безоплатної допомоги, можна зробити висновок, що ці поняття тотожні, адже гуманітарна допомога – це безоплатна допомога, а безоплатна допомога – це надання гуманітарної допомоги. Проте, на наш погляд, ці поняття не є тотожними, адже безоплатна допомога є значно ширшою за гуманітарну. Гуманітарна допомога, відповідно до Закону, надається виключно за певних обставин. Зокрема, у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Разом з тим, безоплатна допомога за своєю суттю є такою, що надається без умов надання будь-якої вдячності в майбутньому. Тож чому вона має бути виключно гуманітарною? А якщо особа хоче безоплатно допомогти тому, хто не може претендувати на отримання гуманітарної допомоги? Наприклад, допомогти фінансово іншій особі, яка не перебуває у скрутному стані та не є тяжко хворою? Якою має визнаватись така допомога, як не безоплатною? На наш погляд, безоплатна допомога не має обмежуватись виключно наданням гуманітарної допомоги. Це може бути будь-яка допомога, яка надається на кошт іншої особи без будь-яких умовностей, адже відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю [3].

У зв'язку із вищезазначеним, пропонуємо поняття безоплатної допомоги, наведеної у статті 1 «Визначення термінів і понять» Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 року № 1192-XIV викласти у такій редакції: *«безоплатна допомога (пересилка, виконання робіт, надання послуг) – надання допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій».*

Література:

1. Хто із союзників надав найбільшу допомогу Україні? *Слово і діло. Аналітичний портал* веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/02/18/infografika/ekonomika/xto-soyuznykiv-nadav-najbilshu-dopomohu-ukrayini>
2. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-7>

THE TRANSFORMATIVE IMPACT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT PRINCIPLES ON PRIVATE LAW IN UKRAINE

Sushch O. P.

*PhD in Law, Associate Professor,
Visiting Researcher at the Faculty of Law,
University of Lapland
Rovaniemi, Finland*

In September 2015, all 193 UN member states adopted an action plan aimed at achieving a better common future. Over the next 15 years, efforts focused on overcoming extreme poverty, reducing inequality, ensuring justice, and preserving the environment. The basis of this plan was 17 Sustainable Development Goals, which define the future to which all people aspire without exception [1]. Sustainable development is an important aspect of social life that satisfies current needs without jeopardising the ability of future generations to meet their own needs. It gives us a new way of thinking about and managing human impact on the world, which can generate long-term positive results for greater benefits for the individual and society as a whole [2, p. 417]. No State would any longer claim not to be pro-sustainability [3, p. 3].

Like other UN Member States, Ukraine joined the global process of sustainable development. A participatory and inclusive process was launched to adapt the Цілей сталого розвитку to the Ukrainian context, aiming to establish a national strategic framework for Ukraine up to 2030. Every global target was reviewed, taking into consideration the specific national context. The process of setting targets and establishing the baseline for further monitoring launched the national discourse on measuring social progress in general and improving the national statistical system [4] and the legislative system of Ukraine.

In order to ensure the sustainable development of the economy, society and the state, respect for the constitutional rights and freedoms of the individual, the President of Ukraine signed the Decree of September 30, 2019, No. 722 "On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030" [5]. This document outlines the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030, serving as guidelines for the development of draft forecast and program documents, as well as draft regulations, to ensure a balance between the economic, social, and environmental aspects of Ukraine's sustainable development. Thus, since 2019, the issue of sustainable development in Ukraine

and achieving the Sustainable Development Goals has been a topical topic in science and practice.

Today, the legal system of Ukraine is under the transformational influence of Ukraine's European integration, the war in Ukraine and the achievement of the Sustainable Development Goals. These factors penetrate deep into the private and public spheres, creating new challenges in the legal regulation of social relations.

The relationship between sustainable development and law is becoming an important direction of modern scientific research of public law and private law relations. Law is a necessary tool in achieving sustainable development and ensuring the implementation of sustainable development goals. Increased attention of scientists is attracted to the legal aspects of ensuring sustainable development. Thus, there is an opinion that the relationship between public international law and the Sustainable Development Goals has been studied, private law has received less attention, and private international law (sometimes called conflict of laws) none at all. This is a significant lacuna, because most development occurs not only through public action, but also through private action [6].

In addition, the legal doctrine in the field of sustainable development, in contrast to the economic doctrine in Ukraine, is in its infancy. To date, there is a limited number of scientific publications on the subject of the relationship between sustainable development and law. Today, legal science should expand the areas of research, since in the context of sustainable development, law cannot remain aside from the environment, economy and social sphere. Sustainable development is closely linked to the provision and observance of human rights.

There are debatable questions about the impact the Sustainable Development Goals have on law. Does national legislation have barriers to achieving the Sustainable Development Goals? Are the existing regulatory mechanisms sufficient to implement the Sustainable Development Goals? Are the existing legal mechanisms consistent with the principles of sustainable development? What impact do international acts in the field of sustainable development have on the transformation of national legislation and public policy? How can law ensure a balance between the needs of modern society and the protection of the interests of future generations?

There is a growing need to study the issues of the relationship between sustainable development and private law, as the economic, social and environmental aspects of sustainable development penetrate deep into the sphere of private law and private relations, transforming civil law, intellectual property law, private international law, contract law, investment law, corporate law, and family law.

Investment, construction and distribution are matters for private contracts. The exploitation of the environment is based on private property rights. Both the empowerment of and the discrimination against women may come about through family arrangements like marriages [6]. Observance of the rights of employees and provision of decent working conditions, non-discrimination, protection of consumer rights, production of goods, provision of services, and disclosure of information on social, economic, and environmental aspects of an enterprise's activities are also regulated by the norms of private law. At first glance, the realization of the right to education, protection of children's rights, guardianship, and respect for the best interests of the child belong to different spheres and at the same time closely intersect with the goals of sustainable development.

Thus, today it is important to clarify the question of how sustainable development affects private law and how the existing legislative framework affects the implementation of the principles of sustainable development in Ukraine. The principles of sustainable development will be one of the factors that will have an impact on the gradual change of the doctrine of private law of Ukraine through social, environmental and economic standards, which will penetrate the regulation of contractual, corporate, labour, and family relations.

Bibliography:

1. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. <https://sdgs.un.org/sites/default/files/publications/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
2. Sabovchik, A. I., & Popovych, A. M. (2024). Vyznachennia poniattia ta tsili staloho rozvytku [Definition of the concept and the goals of sustainable development]. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii Pravo*, (86, Part 5), 415–422. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.61>
3. Voigt Christina (2009). Sustainable Development as a Principle of International Law: Resolving Conflicts between Climate Measures and WTO Law. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden. Boston. 426 p.
4. United Nations. Ukraine (n.d). How the UN is supporting the Sustainable Development Goals in Ukraine. <https://ukraine.un.org/en/sdgs>
5. President of Ukraine. (2019, September 30). Ukaz Prezydenta Ukrainy №722/2019 "Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku" [Decree of the President of Ukraine No. 722/2019 "On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030"]. <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

6. Michaels, R., Abou-Nigm, V. R., & Loon, H. van. (2021). The private side of transforming our world : UN sustainable development goals 2030 and the role of private international law : Congres: 9–11 September, 2021, Hamburg, Germany / Ralf Michaels [edit.], Verónica Ruiz Abou-Nigm [edit.], Hans van Loon [edit.].

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-8>

**PECULIARITIES OF CIVIL PROCEDURAL LEGAL RELATIONS
IN THE CONTEXT OF JUDICIAL PROTECTION OF THE RIGHTS
AND LEGITIMATE INTERESTS OF PARTICIPANTS
IN LAND LEGAL RELATIONS IN CIVIL PROCEEDINGS**

**ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ПРАВОВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ
ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ЗЕМЕЛЬНИХ
ПРАВОВІДНОСИН В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Chebyshev M. R.

*Postgraduate Student at the Department
of justice and legal philosophy
Faculty of law
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine*

Чебишев М. Р.

*аспірант кафедри правосуддя
та філософії юридичного
факультету
Сумський національний аграрний
університет
м. Суми, Україна*

Земельні правовідносини, не дивлячись на здавалося б їх простоту, насправді є одними із найскладніших правовідносин у сфері матеріального права, оскільки вони постійно супроводжуються певними особливостями у сфері орендно-договірних, сервітутних, емфітевзисних чи суперфіційних відносин.

Запотоцька О. В. та Пустовіт Ю. Ю. відзначають, що для земельного права характерним є те, що в основі виділення відносин, що утворюють його предмет, знаходиться земля як об'єкт чи предмет таких відносин [1, с. 106].

Такі правовідносини з точки зору їх суб'єктивного підходу, поєднують в собі як фізичних, так і юридичних осіб. Саме ці особи у сфері земельних правовідносин і формують питання щодо їх виникнення, розвитку та закінчення. Практика показує, що на етапі виникнення

земельних правовідносин спори щодо їх змісту чи предмету, як правило, не мають місця. В той же час, на етапі їх розвитку, що зокрема пов'язано з належним виконанням договорів оренди земель сільськогосподарського призначення, їх переукладенням, пролонгацією чи розірванням, обмеженням щодо використання земельних ділянок, обтяжень прав на земельну ділянку, питань добросусідства, користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб чи забудови тощо, такі спори мають місце найчастіше.

В цій частині Бондарчук Н. слушно відмічає, що сьогодні поряд із юридичними фактами та складами, які є підставами виникнення, зміни й припинення земельних правовідносин, досліджуються також великі фактичні системи. Ідеться про фактичну індивідуальну обстановку, що характерна для певного випадку правового регулювання. Це ситуація, що визначає необхідність правомірної поведінки; заборона певних дій; дозвіл особам вирішувати певні питання договірним шляхом; ситуація, що зумовлює адміністративну підлеглість [2, с. 112].

Цивільно-процесуальні правовідносини – це суспільні відносини, що виникли внаслідок впливу на них норм цивільного процесуального права та спрямовані на захист і охорону суб'єктивних прав та інтересів певних членів суспільства, що здійснюються спеціально уповноваженим органом державної влади – судом [3, с. 33].

В той же час, первинним каталізатором виникнення процесуально-правових відносин є саме дії чи бездіяльність сторін, які одночасно пов'язані із виникненням спірних земельних правовідносин. Разом з тим, суд відкриваючи провадження у справі і започатковуючи цивільні процесуальні правовідносини, по суті наділяє сторони спору правом на початок змагальності за право матеріальне, яке останні вважають порушеним, невизнаним або оспорюваним. Сам же суд здійснює контрольні функції за процесом доказування, межі якого не повинні виходити за межі процесуальних правовідносин по відношенню до кожного спірного факту чи обставини. Таким чином, такі правовідносини являють собою внутрішню процесуально-правову форму по відношенню до кожного досліджуваного факту чи обставини. Вся ця наявна сукупність процесуально-правової форми у свою чергу формує процесуально-правову форму судового процесу, при цьому утримуючи у своєму змісті виключно ті земельні правовідносини, які стали предметом судового розгляду.

Таким чином, земельні правовідносини, зміст яких ґрунтується на відносинах сторін договірної або недоговірної характеру, які забезпечують розвиток таких відносин, при наявності їх спірності починають потенційно набувати обрисів цивільних процесуальних правовідносин. Такі обриси спочатку проявляються у наявності претензій однієї

сторони земельних правовідносин до іншої. В подальшому, ці обриси набувають процесуально-прикладного свого обрамлення, «викристалізуючись» на рівні позовних заяв. Матеріально-правовий зміст таких позовів завжди буде ґрунтуватись на предметі спірних земельних відносин, які пов'язуються із наявністю виникнення, розвитку та закінчення земельних правовідносин. Разом з тим, такі правовідносини, навіть при наявності складених і поданих до суду позовних заяв, не припиняють свого існування, яке завершується і після відкриття судом провадження у цивільній справі.

В той же час, таке провадження породжує новий тип відносин, які змістовно мають інший правовий статус: статус цивільно-процесуальних відносин, які можуть мати місце лише в межах процесуальної форми судових засідань. Саме в межах таких цивільних процесуальних відносин відбувається дослідження земельних правовідносин, які мали місце у сфері землекористування, землеволодіння та землерозпорядження.

Література:

1. Запотоцька О. В., Пустовіт Ю. Ю. Особливості характеристики земельних правовідносин у межах їх адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 102–107.
2. Бондарчук Н. Земельні правовідносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 111–113.
3. Єфімов О. М. Цивільні процесуальні правовідносини та передумови їх виникнення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32. Том 2. С. 32–35.

SECTION 4. LABOR LAW AND SOCIAL WELFARE LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-9>

CERTAIN ASPECTS OF APPLYING FOR LEAVE DUE TO PREGNANCY AND CHILDBIRTH

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОФОРМЛЕННЯ ВІДПУСТКИ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВАГІТНІСТЮ ТА ПОЛОГАМИ

Bodnaruk M. I.

*Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department
of Private Law*

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University
Chernivtsi, Ukraine*

Боднарук М. І.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

The Law of Ukraine “On Leave” dated November 15, 1996, No. 504/96-VR provides for several types of social leave, one of which is leave in connection with pregnancy and childbirth (Article 17) [1], and the right to receive pregnancy and childbirth benefits is enshrined in the Law of Ukraine “On Compulsory State Social Insurance” dated September 23, 1999, No. 1105-XIV (Articles 18–19) [2].

The basis for granting such leave is a sick leave certificate. Currently, all sick leave certificates are issued in electronic form, and the employer immediately sees the newly generated sick leave certificate. However, during martial law, paper sick leave certificates remain valid.

It should also be noted that during martial law, women are not required to visit a doctor in person to obtain a certificate of incapacity for work due to pregnancy and childbirth. Thus, paragraph 2 of section 1 of chapter IV of the Procedure for the formation of medical conclusions on temporary incapacity for work in the Register of Medical Conclusions in the electronic health care system, approved by order of the Ministry of Health of Ukraine dated June 1, 2021 No. 1066, it is stipulated that: “the formation of medical conclusions under the category ”Pregnancy and childbirth“ for women (except for the cases provided for in paragraph 10 of Section IV of this Procedure), for the period of martial law, may be carried out by the attending physician” [3].

As a general rule, a sick leave certificate is issued by a medical institution after 30 weeks of pregnancy, but at the request of the pregnant woman (and in the absence of medical indications), it is possible to transfer, use partially or completely after childbirth, part of the leave granted before childbirth, starting from the day of childbirth.

In this case, the patient (pregnant woman) must write a standard application [3] (such an application is submitted to the doctor, not the employer). In the event of such a transfer, the total duration of the leave may not exceed a total of 126 calendar days (140 calendar days in the case of the birth of two or more children and in the case of complicated childbirth).

A pregnant woman must also submit a request to her employer for maternity leave. The request should indicate the desired start date of the leave, which must coincide with the date specified in the sick leave certificate.

The next step in the leave application process is the issuance of an order. In this regard, the Ministry of Social Policy of Ukraine (now the Ministry of Social Policy, Family, and Unity of Ukraine) in its letter dated February 28, 2019, No. 228/0/206-19, emphasized that the issuance of an order granting leave for pregnancy and childbirth is mandatory, as it allows for the correct recording of working hours and avoids errors in the calculation of wages and maternity benefits [4]. At the same time, the Ministry of Economy of Ukraine, in its letter dated May 21, 2025, No. 4701-05/38100-09, states that the issuance of an order is not mandatory, and that the main and sufficient basis for granting such leave is a temporary disability certificate [5].

Another point to note is that during the period of leave due to pregnancy and childbirth, which coincides with leave to care for a child until they reach the age of three, pregnancy and childbirth benefits are paid regardless of childbirth benefits.

In a letter dated July 1, 2021 No. 4712-06/34400-07, the Ministry of Economy noted that the law does not provide for the interruption of childcare leave until the child reaches the age of three on the grounds of granting a woman a sick leave certificate in connection with pregnancy and childbirth at the initiative of the employer.

At the same time, a woman may, at her request, interrupt her childcare leave until the child reaches the age of three and take leave due to pregnancy and childbirth, and after its expiration, again exercise her right to childcare leave until the child reaches the age of three. The law does not provide for the possibility of granting an employee two types of leave at the same time [6].

As for pregnancy and childbirth benefits, they are paid in a lump sum for the entire period of leave. You can apply for benefits no later than six months after the end of your pregnancy and childbirth leave.

Article 19 of the Law of Ukraine “On Compulsory State Social Insurance” stipulates that pregnancy and childbirth benefits are provided to the insured person in the amount of 100% of the average salary (income), calculated in accordance with the procedure established by the Cabinet of Ministers of Ukraine, and does not depend on the length of insurance coverage [2]. The procedure for calculating the average salary (income, monetary allowance) for the calculation of payments under compulsory state social insurance was approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1266 of September 26, 2001. The entire amount of the benefit is paid from the funds of the Pension Fund of Ukraine.

The Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2025” dated November 19, 2024, No. 4059-IX does not provide for an increase in the subsistence minimum and minimum wage. However, the maximum base for calculating the unified social tax (UST) has been increased to 20 minimum wages, and from January 1, 2025, it will be UAH 160,000 [7]. Therefore, based on this, the minimum amount of maternity and childbirth benefits per calendar day in 2025 is UAH 262.81, and the maximum amount of benefits per calendar day is UAH 5,256.24. (The maximum amount of benefits per calendar day for insured persons who have acquired less than 6 months of insurance experience during the 12 months prior to the insured event is UAH 525.62).

Despite the fact that maternity leave is one of the most common types of social leave, its formalization in practice can raise many questions, especially in the context of martial law, changes in legislation, and the digitization of processes.

Bibliography:

1. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 року № 504/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.10.2025).
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 року № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2021 року № 1066. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-21#n43> (дата звернення: 01.10.2025).

4. Щодо оформлення відпустки по вагітності та пологах : лист Міністерства соціальної політики України від 28.02.2019 року № 228/0/206-19. URL: <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/listi-rozysnennya/trudovi-vidnosini/shchodo-oformlennya-vidpustki-po-vagitnosti-ta-pologah/> (дата звернення: 01.10.2025).

5. Про надання роз'яснення: лист Міністерства економіки України від 21.05.2025 року № 4701-05/38100-09. URL: <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/listi-rozysnennya/trudovi-vidnosini/chi-potriben-nakaz-pro-vidpustku-po-vagitnosti-ta-pologah/> (дата звернення: 03.10.2025).

6. Щодо відпустки у зв'язку із вагітністю та пологами: лист Міністерства економіки України від 01.07.2021 року № 4712-06/34400-07. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ME210544> (дата звернення: 30.09.2025).

7. Про державний бюджет України: Закон України від 19.11.2024 року № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

SECTION 5. AGRARIAN AND ENVIRONMENTAL LAW. LAND LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-10>

ON THE ISSUE OF RESOLVING A LAND DISPUTE THROUGH MEDIATION IN UKRAINE

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО СПОРУ ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Hurhach A. E.

*Postgraduate Student
V. M. Koretsky Institute of State
and Law of the National Academy
of Sciences Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Гурґач А. Є.

*аспірант
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Земельні спори – це спори між особами, які виникають через порушення, невизнання чи оспорення законних прав (права розпорядження, права користування, права володіння) на земельну ділянку, а також щодо відведення чи вилучення земельної ділянки. Тобто, існує спір про право, в якому об'єктом є земельна ділянка, суб'єкт – фізична чи юридична особа, держава, орган місцевого самоврядування – суб'єкт приватного чи публічного права.

Відповідно до ст. 79 Земельного кодексу України земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [1].

Загальновідомо, що спори вирішуються в суді. Такий висновок також слідує із норм Конституції України, оскільки згідно із ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. При цьому, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Тобто в Конституції України мова йде про судовий та позасудовий захист прав загалом та прав на земельну ділянку зокрема.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про медіацію» дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому

числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Тобто, зважаючи на характер земельних відносин, земельні спори можуть бути предметом вирішення в медіації.

Такий висновок також слідує із внесених Законом України «Про медіацію» змін до Земельного кодексу України. Відтак цим Законом Земельний кодекс України було доповнено новою статтею такого змісту «Стаття 158-1. Врегулювання земельних спорів шляхом медіації. 1. Земельний спір може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України «Про медіацію» з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом. 2. Органи, передбачені статтею 158 цього Кодексу, сприяють примиренню сторін земельного спору. 3. Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у земельних спорах укладаються в письмовій формі. 4. У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду земельного спору до органів, що вирішують земельні спори» [2].

Отже, як доводять О.Кармаза, Д.Кушерець, Т.Федоренко та інші, підпункт другий пункту 3 Розділу Закону вносить зміни до Земельного кодексу України та визначає особливості проведення медіації в земельних спорах: 1) будь який земельний спір може бути врегульовано шляхом медіації; 2) письмова форма договору про проведення медіації та угоди за результатами медіації; 3) процедура медіації може бути застосована до земельного спору, який розглядається в суді чи в органах місцевого самоврядування; 3) угода за результатами медіації є обов'язковою для виконання сторонами медіації. Не виконання умов угоди породжує у сторони медіації право звернутися для вирішення земельного спору в суді чи в органах місцевого самоврядування [3].

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів (ст. 1 Закону України «Про медіацію»).

Відмітимо, що науково-практичний аналіз норм Закону України «Про медіацію», Земельного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, наукових статей [4; 5] доводить, що земельні спори, наявні чи такі, які виникнуть у майбутньому, можуть вирішуватися у судовому та позасудовому порядку – шляхом медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації (ст. 4 Закону України «Про медіацію»). При цьому важливо зазначити, що у разі, коли земельний спір

розглядається в суді, за бажанням сторін спору може бути застосована процедура медіації. В судовому порядку оголошується перерва чи зупиняється провадження у справі, в порядку, визначеному Цивільним процесуальним кодексом України. Разом з тим, медіація не застосовується, якщо одна зі сторін недієздатна або рішення може вплинути на права третіх осіб, які не є учасниками процесу. При цьому важливо, що успішна медіація може допомогти уникнути подальших конфліктів та знизити напруженість між сторонами.

Тема медіації в земельному праві є мало дослідженою, тому буде предметом наших подальших досліджень, зокрема в аспекті врегулювання земельного спору в суді та застосування процедури медіації на будь-якій стадії цивільної провадження.

Література:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про медіацію. Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про медіацію» Науково-практичний коментар. Судова практика. Зразки документів. Вид. 2-е доп. і перероб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. Кармази О. О., д.ю.н., проф. Кушерець Д. В., к.ю.н., доц. Федоренко Т. В., адвоката Домінгос Г. К. : ВДК «Університет «Україна», 2025. 350 с.
4. Кармаза О. О., Кушерець Д. В., Луцька Г. В. Медіація в Україні як ефективна позасудова форма захисту прав громадян в умовах дії правового режиму воєнного стану. Human rights and public governance in modern conditions : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 952 p. С. 236–251.
5. Бусуйок Д. В. Сучасний стан розвитку законодавчих засад медіації земельних спорів. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 337–341.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-11>

LAND SERVITUDE IN MODERN UKRAINIAN LAW IN THE CONTEXT OF LEGITIMACY AND ABUSES

ЗЕМЕЛЬНИЙ СЕРВІТУТ У СУЧАСНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВОМІРНОСТІ ТА ЗЛОВЖИВАНЬ

Martyniuk V. A.

*Doctor of philosophy,
Associate Professor of the Department
of Labor, Land and Commercial Law
Khmelnytskyi university of management
and law
named after Leonid Yuzkov
Khmelnytskyi, Ukraine*

Мартинюк В. А.

*доктор філософії,
доцент кафедри трудового,
земельного та господарського права
Хмельницький університет
управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Земельний сервітут є однією з форм обмеженого речового права, що встановлює право користування чужою земельною ділянкою без переходу права власності. Він виконує важливу функцію забезпечення суспільних і приватних потреб, зокрема гарантує можливість проходу, прокладання комунікацій або здійснення господарської діяльності на суміжних територіях. Водночас практика застосування земельного сервітуту в Україні демонструє численні випадки зловживань, що призводить до конфліктів між власниками земельних ділянок та користувачами сервітуту. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах урбанізації та активного розвитку інфраструктури, коли не врегульоване використання земель може призводити до серйозних соціально-економічних наслідків.

У теоретичній площині цей правовий інститут традиційно розглядається як обмежене речове право, що надає конкретній особі або організації право користування чужою земельною ділянкою для визначених цілей. Науковці поділяють його на особистий та узагальнений (публічний) сервітут. Особистий варіант надає право конкретній особі користуватися ділянкою, тоді як узагальнений встановлюється на користь суспільства або невизначеного кола осіб. Ключовим елементом є чітке визначення мети, обсягу та тривалості користування, що слугує запобіжником від зловживань. Ефективність цього інституту значною мірою залежить від прозорості прав та обов'язків сторін і наявності механізмів контролю. До того ж, правильне використання сервітуту може сприяти економічному розвитку регіонів, забезпечуючи стабільний доступ до ресурсів та інфраструктури.

Правове регулювання земельного сервітуту в Україні здійснюється на основі Цивільного кодексу України (ст. 274–277), Земельного кодексу України (ст. 121–123) та спеціальних законів щодо комунікацій і інженерної інфраструктури. Цивільний кодекс визначає його як обмежене речове право, що дозволяє користуватися чужою земельною ділянкою без переходу права власності [1]. Земельний кодекс регламентує порядок встановлення сервітуту: він може бути встановлений як за угодою сторін, так і через суд у разі неможливості домовленості [2]. При цьому законодавство передбачає врахування інтересів власника земельної ділянки та можливість отримання компенсації у випадку заподіяння шкоди. Така законодавча база є необхідною, щоб балансувати між правами окремих власників і потребами суспільства, проте її ефективність безпосередньо залежить від практичного застосування та дотримання норм на всіх рівнях.

Окреме значення мають спеціальні закони, зокрема «Про електроенергетику»[3], «Про газопостачання» [4], «Про водопостачання та водовідведення» [5], які передбачають сервітут для прокладання мереж та забезпечення доступу до комунальних послуг. Судова практика України визначає критерії законного встановлення сервітуту, права і обов'язки сторін та межі допустимого використання, що важливо для запобігання зловживанням, наприклад незаконного розширення меж користування або комерційного використання земельних ділянок без згоди власника [6].

Незважаючи на існуюче законодавче врегулювання, практика застосування земельного сервітуту в Україні свідчить про наявність значних проблем. Однією з найпоширеніших є невизначеність меж користування сервітутом, що часто стає причиною конфліктів між власниками земельних ділянок і користувачами права. Користувачі інколи намагаються розширити свої права, виходячи за межі встановленого законодавством обсягу, що створює ризик порушення майнових інтересів власника. Також значним викликом є недостатня прозорість механізмів компенсації та контролю. У багатьох випадках власники земельних ділянок не мають чіткої інформації щодо порядку визначення розміру компенсації або способів контролю за дотриманням правил користування сервітутом. Це особливо відчутно в сільських та малих громадах, де соціальні та економічні наслідки конфліктів можуть бути значними, а правові механізми захисту – менш доступними. Внаслідок цього виникає соціальна напруженість, що може підірвати довіру до правової системи та ставити під загрозу стабільність місцевого управління землею. Аналіз цих проблем підкреслює необхідність більш чіткого регламентування прав і обов'язків сторін, запровадження прозорих процедур встановлення та

контролю сервітуту, а також удосконалення механізмів компенсації для забезпечення балансу між приватними правами власників і суспільними інтересами.

Розгляд справ у судах демонструє різноманітність конфліктів, пов'язаних із земельним сервітутом. Часто суперечки стосуються проходу до ділянок, прокладання мереж та комерційного використання земельних ділянок без згоди власника. Судові рішення, як правило, підтверджують принцип обмеженості сервітуту та необхідність компенсації власникам у випадку збитків, що створює правові орієнтири для майбутніх спорів.

Неправомірне використання земельного сервітуту має не лише юридичні, але й економічні наслідки. Зловживання можуть ускладнювати розвиток інфраструктури, блокувати доступ до ресурсів та створювати соціальну напруженість серед громад. Водночас дотримання правил користування сервітутом сприяє ефективному використанню земель та стабільності економічного середовища, особливо у швидко урбанізованих регіонах.

Правомірне використання земельного сервітуту передбачає дотримання визначеного обсягу, цільового призначення та строку користування. Наприклад, сервітут для прокладання водопроводу не дає права змінювати конструкцію мережі або розширювати доступ без згоди власника ділянки. Водночас судовою практикою фіксує випадки зловживань: розширення проходу, використання земельних ділянок для комерційних цілей, не виплата компенсацій власникам. Такі порушення підкреслюють необхідність удосконалення механізмів правового регулювання та контролю.

Земельний сервітут виступає інструментом гармонізації суспільних і приватних інтересів. Він забезпечує доступ до критичної інфраструктури, комунікацій та ресурсів, не порушуючи права власника землі. Водночас зловживання сервітутом створює дисбаланс, порушує права власників та може спричиняти соціальну напруженість. Ефективне регулювання має включати законодавчі норми, механізми контролю, компенсації та судового захисту для мінімізації конфліктів.

Для запобігання зловживанням слід уточнити обсяг і межі користування сервітутом у законодавстві, запровадити обов'язкову компенсацію власникам, забезпечити прозору процедуру встановлення сервітуту, а саме наявність реальних, правових, підстав для встановлення сервітуту та механізми контролю за дотриманням правил, а також підвищити роль судових органів у вирішенні спорів. Такі заходи сприятимуть збереженню балансу між суспільними потребами та приватними правами та підвищать довіру до правового регулювання.

Земельний сервітут у сучасному праві України є необхідним інститутом, який забезпечує користування чужою земельною ділянкою у суспільних і приватних інтересах. Однак численні випадки зловживань свідчать про необхідність удосконалення законодавства та механізмів контролю. Досягнення балансу між законними правами користувачів сервітуту та власників земельних ділянок є ключовим завданням для забезпечення стабільності правових відносин і соціальної справедливості.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.09.2025).
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 23.09.2025).
3. Про електроенергетику : Закон України від 16.10.1997 № 575/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-вр#Text> (дата звернення: 23.09.2025).
4. Про газопостачання : Закон України від 31.07.2012 № 5460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5460-17#Text> (дата звернення: 23.09.2025).
5. Про водопостачання та водовідведення : Закон України від 06.06.2012 № 5182-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5182-17#Text> (дата звернення: 23.09.2025).
6. Судова практика Верховного Суду України щодо земельних спорів (2018–2023). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/> (дата звернення: 23.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-12>

**TERMINOLOGICAL AND CONCEPTUAL HARMONIZATION
OF EUROPEAN AND UKRAINIAN REGULATIONS
ON DISCHARGES OF SUBSTANCES INTO WATER**

**ТЕРМІНОЛОГІЧНО-ПОНЯТІЙНА ГАРМОНІЗАЦІЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО І УКРАЇНСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СКИДАННЯ РЕЧОВИН У ВОДУ**

Uberman V. I.

*Ph. D. (Eng.), Leading Scientific
Researcher, Laboratory of Problems
of Water Quality Formation and
Regulation, Research Institution
«Ukrainian Scientific and Research
Institute of Environmental Problems»
Ministry of Environment and Natural
Resources of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

Уберман В. І.

*кандидат технічних наук, провідний
науковий співробітник лабораторії
проблем формування та регулювання
якості вод Науково-дослідної
установи
«Український науково-дослідний
інститут екологічних проблем»
Міндовкілля,
м. Харків, Україна*

Vaskovets L. A.

*Ph. D. (Biol.), Professor,
Professor at the Department of
Occupational and Environmental Safety,
National Technical University «Kharkiv
Polytechnic Institute»
Kharkiv, Ukraine*

Васьковець Л. А.

*кандидат біологічних наук, професор,
професор кафедри безпеки праці
та навколишнього середовища
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний
інститут»
м. Харків, Україна*

Навіть під час воєнних дій та кризи промислового виробництва охорона якості вод та правове регулювання скидання забруднювальних речовин (РЧЗР) зі зворотною водою у водні об'єкти залишаються в Україні найбільш важливими державними функціями охорони довкілля. В існуванні зазначеної сфери державного правового регулювання 2005 рік став переламним. В цьому році набув чинності ключовий Закон України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» (ЗУПІЗКПЗ) [1], який є українським аналогом Директиви 2010/75/ЄС про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (ДПВ) [2], та низка підзаконних нормативно-правових актів (ПНПА) до нього. Водночас здійснюється планове наближення водного менеджменту до вимог Директиви 2000/60/ЄС «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства

в галузі водної політики» (ВРД) [3], англійська аббревіатура *WFD*. Адаптація до вимог ДПВ та до *WFD* є найбільш важливими завданнями наближення України до європейського екологічного законодавства. Також залишається чинним правовий механізм РСЗР за Водним кодексом України (ВКУ) [4]. Така складна архітектура водної секторної частини правового поля екологічного законодавства викликає **необхідність гармонізації термінологічно-поняттєвого апарату**, який знає впливу офіційних перекладів двох директив ЄС, з українською лексикою та з усталеною еколого-правовою термінологією. Наразі структура правового механізму РСЗР включає три складники регулювання щодо: «основних» промислових водокористувачів за ЗУПІЗКПЗ, «неосновних» промислових та інших водокористувачів за ВКУ, окремих випадків скидання категорії пріоритетних ЗР за вимогами ч. 3 ст. 10 ВРД. При цьому першочергової уваги вимагає термінологія щодо дозвільних законодавчих інструментів та регулятивних норм, якими здійснюється безпосередній вплив на скидання забруднювальних речовин (ЗР) та на оцінку наслідків такого впливу. Подібні проблеми досліджувалися авторами, зокрема у [5], стосовно важливого терміну «забруднення», а також щодо нормативів якісного стану водних об'єктів та нормативів лімітування надходження до них ЗР з техногенних джерел.

У цьому напрямку екологічного законодавства **головним термінологічним елементом з категорії багатозначних, який не має єдиного задовільного поняттєвого визначення, є «контроль»**. Зміст останнього формулюють базові джерела європейського екологічного та українського водного законодавств: ВРД (і *WRD*) та ВКУ – для водного сектора, ЗУПІЗКПЗ (ДПВ) – для певних видів діяльності та створеного нею забруднення. Головним значенням слова «контроль» за українськими мовознавчими джерелами є «перевірка відповідності контролюваного об'єкта встановленим вимогам». В державних нормативно-технічних документах щодо контролю якості продукції цей термін використовується у сенсі діяльності, яка включає проведення вимірювань, перевірок, випробувань тощо, а в найбільш релевантному ДСТУ 3812-98 «Охорона довкілля та раціональне поводження з ресурсами. Контроль оперативний стічних вод очисних споруд міст і промислових підприємств. Загальні положення» у р. 3 міститься визначення: «контроль стічних вод – перевіряння відповідності кількісних та якісних показників стічних вод нормам і вимогам». У ВКУ визначення терміну «контроль» відсутнє, але у його тексті цей термін розуміється як забезпечення «додержання усіма юридичними та фізичними особами вимог водного законодавства», тобто як «нагляд» або «перевірка» [4, гл. 5, ст. 18]. Отже, **українські визначення та розуміння не відображають безпосереднього впливу на джерела скидання та на їх дію.**

В англомовних текстах Директив ЄС термін «*control*» за загально-визнаними тлумачними джерелами означає «здійснювати стримувальний або спрямовувальний вплив на». У тексті ВРД [3, премб. (40), ст. 2 (36), ст. 10] значення «контроль скидів та викидів у поверхневі води» закріплено за терміном «комбінований підхід», який пояснюється як: «комбінований підхід із застосуванням контролю забруднення у джерелі його виникнення шляхом встановлення значень гранично допустимих скидів та стандартів якості довкілля». Отже, у європейському водному секторі «контроль» розуміється як встановлення двох обмежувальних значень на джерело впливу і на його результат, а саме як «регулювання» або «управління».

В оригінальному тексті ДПВ термін «*control*» використовується без окремого поняттєвого визначення, але з додатковими уточненнями як «*prevention and control of pollution arising from*» або [2, абз. 15 ст. 3] «*who operates or controls in whole or in part the installation*», тобто «запобігання та контроль забруднення, що виникає внаслідок» та «хто експлуатує або контролює установку повністю або частково». В ЗУПЗКПЗ «контроль» розуміється як синонім «державного нагляду» або використовується у словосполученні «контроль оператором установки за дотриманням гранично допустимих викидів». Тобто у сфері впливу на діяльність, яка спричиняє забруднення, йдеться про здійснення «наглядових функцій». Таке використання базового у даній сфері правового регулювання терміну **не відповідає принципу законодавчої визначеності** та дозволяє стверджувати про **незадовільність відповідних фрагментів перекладів** зазначених європейських директив.

Отже, український переклад базового терміну «*control*» всюди в тексті ЗУПЗКПЗ як «контроль» не можна визнати коректним, бо його поняттєвий контекст у деяких нормах не відповідає ані україномовним і англомовним тлумаченням, ані термінології головних джерел європейського та українського законодавств та нормативно-технічних документів. Тому **термін «control» слід перекладати через його функціональне застосування і не зберігати багатозначності у перекладі**. Отже, для фрагментів тексту, що змістовно не стосуються «нагляду» або «перевірки», цілком адекватним відповідником терміну «*control*» є «регулювання», що збігається з першим перекладом *WFD* [6, Art. 2 (36)]. Такий переклад поширюється й на термінологію РСЗР.

Прискорена практична реалізація ЗУПЗКПЗ викликала створення у 2024–2025 рр. низки ПНПА, якими конкретизуються інструменти структурних складників сучасного правового механізму РСЗР. Щодо таких правових інструментів в [7, п. 2] вимагається термінологічно-поняттєва відповідність ВКУ. До них, зокрема, належать важливі терміни: «забруднююча речовина», «гранично допустимі концентрації»,

мг/дм³», «екологічні нормативи якості води» тощо. Дослідження свідчать, що більше ніж половина подібних інструментів є нерелевантними ВКУ. З цього результату випливає **необхідність термінових змін у ВКУ та у відповідних ПНПА** задля забезпечення коректного правового впливу на РСЗР з об'єктів промислової діяльності, які належать сфері правового регулювання ЗУПЗКПЗ.

Отже, для забезпечення відповідності вимогам ЄС слід уточнити та розмежувати в текстах українських нормативно-правових актів водного законодавства поняття «контроль», «нагляд» та «моніторинг», а також узгодити інші зазначені терміни, що використовуються в європейських правових актах, із функціональним змістом норм українського законодавства.

Література:

1. Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення : Закон України № 3855-IX від 16 липня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (Нова редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-10#Text (дата звернення: 10.10.2025).
3. Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 10.10.2025).
4. Водний кодекс України: від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. ВВР. 1995. № 24. Станом на 19.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Уберман В., Васьковець Л. Поняття «забруднення» у водному законодавстві України і ЄС та вимоги повоєнної екологічної безпеки. *Law. State. Technology*. 2023, № 2. С. 16–24. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2023-2-3>.
6. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/EC. Основні терміни та їх визначення. EU Water Framework Directive 2000/60/EC. Definitions of Main Terms. Київ 2006. 244 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1527562/> (дата звернення: 10.10.2025).
7. Вимоги до форми і змісту інтегрованого дозвілу. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.2025 р. № 884. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

**SECTION 6. ADMINISTRATIVE LAW
AND PROCEDURE. FINANCE LAW.
INFORMATION LAW**

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-13>

**MECHANISM FOR IMPLEMENTING THE BINDING NATURE
OF CONCLUSIONS ON THE APPLICATION OF LEGAL NORMS
SET FORTH IN THE SUPREME COURT'S RESOLUTIONS
FOR ADMINISTRATIVE BODIES/AUTHORITY ENTITIES**

**МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ВИСНОВКІВ
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА, ВИКЛАДЕНИХ
У ПОСТАНОВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ
ДЛЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ/СУБ'ЄКТІВ
ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

Danylenko-Nehara Yu. S.

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Administrative and Financial Law
National University "Odesa Law
Academy"
Odesa, Ukraine*

Даниленко-Негара Ю. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
і фінансового права
Національний університет «Одеська
юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Nehara R. V.

*PhD in Law,
Associate Professor of the Department
of Administrative and Financial Law
National University "Odesa Law
Academy"
Odesa, Ukraine*

Негара Р. В.

*доктор філософії (PhD) в галузі
права,
доцент кафедри адміністративного
і фінансового права
Національний університет «Одеська
юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Система джерел адміністративного права, як і будь-якої іншої галузі права, формується об'єктивно та фактично охоплює усі форми зовнішнього вираження їх норм. У зв'язку з цим, система джерел адміністративного права відрізняється своєю відкритістю та динамічністю, оскільки передбачити та охопити усі форми зовнішнього вираження норм цієї галузі права неможливо.

Системність джерел адміністративного права також вказує на те, що кожне із них як елемент системи займає власне місце та виконує визначену роль у механізмі адміністративно-правового регулювання. З огляду на це, важливе теоретичне та практичне значення мають як дослідження загалом системи джерел адміністративного права, так і кожного окремого джерела адміністративного права.

Законодавче визначення обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень актуалізує з'ясуванням їх правової природи, можливості віднесення до джерел адміністративного права та місця у механізмі адміністративно-правового регулювання.

Правовою підставою тверджень стосовно обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень є положення ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус судів», згідно з яким «висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права» [1], яке було продубльовано і у ч. 4 ст. 6 Закону України «Про адміністративну процедуру» [2].

Безперечно правозастосовна практика так чи інакше завжди враховувала судову практику, зокрема практику найвищого суду у системі судоустрою України, але переважно як орієнтир, а не обов'язковий припис. У зв'язку з цим, встановлення обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, спрямовано на істотно якісне переосмислення місця та ролі вказаних висновків у правозастосовній практиці адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень та удосконалення їх діяльності.

Аналіз положень чинного законодавства свідчить, що механізму практичної реалізації обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень в положеннях чинного законодавства не встановлено.

Єдиним положенням, у якому також згадується про обов'язковість висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень є п. 15 ч. 2 ст. 65 Закону України «Про державну службу»

[3], яким передбачається дисциплінарна відповідальність для державних службовців у разі прийняття рішення, що суперечить висновкам щодо застосування відповідної норми права, викладеним у постановках Верховного Суду, щодо якого судом винесено окрему ухвалу. Проте, наведений приклад більшою мірою стосується превентивного забезпечення дотримання державними службовцями, під час прийняття відповідних рішень, висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду та застосуванні примусових заходів у протилежному випадку. Безперечно, забезпечення практичного втілення правових приписів неможливо без застосування відповідного інструментарію, зокрема, заходів відповідальності, але існування цього положення не знімає питання щодо законодавчого встановлення механізму реалізації обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду.

Беззаперечно висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, слід відносити до джерел адміністративного права, оскільки, навіть, з урахуванням їх похідного та допоміжного характеру, прив'язаності до конкретних норм права, відповідні адміністративні органи/суб'єкти владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права мають ними керуватися.

Проте, розмірковуючи про механізм забезпечення обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду, необхідно враховувати наступне.

По-перше, Верховний Суд формулює висновки за результатами розгляду конкретних справ, з огляду на це взаємопов'язаність висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду, з фактичними обставинами конкретної справи, є умовою належного практичного втілення цих висновків.

По-друге, не всі постанови Верховного Суду містять висновки щодо застосування відповідних норм права. У зв'язку з цим, передусім застосуванню висновків щодо застосування норм права виокремлення цих висновків у тексті відповідних постанов Верховного Суду, оскільки не завжди Верховним Судом прямо визначаються, які висновки щодо застосування норм права сформульовані за результатом їх прийняття.

По-третє, обов'язковість для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду, не забезпечується жодними спеціальними інструментами орієнтованими на доведення зазначених висновків до посадових та службових осіб адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень.

Підсумовуючи викладене необхідно зазначити, що законодавець визначення обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права свідчить про їх належність до джерел адміністративного права, навіть, з урахуванням їх похідного та допоміжного характеру, а також прив'язаності до конкретних норм права та фактичних обставин справи.

Встановлено відсутність механізму практичної реалізації обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду для адміністративних органів/суб'єктів владних повноважень в положеннях чинного законодавства. Механізм забезпечення обов'язковості висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, потребує врахування того, що: не всі постанови містять висновки щодо застосування відповідних норм права; Верховний Суд формулює висновки за результатами розгляду конкретних справ. Умовою належного практичного втілення висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, є їх взаємопов'язаність з фактичними обставинами конкретної справи.

Література:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Дата оновлення: 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top> (дата звернення 01.10.2025).
2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#top> (дата звернення 01.10.2025).
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Дата оновлення: 07.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 01.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-14>

**ON THE ISSUE OF INTRODUCING EXTRATERRITORIAL
JURISDICTION IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS
IN UKRAINE**

**ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕКСТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ПІДСУДНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ
УКРАЇНИ**

Zavalniuk I. V.

*Doctor of Law,
Judge of the Odessa District
Administrative Court,
Professor of the Department of State
and Legal Disciplines,
International Humanitarian University
Odessa, Ukraine*

Завальнюк І. В.

*доктор юридичних наук,
суддя Одеського окружного
адміністративного суду,
професор кафедри державно-
правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний
університет
м. Одеса, Україна*

Згідно статті 8 Конституції України, Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії [1]. В свою чергу, відповідно до статті 125 Основного Закону України, з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Беззаперечно, наявність та забезпечення належної організації діяльності адміністративних судів у державі є свідченням дотримання базових принципів демократії, квінтесенцією того, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, порядок здійснення судочинства в адміністративних судах визначає Кодекс адміністративного судочинства України [2].

Як зазначив голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Михайло Смокович, КАС України став тим інструментом, який сприяє захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина у нашій державі. Це величезний успіх для українського суспільства, адже в усіх країнах, у тому числі в Україні, адміністративна юстиція – це надбання. Це результат боротьби суспільства,

боротьби українського народу за те, щоб виконувати свої конституційні функції щодо контролю за владою. Конституцією України прямо передбачено, що український народ контролює владу, але для цього необхідні інструменти, і саме таким інструментом стали адміністративні суди [3].

Тож, із запровадженням в Україні діяльності адміністративних судів, що здійснюють судовий контроль над діями публічної адміністрації та прийняттям процесуального закону, що забезпечує їх належне функціонування, Україна продемонструвала свою прихильність та належність європейській сім'ї.

Згідно частини першої статті 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Не дивлячись на те, що КАС України вже тричі зазнавав кардинальних змін (натепер з 15.12.2017 діє в редакції Закону України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»[4]), сталими залишилися норми щодо визначення територіальної підсудності адміністративних справ, зокрема за вибором позивача. Згідно них, адміністративні справи з приводу оскарження індивідуальних актів, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, знаходження) цієї особи-позивача або адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача.

Вказані положення дають змогу забезпечити зручність для сторони позивача, захистити її права та надати їй можливість обрати найбільш зручне місце судового розгляду, у тому числі коли місцезнаходження відповідача – суб'єкта владних повноважень значно віддалене. Це дозволяє спростити доступ до правосуддя для громадян та бізнесу.

На нашу думку, реалізація, охорона та захист основних прав людини, зокрема, конституційного права на справедливий суд, супроводжується та зумовлюється юридичним феноменом правовладдя, який включає, зокрема й доступ до суду. При цьому, фізична доступність суду є однією із компонентів природної складової права на справедливий суд [5, с. 6, 14].

Отже, вибір позивачем суду для розгляду відповідного публічно-правового спору за місцем свого проживання (реєстрації) є гарантуванням фізичної доступності суду та, як наслідок, однією із складових забезпечення права на справедливий суд, гарантованого п. 1 ст. 6 ЄКПЛ [6].

Проте, наразі Міністерство юстиції України спільно із Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) в рамках дослідження «Правові аспекти гнучкої територіальної юрисдикції: порівняльний та конституційний аналіз», представили бачення щодо законопроекту про екстериторіальний розгляд в окремих категоріях справ. Суть якого полягає в автоматичному розподілі справ між судами по всій території України незалежно від місця проживання сторін, а також у широкому впровадженні онлайн-розгляду. Метою запланованих змін є забезпечення рівномірного навантаження між судами в різних регіонах та гарантування права кожної особи на справедливий суд. Таким чином, Мін'юст пропонує зробити це через впровадження механізму екстериторіального розгляду окремих категорій господарських та цивільних справ у режимі відеоконференції – за умови наявності електронних кабінетів сторін [7].

При цьому, варто зауважити, що з 01.04.2021 в Україні вже запроваджено принцип екстериторіальності під час надання адміністративних послуг органами пенсійного фонду. Зокрема, нова технологія передбачає опрацювання заяв про призначення/перерахунки пенсій бек-офісами територіальних органів Фонду в порядку черговості надходження таких заяв незалежно від того, де було прийнято заяву та де проживає пенсіонер. Очікуваними результатами є: єдиний підхід до застосування пенсійного законодавства; централізована прозора система контролю за діями фахівців, процесів призначення та перерахунків пенсій; мінімізація особистих контактів з громадянами, відв'язка звернень та їх опрацювання від територіального принципу; попередження можливих випадків зволікань у прийнятті рішення; оптимізація навантаження на працівників [8].

Чи можливо також запровадження принципу екстериторіальної підсудності в адміністративних справах? Питання є досить дискусійним.

Водночас, окремі експерти відзначають, що надто жорсткі правила щодо підсудності або обмежені альтернативи, часом лише утруднюють доступ до правосуддя. А той факт, що територіально найближчий суд може бути найзручнішим для сторін справи, базується на припущенні. Адже запровадження принципу екстериторіальної підсудності надасть змогу ефективного розподілу ресурсів, пришвидшення розгляду справ, додаткового захисту авторозподілу від втручань [9].

З цими тезами важко не погодитися, адже дійсно в окремих ситуаціях екстериторіальна підсудність, як зазначалося, пропонує низку переваг, серед яких: ефективний розподіл ресурсів, швидкість та ефективність розгляду справ, зручність для сторін справи та, як кінцева мета, – зміцнення довіри до суду.

При цьому викладені вище застереження у контексті безумовного дотримання права на справедливий суд необхідно розглядати безпосередньо крізь зміст такого права, звернувши увагу, що його основою є те чи інше тлумачення справедливості. При тому, що відповідне тлумачення знаходиться в прямій залежності від культурно-правового стану суспільства.

А отже, якщо для більшості суспільства застосування екстериторіальної підсудності у адміністративних справах призведе в кінцевій меті до зміцнення довіри до суду, це того вартує.

У зв'язку із цим доцільним вбачається запровадження та апробація вказаної процедури в межах пілотного проєкту, в ході якого необхідним є: напрацювання нормативної та технічної бази; визначення переліку та категорії адміністративних спорів (можливо виключно малозначні справи), за якими вважається можливим застосування екстериторіальної підсудності, із наданням права її вибору саме позивачем, який не є суб'єктом владних повноважень; визначення особливостей подання позовних заяв даної категорії спорів; особливостей стадій розгляду; форми розгляду (виключно електронна форма розгляду та вирішення спорів); порядку та особливостей ухвалення рішення суду і т.і.

Доречним буде лише за наслідками роботи пілотного проєкту остаточно визначитися із доцільністю та необхідністю запровадження екстериторіальної підсудності як в окремих категоріях адміністративних спорів, так і з можливістю її запровадження в адміністративному судочинстві у цілому. При цьому необхідно зважувати на досягнення балансу у дотриманні основних прав учасників адміністративного процесу із певними процесуальними обмеженнями, які безумовно будуть існувати в ході «нетипової» підсудності, пов'язані з технічними особливостями її практичного застосування. І головне пам'ятати про місію суду – здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечуючи кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Література:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // *Відомості Верховної ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Смокович М. І. «Адміністративне судочинство на варті Української державності: стан, виклики та перспективи» : Матеріали щорічної науково-практичної конференції «20 років чинності Кодексу адміністративного судочинства як складова історії української державності». URL: <https://court.gov.ua/press/general/1845644/> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017, № 48, ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Завальнюк І. В. Конституційні основи забезпечення права на справедливий суд в Україні: реферат дис. докт. юрид. наук, 12.00.02. Київ, *Національна академія внутрішніх справ*. 2024. 35 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/spec-vchena-rada/svr_26_007_04/referat_zavalniuk_iv.pdf (дата звернення: 10.10.2025).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04.11.1950. Рада Європи. *Урядовий кур'єр*. 2010. 17 листоп. № 215.
7. Оцоколіч В. В Україні планують впровадити екстериторіальну підсудність в окремих категоріях справ. *Liga Zakon*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/239090_v-ukran-planuyut-vprovaditi-eksteritorialnu-pdsudnst-v-okremikh-kategoriyakh-sprav (дата звернення 10.10.2025).
8. У Пенсійному фонді України призначення та перерахунки пенсій здійснюються за екстериторіальним принципом. *Інформаційна сторінка вебпорталу Пенсійного фонду України*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2134448-u-pensijnomu-fondi-ukrayiny-pryznachennya-ta-pererahunky-pensij-zdiysnyuyutsya-za-ekstertyorialnym-pryntsyptom/> (дата звернення 10.10.2025).
9. Суди без обласних кордонів: екстериторіальна підсудність : дослідження Марти Берези (юристка Фундації DEJURE), 2024. URL: <https://drive.google.com/file/d/17Fqz4PkLvU5nKrjaj2mOHFmrqqWLQRL/view> (дата звернення: 10.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-15>

THE ESSENCE AND CONCEPT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF REHABILITATION IN THE HEALTHCARE AND SOCIAL PROTECTION SYSTEM

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ РЕАБІЛІТАЦІЇ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Zarya O. G. **Заря О. Г.**
Lawyer *адвокат*

Публічне адміністрування є важливим елементом функціонування інститутів та установ, спрямованим на задоволення потреб суспільства та держави. Розглядаючи сутність публічного адміністрування у галузі охорони здоров'я, зокрема управління сферою реабілітації, доцільно припустити, що воно також є різновидом публічного адміністрування як публічно-управлінської діяльності відповідних суб'єктів державної влади. Своєю чергою варто зауважити, що охорона здоров'я в системі загальнонаціональних цінностей будь-якої держави уособлює собою чи не найважливіший маркер фізичного та психічного здоров'я населення, є показником рівня економічного розвитку та соціальної стабільності країни. Відповідно до статті 3 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” охороною здоров'я визначено “систему заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя. Такі заходи здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, заклади охорони здоров'я; фізичні особи – підприємці, які зареєстровані у встановленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики; медичні та фармацевтичні працівники, фахівці з реабілітації, громадські об'єднання і громадяни” [2].

У доктрині публічне адміністрування у більшості випадків розглядається як діяльність уповноважених суб'єктів публічної діяльності з формування, прийняття та реалізації управлінських рішень, направлених на забезпечення належного функціонування певних сфер суспільного та державного життя. Водночас можемо визначити публічне адміністрування в сфері охорони здоров'я як діяльність суб'єктів публічної влади, спрямовану на реалізацію державної політики з метою

забезпечення максимальної тривалості життя населення, збереження його оптимальної працездатності та соціальної активності, відновлення фізіологічних і психологічних функцій.

Поняття публічного адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я можливо визначити з урахуванням законодавчо закріпленого поняття “реабілітація”. Так, згідно з нормою статті 1 Закону України “Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я” під терміном “реабілітація” розуміється “комплекс заходів, яких потребує особа, яка зазнає або може зазнати обмеження повсякденного функціонування внаслідок стану здоров'я або старіння у взаємодії з її середовищем” [3]. То ж, з огляду на запропоноване законодавцем визначення, можемо припустити, що публічне адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я є адміністративно-управлінською та публічно-сервісною діяльністю органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, громадських, міжнародних організацій та інших суб'єктів, уповноважених на здійснення управління в галузі охорони здоров'я, спрямованою на реалізацію державної політики в сфері реабілітації з метою надання громадянам реабілітаційної допомоги, забезпечення доступності навколишнього середовища, можливості вести самостійний спосіб життя і всебічно брати участь у всіх аспектах життя суспільства.

Особливістю публічного адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я є суспільна значущість його об'єкта – суспільних відносин у сфері реабілітації, що робить цей вид публічного адміністрування більшою мірою соціально-орієнтованим та гуманітарно-спрямованим з-поміж інших видів публічного адміністрування.

Сутність публічного адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я полягає в такому: 1) виконання положень норм нормативно-правових актів шляхом реалізації управлінських рішень; 2) забезпечення державного контролю та нагляду у сфері реабілітації; 3) забезпечення якості реабілітаційної допомоги, а також вжиття заходів з метою досягнення загальнодоступності інших послуг у сфері охорони здоров'я; 4) вжиття заходів щодо забезпечення доступності самостійного життя для осіб після реабілітації.

То ж, узагальнюючи представлені наукові погляди щодо сутності публічного адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я, можна виокремити такі його властивості:

- наявність специфічного об'єкта соціального значення – відносин у сфері реабілітації в системі охорони здоров'я населення, ефективне регулювання яких є пріоритетом для будь-якої соціальної держави;
- наявність специфічних суб'єктів публічного адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я – державних органів

виконавчої влади різних рівнів (Кабінет Міністрів України, Міністерство охорони здоров'я України, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади тощо);

- наявність специфічного характеру діяльності суб'єктів публічного адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я, за допомогою якого вони реалізують нормативні, стратегічні, законодавчі положення та приписи, прийняті Верховною Радою України з метою виконання державної політики у відповідній сфері;

- наявність такої ознаки, як публічність адміністративної діяльності, яка вказує на її суспільно-корисну значущість та спрямованість на задоволення потреб суспільства загалом та його окремих представників зокрема;

- наявність специфічного механізму публічного адміністрування в сфері реабілітації в системі охорони здоров'я, а саме: здійснення його шляхом формування, ухвалення та реалізації управлінських рішень у відповідних напрямках діяльності.

Наведене дає підстави стверджувати, що сутність публічного адміністрування у сфері реабілітації в системі охорони здоров'я порівняно з іншими видами публічного адміністрування зумовлене його визначним соціальним характером завдяки особливості об'єкта управління, пов'язаної з охороною здоров'я та реабілітацією, які уособлюють одини із найважливіших пріоритетів для державної політики України.

Література:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
3. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03 груд. 2020 р. № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-16>

**ADMINISTRATIVE EXTRAJUDICIAL PROCEDURE
FOR RECOGNITION OF BIRTH AND DEATH FACTS
OF PERSONS IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORY
OF UKRAINE**

**АДМІНІСТРАТИВНА ПОЗАСУДОВА ПРОЦЕДУРА ВИЗНАННЯ
ФАКТІВ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ОСІБ НА ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Koroied S. O.

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
acting president
Scientific Institute of Public Law
Kyiv, Ukraine*

Короєд С. О.

*доктор юридичних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента
Науково-дослідний інститут
публічного права
м. Київ, Україна*

Вже більше десяти років триває тимчасова окупація Автономної Республіки Крим та територій у Донецькій і Луганських областях. Внаслідок припинення на зазначених територіях (далі – TOT) діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, утворених відповідно до Конституції та законів України, громадяни України, які проживають на цих територіях, позбавлені можливості здійснення та захисту ряду своїх цивільних прав (зокрема права власності на нерухоме майно, спадкових прав, права на судовий захист, можливість державної реєстрації народження і смерті в органах державної реєстрації актів цивільного стану (далі – органи ДРАЦС) тощо) [1, с. 33]. Саме питання реєстрації актів цивільного стану й є найбільш актуальним з огляду на практичну потребу більшості громадян в такій реєстрації. У зв'язку з цим з 2016 року державою було запроваджено судовий порядок встановлення факту народження та смерті особи на цих територіях. В подальшому, через п'ять років, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р було затверджено План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, яким було передбачено напрацювання механізмів щодо запровадження адміністративної позасудової процедури визнання фактів народження та смерті осіб на TOT. Проте станом на сьогодні така процедура досі відсутня.

Разом з тим питання запровадження адміністративної (позасудової) процедури визнання факту народження та смерті особи на ТОТ залишається предметом дискусій, зокрема нещодавно в межах експертного круглого столу «Ризики безгромадянства для мешканців Криму та інших тимчасово окупованих територій України» суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді О. Білоконь у контексті можливого впровадження такої адміністративної процедури зазначила, що, крім очевидних переваг, такі зміни можуть збільшити ризики, пов'язані з недостатньою перевіркою достовірності документів. При цьому звернула увагу, що суди вже реагували на випадки надання матеріалів на підтвердження фактів з ознаками підробки (справи № 596/178/24, № 596/177/24). У зв'язку з цим без належного контролю та перевірки автентичності актів існує ймовірність підробки або неправильного засвідчення даних, що може негативно вплинути на правовий статус осіб. Тому вважає важливим ретельно обмірковувати впровадження такої процедури, щоб забезпечити належний контроль і захист прав громадян [2].

Варто зауважити, що законодавчою передумовою запровадження такої позасудової адміністративної процедури був ще Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII, згідно із ч. 3 ст. 2 якого було визначено, що діяльність збройних формувань Російської Федерації та окупаційної адміністрації Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що суперечить нормам міжнародного права, є незаконною, а будь-який виданий у зв'язку з такою діяльністю акт є недійсним і не створює жодних правових наслідків, *крім документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, які додаються відповідно до заяви про державну реєстрацію народження особи та заяви про державну реєстрацію смерті особи*. Вказаний Закон втратив чинність на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21 квітня 2022 року № 2217-IX, яким одночасно було внесено зміни до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, яка стала передбачати виняток про те, що “будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами (якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом України) є недійсним і не створює правових наслідків, *крім документів, що підтверджують*

факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану.”.

Тобто спочатку Закон № 2268-VIII щодо тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях (починаючи з 2018 року), а в подальшому Закон № 1207-VII щодо всіх тимчасово окупованих територій України (починаючи з 2022 року) задекларували юридичне визнання Україною виданих на тимчасово окупованих територіях окремих документів (зокрема медичних та інших документів про народження і смерть особи), які можуть додаватись до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану, яка подається до органу ДРАЦС України.

З огляду на ці законодавчі положення можна було б вважати, що в законодавстві України нарешті з'явився адміністративний (позасудовий) порядок встановлення факту народження та смерті особи на ТОТ, а відтак й відпала передумова встановлення такого юридичного факту в судовому порядку (ч. 2 ст. 315 ЦПК України). Водночас до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні (далі – Правила) до цього часу ще не було внесено відповідних змін, що не дозволяє органам ДРАЦС України проводити державну реєстрацію народження та смерті особи на підставі медичних документів “недержавного (неукраїнського)” зразка.

А оскільки “порядок” встановлення факту народження та смерті (та його подальшої державної реєстрації органами ДРАЦС України) визначається саме зазначеними Законом і Правилами, якими не передбачено “порядку” проведення державної реєстрації народження та смерті на підставі медичного документа про народження або смерть “недержавного (неукраїнського)” зразка, тому оскарження в судовому порядку відмови органів ДРАЦС в проведенні реєстрації народження або смерті на підставі зазначених документів в порядку адміністративного судочинства є неналежним і не може створити у органів ДРАЦС обов'язок здійснити таку реєстрацію, оскільки це суперечитиме ч. 2 ст. 19 Конституції України.

В інших же законах України “порядку” встановлення (підтвердження) факту народження та смерті особи на ТОТ теж не визначено. Тому відсутність зазначеного “порядку”, в силу ч. 2 ст. 315 ЦПК України, на сьогодні залишається юридичною передумовою для розгляду питання про встановлення такого факту в судовому порядку в окремому провадженні в порядку цивільного судочинства, а видане окупаційною владою свідоцтво (зокрема медичне) про народження та смерть суд має приймати як належний, допустимий, достовірний

доказ не лише з огляду на “намібійські винятки” та оцінювати в сукупності з іншими доказами, а вже як самостійний доказ – як дійсний (визнаний) в Україні документ на підтвердження факту народження та смерті особи на ТОТ в силу приписів нової редакції ч. 3 ст. 9 Закону № 1207-VII.

Водночас розвиток механізмів забезпечення захисту прав, свобод людини і громадянина, як передумови реінтеграції ТОТ, вимагає практичної реалізації вищевказаних приписів ч. 3 ст. 9 Закону № 1207-VII, що має відбутися на виконання Плану заходів реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р, пунктом 36 якого передбачено напрацювання механізмів щодо запровадження адміністративної позасудової процедури визнання фактів народження та смерті осіб на ТОТ.

Звісно ж, що ризики, які пов’язані з недостатньою перевіркою достовірності документів, які будуть подаватись в орган ДРАЦС для проведення державної реєстрації народження та смерті особи на ТОТ, будуть існувати завжди. І ці ризики також існують під час встановлення зазначених фактів у судовому порядку. Такі ризики, на наш погляд, можна частково зменшити за рахунок запровадження кримінальної відповідальності особи, яка подає до органу ДРАЦС недостовірні документи. Проте, в будь-якому випадку, відмова органу ДРАЦС в такій державній реєстрації (наприклад, з мотивів існування сумнівів у достовірності поданих документів) не позбавлятиме особу можливості встановити такий факт у судовому порядку.

Література:

1. Луцька Г. В. Правове забезпечення охорони та захисту цивільних прав громадян на тимчасово окупованій території України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2021. 483 с.
2. У 2022-2024 роках суди розглянули понад 6 тисяч справ про встановлення фактів народження дітей на ТОТ – аналіз Верховного Суду. Суддя Верховного Суду Олена Білоконь розповіла про проблемні питання у практиці встановлення факту народження на ТОТ. *Веб-сайт Судово-юридичної газети*, 13:26, 19 вересня 2025 р. URL: <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/341497-sudebnaya-ili-vnesudebnaya-registratsiya-rozhdeniy-na-vot-sudya-verkhovnogo-suda-oboznachila-preimuschestva-i-nedostatki>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-17>

**THE ROLE OF TRUST IN HEALTHCARE
AND CONFIDENTIAL INFORMATION PROTECTION
IN ENSURING SOCIAL STABILITY**

**ДОВІРА ДО МЕДИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ЗАХИСТ
КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЧИННИК
СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ**

Makhovyk A. O.

*Postgraduate Student at the Department
of Public and Medical Law,
Educational and Scientific Institute
of Law,
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Маховик А. О.

*аспірантка кафедри службового
і медичного права,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Цифровізація системи охорони здоров'я в Україні зумовила активне збирання та обробку медичних даних, що актуалізувало питання їх конфіденційності. Ефективність захисту даних пацієнтів має безпосередній вплив на довіру до медичної системи. Використання медичних інформаційних технологій, з одного боку, розширює можливості доступу та обміну інформацією, а з іншого – посилює занепокоєння щодо її безпеки.

Дослідження доводять, що високий рівень довіри до лікарів і впевненість у конфіденційності медичних записів сприяють більшій відкритості пацієнтів, готовності ділитися інформацією та підвищують ефективність лікування [1]. Водночас недовіра чи побоювання щодо витоку даних можуть призводити до приховування інформації, уникнення звернень за допомогою та, як наслідок, зниження якості надання медичних послуг.

Конфіденційна медична інформація належить до особливої категорії персональних даних, яка підлягає підвищеному рівню захисту. Міжнародні документи встановлюють високі стандарти безпеки. Конвенція Ради Європи про права людини і біомедицину закріплює право кожного на повагу до приватності під час обробки інформації про стан здоров'я. Загальний регламент захисту даних ЄС (GDPR) передбачає суворі вимоги щодо обробки персональних даних, зокрема і медичних. У Сполучених Штатах Америки, за Законом про мобільність та підзвітність медичного страхування (HIPAA), порушенням визнається

будь-яке незаконне отримання, доступ, використання або розкриття конфіденційної медичної інформації, що ставить під загрозу її безпеку.

В Україні правове регулювання також встановлюють стандарти і правила для захисту конфіденційної інформації громадян. Закон України «Про захист персональних даних» визначає загальні правила обробки, зберігання та використання персональних даних, у тому числі медичних. Закон «Про інформацію» та «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закріплюють право пацієнтів на медичну таємницю та доступ до інформації про стан здоров'я. Значну роль у цифровізації галузі відіграє впровадження електронної системи охорони здоров'я (eHealth), що регламентується підзаконними актами МОЗ і поступово розширює функціонал – від електронних рецептів до електронних медичних карт. Додатково, Закон «Про електронні довірчі послуги» створив правові підстави для використання електронної ідентифікації та підпису, які є критично важливими для захисту електронних медичних записів. Водночас чинна нормативна база має низку прогалин у сфері правозастосування та технічних механізмів безпеки, що потребує подальшого вдосконалення у напрямі гармонізації з GDPR та стандартами Ради Європи.

У світі з кожним роком кількість інцидентів, пов'язаних зі зломом кібербезпеки, лише зростає. Показовим прикладом загрози конфіденційності є кібератака на технологічний підрозділ UnitedHealth Group, яка у 2024 році торкнулася 190 мільйонів осіб. Хакери з угруповання *Blackcat* отримали доступ до ідентифікаторів страхувальників, діагнозів, інформації про лікування, платіжних кодів та номерів соціального страхування. Цей інцидент став найбільшим витоком медичних даних в історії США і спричинив серйозні збої у роботі медичних закладів та страхових компаній [2]. Подібні випадки підтверджують, що розвиток системи eHealth, поряд із перевагами для пацієнтів і лікарів, несе значні ризики витоку інформації.

Наслідки порушень конфіденційності виходять за межі індивідуальних втрат. Масові витoki персональних даних здатні підірвати довіру громадян до органів влади та медичних установ, провокуючи соціальну напругу й загрожуючи стабільності суспільства. Тому належний рівень захисту конфіденційної медичної інформації є не лише правовою гарантією реалізації права на охорону здоров'я, а й чинником соціальної безпеки.

Сучасні виклики у сфері захисту конфіденційної медичної інформації потребують міждисциплінарного підходу, який поєднує правові, етичні та технічні механізми, оскільки жоден із цих елементів сам по собі не здатен гарантувати повний захист даних та довіру пацієнтів.

Удосконалення національного законодавства відповідно до європейських та міжнародних стандартів (зокрема GDPR, Конвенція Ради Європи про права людини і біомедицину) забезпечує чіткі правила обробки, зберігання та передачі медичних даних. Правові норми визначають відповідальність за порушення конфіденційності, встановлюють процедури повідомлення про витоки даних і сприяють формуванню прозорих механізмів контролю. Це створює юридичну основу для довіри громадян до державних та приватних медичних установ і зменшує ризики зловживань.

Формування професійної культури відповідального ставлення до медичних даних серед працівників системи охорони здоров'я є ключовим елементом. Дотримання етичних принципів – конфіденційності, поваги до приватності пацієнта та доброчесності у використанні інформації – стимулює пацієнтів бути відкритими та сприяє більш ефективному наданню медичної допомоги. Крім того, етична підготовка персоналу допомагає запобігати внутрішнім витокам даних, що залишаються однією з основних загроз у сфері охорони здоров'я.

Сучасні технології забезпечують надійний захист інформації на практичному рівні. Використання електронної ідентифікації та багаторівневих систем доступу дозволяє обмежити можливість несанкціонованого доступу до даних. Шифрування та протоколи кіберзахисту забезпечують безпеку передачі та зберігання медичної інформації навіть у разі витоку або хакерських атак. Інтеграція цих технічних рішень у роботу медичних установ підвищує ефективність контролю та сприяє швидкому виявленню і нейтралізації загроз.

Саме поєднання правових, етичних і технічних механізмів створює систему «багатошарового захисту», де кожен рівень компенсує слабкі місця інших. Такий підхід підвищує довіру пацієнтів, оскільки вони бачать і юридичні гарантії, і етичне ставлення медперсоналу, і реальні технічні засоби безпеки. Крім того, міждисциплінарна модель сприяє гармонізації національних практик з міжнародними стандартами, що важливо для обміну даними між країнами та інтеграції української системи охорони здоров'я у світову цифрову екосистему.

Таким чином, довіра до системи охорони здоров'я, захист медичних даних та дотримання міжнародних стандартів становлять єдину основу ефективного функціонування сучасної медичної системи.

Література:

1. Iott BE, Campos-Castillo C, Anthony DL. Trust and Privacy: How Patient Trust in Providers is Related to Privacy Behaviors and Attitudes. AMIA Annu Symp Proc. 2020 Mar 4;2019:487-493. PMID: 32308842; PMCID: PMC7153104.

2. UnitedHealth says hack at tech unit impacted 190 million people. *Reuters*. 24.01.2025. URL: <https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/unitedhealth-confirms-190-million-americans-affected-by-hack-tech-unit-2025-01-24/> (дата звернення: 19.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-18>

**PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS AS A MECHANISM
FOR STRENGTHENING THE LOGISTICAL SUPPORT
OF THE NATIONAL POLICE**

**ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНІ ПАРТНЕРСТВА
ЯК МЕХАНІЗМ ПОСИЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Mohyla O. V.

PhD in Law

<https://orcid.org/0009-0006-1098-0032>

Могила О. В.

кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0009-0006-1098-0032>

Правозастосовна практика засвідчує, що в умовах воєнного стану в питанні матеріально-технічного забезпечення Національної поліції існує низка проблем, які потребують розв'язання. Причому вказані проблеми мають як нормативно-правовий, так й організаційний характер.

Важливим кроком для їх розв'язання має бути поліпшення державно-приватного партнерства в досліджуваній сфері, що дозволить суттєво зекономити ресурси поліції в процесі здійснення своєї діяльності, а отже, позитивно вплине на матеріально-технічне забезпечення цього центрального органу виконавчої влади. У даному контексті дуже важливо налагодити співпрацю між державним та приватним секторами. Це особливо актуально у мегаполісах з високою щільністю фахівців з безпеки. Поліцейські цінують роль, яку відіграють співробітники служби безпеки, оскільки вони є додатковим спостерігачем на вулиці, який може ділитися спостереженнями та відстежувати тенденції. Поліція може спілкуватися з працівниками приватної безпеки щодо можливих загроз у цьому районі та надавати їм фотографії розшукуваних осіб. Спілкування та співпраця між громадянами, приватними охоронними організаціями та правоохоронними органами мають вирішальне значення. Наші міста вистояли та процвітали перед

обличчям тероризму, але не можуть дозволити собі втрачати пильність. Розуміючи, що державний та приватний сектори, працюючи разом, сильніші, ніж кожен з них окремо, партнерство є основою захисту від злочинності та тероризму. Крім того, приватні охоронні агентства можуть доповнювати та підтримувати державні, окружні й муніципальні поліцейські органи, звільняючи їх від деяких службових викликів. Оскільки скорочення бюджету призводить до скорочення поліцейських сил, все більше приватних і державних підприємств звертаються до приватних охоронців за контрактом, щоб доповнити поліцейські агентства [1].

Відповідно до норм чинного законодавства, державно-приватне партнерство – співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, які визначені на рівні Закону України «Про державно-приватне партнерство» [2]. В Україні державно-приватне партнерство в правоохоронному секторі не є розвиненим, втім воно використовується в окремих провідних державах світу.

Державно-приватне партнерство – це угода про співпрацю між правоохоронним органом та приватною організацією. Вона передбачає офіційну угоду, за якою обидві сторони погоджуються обмінюватися ресурсами, досвідом та обов'язками для досягнення спільних цілей, що вигідно для обох організацій та, що важливо, підвищує громадську безпеку. Таке партнерство є частиною стратегії громадської поліції. Однак вказане партнерство – це більш цілеспрямований і структурований підхід, спрямований на досягнення конкретних спільних цілей. Хоча громадська поліція охоплює всю взаємодію між поліцією та громадою, включаючи неформальні стосунки, заходи щодо залучення громади та інформаційно-просвітницькі ініціативи, державно-приватне партнерство – це більш формалізовані угоди між відділом поліції та конкретними приватними організаціями, що передбачають чіткий обмін ресурсами, досвідом та обов'язками [3]. Державно-приватне партнерство передбачає визначення спільних цілей, визначення ролей та обов'язків, встановлення очікувань і формалізацію угоди. Обидві сторони повинні погодитися щодо спільної мети, яка відповідає

інтересам як правоохоронного органу, так і приватної організації. Вони мають чітко визначити, який внесок робитиме кожна сторона, включаючи ресурси, досвід і дії. Важливо встановити чіткі очікування для обох сторін, включаючи внесок кожної сторони та обмеження. Зрештою державно-приватне партнерство передбачає офіційну угоду, яка окреслює умови партнерства, обов'язки, очікування та будь-які потенційні питання відповідальності [3].

Отже, американський досвід засвідчує, що державно-приватні партнерства є стратегічним механізмом для посилення можливостей правоохоронних органів шляхом використання досвіду, інновацій і фінансових ресурсів приватного сектору. Ці партнерства можуть сприяти розгортанню передових систем спостереження, моделей прогнозування злочинності на основі даних та інструментів розслідування на базі штучного інтелекту, які в іншому випадку залишалися б недоступними через бюрократичну інерцію та бюджетні обмеження. Злиття технологій, фінансів та правоохоронних органів стало вкрай необхідними для боротьби із сучасними кримінальними загрозами, включаючи тероризм, кіберзлочинність, фінансове шахрайство, міжпровінційну та транснаціональну організовану злочинність. Залучення приватного сектору може забезпечити доступ до найсучасніших рішень, таких як аналіз даних у режимі реального часу, програмне забезпечення для розпізнавання облич та алгоритми прогнозування поліції, що значно доповнює традиційні методології розслідування та правоохоронних органів [4].

Таким чином, стратегічно структуроване державно-приватне партнерство може трансформувати сучасну поліцейську діяльність шляхом інтеграції передових технологічних рішень, забезпечити оптимізацію розподілу ресурсів та сприяти підвищенню рівня довіри до поліції. Однак ці партнерства вимагають суворих регуляторних баз для зменшення таких ризиків, як порушення конфіденційності даних, надмірна комерціалізація функцій правоохоронних органів та етичні дилеми, пов'язані з впливом приватного сектору на пріоритети громадської безпеки. Таким чином, ефективність державно-приватного партнерства в поліцейській діяльності залежить від збалансованого підходу, який максимізує технологічні та фінансові вигоди, одночасно захищаючи громадянські свободи та операційну доброчесність [4].

Література

1. Public-Private Security Partnerships Are Essential to Public Safety. URL: <https://www.aus.com/security-resources/manufacturing-security-best-practices-5-critical-considerations>.

2. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17/conv#Text>

3. Public-Private Partnerships. URL: https://www.motorolasolutions.com/en_us/solutions/public-private-partnerships.html#:~:text=Public%2Dprivate%20partnerships%20involve%20identifying,agency%20and%20the%20private%20organization

4. Public-private partnerships in policing: A tech-driven paradigm. URL: <https://www.nation.com.pk/10-Mar-2025/public-private-partnerships-in-policing-a-tech-driven-paradigm>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-19>

GOOD ADMINISTRATION IN THE FIELD OF PERSONAL DATA PROTECTION

НАЛЕЖНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Yakovenko M. Yu.

*Postgraduate student of the Yukhymenko
Family Doctoral School,
Faculty of Law
National University of "Kyiv-Mohyla
Academy"
Kyiv, Ukraine*

Яковенко М. Ю.

*аспірант Докторської школи
імені родини Юхименків,
факультет правничих наук
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Одним із засобів функціонування демократичного суспільства є діяльність органів публічної влади, які забезпечують дію належного механізму забезпечення дотримання інтересів приватних осіб (як і фізичних, так і юридичних) та суспільства в цілому. В контексті захисту персональних даних органи влади мають запроваджувати захист прав осіб у відповідній сфері, як і нормативно: шляхом прийняття відповідного законодавства, яке б декларувало вимоги та засоби захисту прав осіб, так і на практиці: через активний контроль за дотриманням нормативних вимог та застосування санкцій за їхнє порушення. Зокрема, враховуючи активний технологічний розвиток суспільства, належний захист персональних даних є вкрай актуальним.

В контексті забезпечення належного механізму захисту прав осіб з боку держав Комітетом міністрів Ради Європи було прийнято

Рекомендацію CM/Rec(2007)7 «Щодо належного адміністрування» (англ.: «*on good administration*») (надалі – «Рекомендація CM/Rec(2007)7»), яка визначає основне право на належне адміністрування задля його ефективної реалізації на практиці [1, с. 1]. Хоча рекомендації та резолюції Комітету міністрів Ради Європи не мають обов'язкової юридичної сили для держав-членів, вони мають політичну та моральну вагу, оскільки кожна держава-член погодилася на їх ухвалення (за винятком випадків у яких вони висловили свої застереження на момент ухвалення) і на їх застосування в правотворчій, політичній та правозастосовній діяльності [2, с. 6].

Потреба у визначенні та забезпеченні права на належне адміністрування постала, зокрема, через таку низку факторів:

- У демократичних суспільствах органи державної влади відіграють ключову роль, чия діяльність зачіпає права та інтереси приватних осіб;

- Європейський суд з прав людини прийняв Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод для захисту приватних осіб у їхніх відносинах з органами публічної влади. Тому випадки неналежного адміністрування (англ.: "*maladministration*"), які мають свій прояв в результаті офіційної бездіяльності, затримок у вживанні дій або вжиття дій у порушення офіційних зобов'язань, повинні підлягати санкціям через відповідні процедури, які можуть включати судові процедури;

- Належне адміністрування передбачає, що послуги повинні відповідати основним потребам суспільства;

- Органи публічної влади здійснюють свої повноваження для виконання покладених на неї завдань. Водночас відповідні повноваження можуть, порушувати права приватних осіб, якщо вони використовуються неналежним або надмірним чином;

- Вимоги права на належне адміністрування впливають із фундаментальних принципів верховенства права, таких як законність, рівність, об'єктивність та безсторонність, пропорційність, юридична визначеність, вжиття заходів протягом розумного строку, участь, повага до приватного життя та прозорість [1, с. 2–3].

Проявом права на належне адміністрування є виконання державою, зокрема органами публічної влади, своїх позитивних зобов'язань. Відповідно до позиції Європейського суду з прав людини основною характеристикою позитивних зобов'язань є те, що вони на практиці вимагають від національних органів влади вжиття необхідних заходів для захисту прав або, якщо точніше, прийняття обґрунтованих та прийнятних заходів для захисту прав особи [3, с. 7]. Такі заходи можуть бути судовими: це стосується випадків, коли держава повинна

встановлювати санкції для осіб, які порушують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – «Конвенція»), незалежно від того, чи держава приймає правові норми для певного виду діяльності чи для категорії осіб [3, с. 7]. Але вони також можуть складатися з практичних заходів [3, с. 7]. Позитивні зобов'язання держави можуть мати, зокрема, матеріальний характер – зобов'язання впливають із фактичного положення, яке встановлює матеріальне право [3, с. 8]. Йдеться про ті випадки, коли відповідне зобов'язання міститься як таке в конкретному положенні [3, с. 8]. Для прикладу, положення статті 8 Конвенції, яке передбачає «повагу» до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції, тлумачиться як таке, що створює позитивне зобов'язання [3, с. 8]. Отже, держава, в особі органів публічної влади, має забезпечувати захист прав осіб шляхом реалізації дієвого механізму виконання своїх позитивних зобов'язань. У нашому випадку йдеться про захист права на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції, частиною якого є захист персональних даних. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини національне законодавство повинно передбачати відповідні гарантії для запобігання будь-якому використанню персональних даних у такий спосіб, який може бути несумісним із гарантіями статті 8 Конвенції [4, с. 51]. Це повинно мати свій прояв у, по-перше, закріпленні усіх необхідних нормативно-правових вимог до захисту персональних даних (забезпечення матеріального характеру, про який йшлося вище) та, по-друге, реалізації відповідних вимог на практиці й забезпечення належної системи судового захисту. Тобто у цьому контексті важливо зазначити, що позитивні зобов'язання становлять «юридично обов'язкові вимоги до держави в особі її законодавчих, виконавчих і судових органів» [5, с. 115].

У сенсі вже згаданої статті 8 Конвенції захист персональних даних має фундаментальне значення для здійснення особою свого права на повагу до приватного та сімейного життя, і навіть той факт, що інформація вже є загальнодоступною не обов'язково позбавляє захисту за відповідною статтею [4, с. 51].

Висновки. Належне адміністрування в демократичному суспільстві неможливе без виконання державою своїх позитивних зобов'язань щодо захисту прав людини. Такі позитивні зобов'язання передбачають активні дії з боку органів влади для гарантування реалізації права на повагу до приватного життя. Вони охоплюють як прийняття відповідного законодавства, так і створення ефективних механізмів для практичної реалізації цього права та захисту від зловживань.

Література:

1. Рекомендація СМ/Rec(2007)7 «Щодо належного адміністрування»: Комітет міністрів Ради Європи, 20 червня 2007. URL: <https://rm.coe.int/16807096b9> (дата звернення: 24.09.2025).
2. Посібник «АДМІНІСТРУВАННЯ І ВИ»: Рада Європи, 2018. URL: <https://rm.coe.int/handbook-administration-and-you/1680a06311> (дата звернення: 24.09.2025).
3. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights «Positive obligations under the European Convention on Human Rights»: Jean-François Akandji-Kombe, Council of Europe, 2007. URL: <https://rm.coe.int/168007ff4d> (дата звернення: 24.09.2025).
4. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights: Council of Europe/European Court of Human Rights, 2021. URL: https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/02/Guide_Art_8_ENG.pdf (дата звернення: 24.09.2025).
5. Ганна Христова. Доктрина позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини: основні аспекти розуміння. *Право України*. 2019. С. 100–118.

SECTION 7. CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY. CRIMINAL AND PENAL LAW.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-20>

RECOGNITION OF A PERSON WORKING UNDER A CIVIL LAW CONTRACT AS A VICTIM IN CRIMINAL OFFENSES PROVIDED FOR BY ARTICLES 271 AND 272 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE: CURRENT PRACTICE AND TRENDS

ВИЗНАННЯ ОСОБИ, ЯКА ПРАЦЮЄ ЗА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИМ ДОГОВОРОМ, ПОТЕРПІЛИМ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 271 ТА 272 КК УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНА ПРАКТИКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Bakhurynska O. O.

*PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Criminal Law Politics
and Criminal Law,
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Бахуринська О. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-
правової політики
та кримінального права
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Питання щодо визнання особи, яка виконує на підприємстві, в установі, організації чи у громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності роботу за цивільно-правовим договором, потерпілою у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст.ст. 271-272 КК України, і відповідно притягнення до кримінальної відповідальності за цими статтями особи, що порушила стосовно такого потерпілого вимоги охорони праці, тривалий час в науці кримінального права залишається дискусійним. Диспозиції зазначених статей КК не конкретизують ознак потерпілого від передбачених у них порушень, тому, як правило, такі ознаки визначаються з урахуванням бланкетного характеру цих диспозицій, а також з огляду на зміст безпосереднього об'єкта даних кримінальних правопорушень (безпека праці та здоров'я працівників).

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про охорону праці» його дія поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та на всіх працівників; при цьому у ст.1 цього Закону працівник визначається як «особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом)» [1]. В контексті кримінального права з цього випливає висновок, що особи, які виконують роботу за цивільно-правовими угодами, не можуть визнаватися потерпілими за ст.ст. 271-272 КК України, адже підрядник, надаючи такі послуги, зберігає свою господарську та організаційну самостійність, а роботодавець не має права втручатися в організацію праці виконавця послуг. У такому разі роботодавець не бере на себе зобов'язання забезпечувати підряднику безпечні та здорові умови праці.

Щодо аналізованих аспектів проблеми кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст.ст. 271-272 КК України, хотілося б звернути увагу на актуальну практику Верховного Суду та відповідні законотворчі ініціативи у сфері безпеки та здоров'я працівників на роботі.

Інтерес представляють матеріали одного з кримінальних проваджень, що перевірялися Верховним судом у касаційному порядку, згідно з якими місцевий суд визнав невинуватою директорку одного з товариств з обмеженою відповідальністю у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 272 КК України, – порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві, особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо воно спричинило загибель людини. За фактичними обставинами обвинувачена уклала з Особою_9 цивільно-правовий договір про надання послуг із застосування вантажопідіймального крану, однак не перевірила наявність у підрядника дозволу Держпраці України на виконання робіт з підвищеною небезпекою, не провела з ним навчання та перевірку знань «Правил охорони праці під час експлуатації вантажопідіймальних кранів, підіймальних пристроїв і відповідного обладнання» та інших нормативних актів і не організувала проходження останнім медичного огляду. Невиконання директоркою товариства своїх обов'язків щодо забезпечення виконання чинного законодавства з охорони праці на підприємстві призвели до того, що підрядник Особа_9, керуючи демонтажними роботами, допустив виконання цих робіт з порушеннями правил безпеки та технології, внаслідок чого і загинув на місці події. Обґрунтовуючи виправдані рішення, місцевий суд визнав недоведеним стороною обвинувачення ознаки вчинення директоркою ТОВ діяння, передбаченого ч.2 ст.272 КК України, оскільки

Особа_9, як виконавець робіт, не підпорядковувався посадовим особам ТОВ, між товариством та підрядником були відсутні трудові відносини, оскільки він не був працівником товариства, а виконував роботи на підставі договору підряду, за умовами якого сам підрядник мав дбати про особисту безпеку та здоров'я у процесі виконання обумовлених робіт, знати та виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, мати усі необхідні дозволи для укладення цього договору та нести відповідальність за порушення вимог безпеки праці. Ухвалою Апеляційного суду вирок місцевого суду щодо директорки ТОВ було залишено без зміни.

Скасовуючи ухвалу Апеляційного суду, колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду наголосила, що без належної уваги місцевого суду залишилося те, що демонтажні роботи, які виконувалися на підприємстві, і під час виконання яких потерпілий був смертельно травмований, є роботами з підвищеною небезпекою. При цьому директорка товариства, уклавши договір підряду на виконання робіт з керування дільницею механізації, допустила до виконання демонтажних робіт підрядника Особу_9, який не мав дозволу Держпраці України на виконання робіт з підвищеною небезпекою, не пройшов спеціального навчання, перевірки знань та медичного огляду за професією, в подальшому призначивши його керівником зазначених робіт та відповідальним за безпеку їх проведення.

Також Суд підкреслив, що так само й апеляційний суд у своєму рішенні не вмотивував, у зв'язку з чим і на основі яких правових норм він вбачає, що залучення директоркою товариства для виконання робіт з підвищеною небезпекою особи не з числа працівників свого підприємства, а іншої особи за договором підряду, надає директору право допустити (призначити) ненавчену особу, яка не має відповідних дозволів на виконання робіт з підвищеною небезпекою. Суд не отримав обґрунтування, чому дані обставини, на думку апеляційного суду, перебувають за межами відповідальності директора підприємства за викладених обставин та/або не утворюють складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 272 КК України [2].

У контексті законотворчих ініціатив важливими є положення проекту Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» (р.н. 10147 від 13.10.2023 р.), що наразі доопрацьовується до другого читання [3]. Згідно п. 25 ч. 1 ст. 1 проекту 10147 «працівник – це фізична особа, яка в межах трудових відносин незалежно від наявності формального трудового договору виконує роботу, зокрема за рішенням суду, або надає послуги на користь (в інтересах) іншої особи (роботодавця), а також особа, яка проходить у роботодавця навчання або практику, за винятком домашніх працівників, самозайнятих осіб та

членів фермерського господарства». З даного поняття випливає потенційний висновок, що дія законодавства про безпеку та охорону здоров'я працівника розширюється на цивільно-правові відносини («надання послуг на користь (в інтересах) іншої особи (роботодавця)»), однак ч. 4 ст. 2 проекту 10147 уточнює, що «дія Закону поширюється на відносини за цивільно-правовими договорами у випадках, визначених цим Законом». Йдеться про випадки залучення суб'єкта господарювання, що надає послуги у сфері безпеки та здоров'я працівників (наприклад, проведення аудиту системи управління безпекою та здоров'ям працівників). Таким чином, в аналізованому контексті залишається невирішеним питання про статус (у т.ч. і як потерпілого у кримінально-правовому значенні) суб'єктів тих цивільно-правових договорів з роботодавцем, які укладені за іншим предметом, що не пов'язаний з управлінням сферою безпеки та здоров'я працівників.

Євроінтеграційний законопроект 10147 має суттєве значення не тільки як нормативне втілення нової парадигми забезпечення безпеки праці та охорони здоров'я працівників на роботі, а й як регуляторна основа для удосконалення кримінально-правового регулювання, зокрема, для з'ясування змісту бланкетних кримінально-правових ознак у ст.ст. 271-272 КК України. Удосконалення (уточнення) поняття «працівник» у проекті 10147 сприятиме усуненню фрагментарності законодавчого підходу та невичерпності правового регулювання у питанні встановлення ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 271-272 КК України.

Література:

1. Про охорону праці: Закон України № 2694-XII від 14.10.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Постанова Третньої судової палати ККС ВС від 07.07.2025 у справі № 332/57/22 (провадження № 51-710км25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128752594> (дата звернення: 20-21.10.2025).
3. Про безпеку та здоров'я працівників на роботі: проект Закону України (реєстр.н.10147 від 13.10.2023 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42995> (дата звернення: 20-21.10.2025).

**SECTION 8. EUROPEAN UNION LAW.
INTERNATIONAL LAW AND COMPARATIVE LAW**

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-21>

**INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF THE MILITARIZATION
AND MILITARY PRESENCE OF THE RUSSIAN FEDERATION
IN THE ARCTIC REGION AND ALONG
THE NORTHERN SEA ROUTE**

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЛІТАРИЗАЦІЇ
ТА ВІЙСЬКОВОЇ ПРИСУТНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
В АРКТИЧНОМУ РЕГІОНІ ТА НА ПІВНІЧНОМУ
МОРСЬКОМУ ШЛЯХУ**

Hafiak O. V.

*2nd-year student, International Law,
Department of International Law,
Faculty of International Relations
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Гафяк О. В.

*студентка 2-го курсу, спеціальності
293 «Міжнародне право», кафедри
міжнародного права, факультету
міжнародних відносин
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Існуючі процеси на світовій арені залучають Арктичний регіон у простір багаторівневого міжнародного протистояння, де зіштовхуються економічні, екологічні, військово-політичні та правові інтереси багатьох держав. Вигідне географічне розташування, велика кількість ресурсів, доступність яких збільшується внаслідок глобального потепління, обумовлюють його важливість зі стратегічної точки зору.

За даними аналізу, проведеного Геологічною службою США, у межах Арктики зосереджено близько 13% світових нерозвіданих нафтових запасів, понад 30% природного газу, значні поклади нікелевих та мідних руд, рідкісноземельних металів і присутній потенціал у сфері рибальства [1].

Важко заперечувати і значущість Північного морського шляху (ПМШ), що також посилюється наявними змінами клімату останнього десятиліття, а саме через пришвидшене танення льодового покриву. Цей морський коридор, що проходить вздовж північного узбережжя

росії в Арктиці та сполучає два континенти через Берингову протоку, здатний скоротити час перевезення вантажів і проходу суден між Європою та Азією орієнтовно на 30–40% [7]. Тому ПМШ стає досить привабливою альтернативою традиційним морським шляхам, особливо тим, що знаходяться у Суецькому чи Панамському каналах [3, с. 9720].

Однак, із відкриттям нових можливостей, прискорюється і протистояння за контроль над Арктичним регіоном у колі прибережних держав, у тому числі з боку російської федерації, перетворюючись на пріоритет її зовнішньої політики.

Головною проблемою постає конфлікт інтересів щодо статусу ПМШ, який тісно пов'язується із правовим режимом відносно частин Арктичного басейну, зокрема такими як Північний Льодовитий океан та суміжні акваторії Атлантичного і Тихого океанів. Претендувати на здійснення одностороннього контролю над цим морським шляхом російська федерація намагається через кілька концепцій, які широко пропагуються нею на міжнародній арені.

Трактування ПМШ як «історичні води», що включають морські простори, розташовані вздовж північного узбережжя, внутрішні води, територіальне море, прилеглу та виключну економічну зону слід виокремити як основну систему поглядів з боку рф. Як можна зауважити, у такий спосіб вищевикреслені «історичні води» ототожнюються з внутрішніми, що дозволяє відносити морські акваторії до державного суверенітету. Однак цей підхід не набув визнання у міжнародно-правовій практиці [6, с. 4], адже повністю суперечить нормам, закріпленим у Конвенції ООН з морського права (UNCLOS 1982), а саме ст. 17–19, 45 (право мирного проходу, що стосується територіального моря) та ст. 38, ст. 41 (право транзитного проходу, що пов'язане з міжнародними протоками).

Варто зазначити, що у цьому контексті показову роль зіграла справа «Arctic Sunrise» (Королівство Нідерланди проти російської федерації). Мирна акція протесту (проти видобутку нафти в Арктиці) не була проведена через затримку російською федерацією нідерландського судна «Arctic Sunrise» у своїй Виключна економічна зона (далі – ВЕЗ). У 2013 році Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS), а пізніше також Арбітражний трибунал у 2017 році, ухвалив рішення про порушення рф норм міжнародного морського права, керуючись ст. 292 Конвенції ООН з морського права, і зобов'язав компенсувати Нідерландам 5,4 млн євро [4]. До того ж розгляд справи вкотре підтверджує, що прибережна держава не має повного суверенітету над такими широкими водними просторами (включно з ВЕЗ), як намагалася це продемонструвати рф, оскільки обсяг її юрисдикції є досить

обмеженим, з урахуванням норм міжнародного права та пріоритету принципу свободи судноплавства.

Розширити власний вплив в Арктичному регіоні російська федерація намагається також через питання континентального шельфу. Подана заявка до Комісії з меж континентального шельфу (CLCS) на встановлення зовнішніх меж за межами 200 миль, включно з хребтом Ломоносова, перетинається з територіальними та водними претензіями з боку Канади та Данії [2]. У 2022 році CLCS висловила рекомендації з цього приводу, однак вони спрямовані лише на дотримання права на ресурси дна і надр, та не надають рф додаткових можливостей для контролю судноплавства в межах шельфу.

Необхідно також підкреслити, що міжнародне співтовариство продовжує трактувати морські простори, разом із ПМШ, як міжнародну протоку або ж акваторію, де застосовується режим свободи навігації та мирного проходу, не визнаючи жодну із попередньо перелічених позицій рф. У свою чергу, російська федерація вдається до спроб легітимізації контролю над ресурсами Арктики, особливо через швидке нарощування військової присутності в регіоні, що виходить за межі суто правових суперечок.

Створення інфраструктури подвійного призначення, конструкція авіабаз на території архіпелагу Земля Франца-Йозефа та Новосибірських островах, встановлення додаткових систем ППО (С-400), а також технологізація і модернізація Північного флоту [4, с. 33], перетворює Арктику на новий військово-морський коридор під одностороннім контролем. Такі дії не лише суперечать основоположним принципам Конвенції ООН з морського права (ст. 88) чи Ілюїссатській декларації 2008 року, але й відкрито демонструють агресивність намірів російської федерації.

Отже, мілітаризація Арктичного регіону та ПМШ з боку російської федерації створює велику кількість викликів для світової спільноти. З огляду на цілеспрямований характер перетворення рф міжнародного морського права на інструмент геополітичного тиску, головним завданням наразі є посилення міждержавної співпраці як необхідної умови регіональної стабільності через забезпечення дотримання норм міжнародного морського права, зміцнення ролі трибуналів та колективного захисту.

Література:

1. Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic / D. L. Gautier et al. Science. 2009. Vol. 324, no. 5931. P. 1175–1179. URL: <https://doi.org/10.1126/science.1169467> (date of access: 25.09.2025).

2. Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Partial revised Submission by the Russian Federation. OCEANS & LAW OF THE SEA UNITED NATIONS. URL: https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus_rev2.htm (date of access: 29.09.2025).

3. Melia N., Haines K., Hawkins E. Sea ice decline and 21st century trans-Arctic shipping routes. *Geophysical Research Letters*. 2016. Vol. 43, no. 18. P. 9720–9728.

4. Paul M., Swistek G. Russia in the Arctic Development Plans, Military Potential, and Conflict Prevention. *SWP Research Paper*. 2022. No. 3. P. 1–42.

5. The Arctic Sunrise Case (Kingdom of the Netherlands v. Russian Federation), Provisional Measures. International Tribunal for the Law of the Sea: Home. URL: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-22> (date of access: 28.09.2025).

6. The Northern Sea Route International Law and Russian Regulations. *European Institute for Asian Studies*. 2020. No. 4. P. 1–6.

7. Чому Північний морський шлях стає лінією глобального протистояння | Explainer – пояснюємо новини. Explainer – пояснюємо новини. URL: <https://explainer.ua/pivnichnyj-morskyj-shlyah-yak-arktyka-peretvoryuyetsya-na-novyj-front-geopolitychnogo-protystoyannya> (дата звернення: 29.09.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-22>

BALANCING LAW AND MORALITY: EMERGING CHALLENGES TO THE CONCEPT OF STATE SOVEREIGNTY

БАЛАНС МІЖ ПРАВОМ І МОРАЛЛЮ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Melnychenko V. S.

*Postgraduate Student at the Department
of International Law
Yaroslav Mudryi National Law
University
Kharkiv, Ukraine*

Мельниченко В. С.

*аспірант кафедри міжнародного
права
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Концепція державного суверенітету є наріжним каменем сучасної науки міжнародного права. Ніби стрижень, що тримає конструкцію держави, суверенітет вбирає в себе всю цілісність влади в її межах. Появу ідеї про державний суверенітет пов'язують із необхідністю подолання феодалної роздробленості в Європі в епоху Середньовіччя та посилення централізованої влади. Нині ж рівень розвитку глобалізаційних процесів диктує зовсім інші умови соціального, політичного та правового буття, проте концепція державного суверенітету не втрачає своєї актуальності.

Найочевиднішим проявом значення суверенітету для сучасного міжнародного права є положення статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі – Організація, ООН), згідно з якою Організація заснована на принципі суверенної рівності всіх її членів [1].

Із плином часу зміст суверенітету зазнав докорінних трансформацій. Якщо ще декілька століть тому абсолютний характер цієї концепції визнавався аксіомою правової науки, то нині сфера її поширення суттєво звузилась. Особливу роль у цьому процесі відіграло становлення імперативних норм загального міжнародного права, які окреслили можливості держави під час реалізації власного суверенітету. Нині ж норми *jus cogens* фактично є стандартом міжнародної комунікації, що зобов'язує держави зберігати певну модель поведінки (утримуватися від вчинення злочинів проти людяності, геноциду, воєнних злочинів, застосування сили, погрози силою тощо).

І хоча держави зобов'язані дотримуватися згаданих норм, проте досить часто трапляються випадки їх порушення. Нині, в епоху глобального значення навіть локальної активності держав, такі пору-

шення є об'єктом зацікавленості всього міжнародного співтовариства, що зумовлює появу нових форм міжнародно-правової реакції.

Саме так у міжнародному праві з'явилася концепція відповідальності по захисту, яка вперше була закріплена в резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 16 вересня 2005 року. Згідно з її положеннями кожна держава несе відповідальність за захист свого населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток та злочинів проти людяності. Ця відповідальність передбачає запобігання таким злочинам, включаючи підбурювання до них, за допомогою належних та необхідних засобів. Водночас у тому разі, якщо держава не має змоги або не бажає захистити своє населення, то обов'язок щодо його захисту покладається на всю міжнародну спільноту [2].

Поява концепції відповідальності по захисту викликала серйозний резонанс в науці міжнародного права. Численні дискусії щодо моральних та правових обґрунтувань її доцільності не вщухають й нині. Проте найсерйозніші дебати точаться щодо правової аргументації окремих (крайніх) заходів, що можуть становити зміст відповідальності по захисту, у контексті їх впливу на суверенітет держави.

Так, поширеною є думка про те, що їх реалізація є очевидним порушенням або навіть обмеженням суверенітету, що, зважаючи на особливості ціннісного тлумаченні цієї концепції, оцінюється державами з позицій обережності.

Проте важливість визнання відповідальності по захисту важко переоцінити. Сам факт її юридичного закріплення є свідченням продовження тенденції до формування чітких меж прийнятної поведінки держав у дусі їх мирного співіснування, що ймовірно є ознакою наступного етапу розвитку концепції державного суверенітету.

Тому встановлення оптимального доктринального обґрунтування співвідношення концепцій державного суверенітету та відповідальності по захисту є нагальною потребою. Забезпечення чіткого доктринального висвітлення їх взаємодії є запорукою виявлення місця концепції відповідальності по захисту в ході реалізації державного суверенітету.

Таким чином, вбачається, що співвідношення та взаємозв'язок цих концепцій стане підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері еволюції ідеї про державний суверенітет.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 21.10.2025).
2. Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005. URL: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/487/60/pdf/n0548760.pdf?OpenElement&_gl=1*4p607a*_ga*MTMyMzcyNTM3Ny4x

NzYxMjQ3MTM2*_ga_TK9BQL5X7Z*czE3NjEyNTI1NjEkbzEkZzEkdD
E3NjEyNTI1ODMkajM4JGwwJGgw (дата звернення: 23.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-23>

REPRESENTATION OF A CLIENT'S INTERESTS BY A LAWYER IN THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ПРЕДСТАВНИЦТВО АДВОКАТОМ ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Plesna I. A.

*Graduate student (Master's level)
at the Faculty of Advocacy,
Yaroslav Mudryi National Law
University
Kharkiv, Ukraine*

Плесна І. А.

*здобувачка освіти 2 (магістерського)
рівня вищої освіти факультету
адвокатури
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Участь адвокатів у процедурах Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) набуває особливого значення в контексті глобалізації та посилення ролі міжнародного правосуддя. У світі, де права людини стають центральним елементом правових систем, адвокат виступає не лише захисником особи, а й своєрідним посередником між національним і міжнародним правом.

Правовою основою діяльності вітчизняних адвокатів у ЄСПЛ є Конституція України [3], стаття 55 якої проголошує, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Більш детально повноваження адвоката у контексті розглядуваного питання визначає Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4], частиною другою ст. 4 якого передбачено, що адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави. Відповідно до п. 7 частини першої ст. 19 цього ж Закону, одним із видів адвокатської діяльності є представництво інтересів фізичних

і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах.

Важко не погодитись із думкою Н. Узун про те, що далеко не кожен адвокат відразу зміг би представляти інтереси у Європейському суді. Це пов'язано з низкою обставин, серед яких, по-перше, високі вимоги, що ставляться до адвоката, по-друге, необхідність досконалого вивчення багатьох міжнародних актів, і по-третє, недостатні знання й кваліфікаційний рівень адвоката [8, с. 339]. Втім, слід зважати і на те, що, попри усі можливі складності роботи із захисту прав у ЄСПЛ, такий досвід дозволяє адвокату досягнути вищого рівня професійного розвитку й майстерності.

Одним із перших вітчизняних правників, хто практикував такий напрямок діяльності, був С. Гончаренко, який вважав, що було б ефективним створити в Україні спеціалізовані об'єднання адвокатів: *«У рамках діяльності такого об'єднання, крім надання правової допомоги населенню, проводилась би і підготовка адвокатів до участі у Європейському суді, вивчення практики Європейського суду, що підвищило би рівень захисту прав і свобод людини і громадянина. Держава не може нести відповідальність за будь-які недоліки у роботі призначеного захисника, однак держава зобов'язана вжити заходів, аби особа могла ефективно скористатися своїм правом на захист»* [1, с. 239–240].

Безспірно, представництво інтересів особи в ЄСПЛ має свої особливості, відмінні від представництва в національних судах. Одним із головних документів, якими врегульовано правове становище представника особи, яка звертається за захистом, є Регламент Суду [7]. За змістом його статті 36, представником може бути або професійний адвокат, допущений до адвокатської діяльності і постійно проживаючий на території однієї з держав-учасниць, або інша особа, затверджена Головою судової Палати. На думку А. Іванцової, у Європейському суді повноваження адвоката щодо збору доказів значно ширші: він вправі представляти докази, письмові показання свідків, яких опитав самостійно, навіть якщо їх не опитували національні слідчі, судові або інші органи. Крім того, адвокат може представляти в Суд докази, які не представлялися в національні суди та не оцінювалися ними [1, с. 238].

Загалом процес, пов'язаний із представництвом інтересів клієнта в ЄСПЛ, можна поділити на три етапи: підготовка і подання заяви до Суду, розгляд справи по суті та виконання ухваленого рішення. На переконання А. Трушкіної, під час подання заяви представник здійснює як організаційну діяльність (перевірка дотримання критеріїв прийнятності, оформлення формуляра заяви та необхідної

документації), так і превентивний захист прав клієнта. Зокрема, адвокат стежить за тим, щоби справа була визнана ЄСПЛ такою, що підлягає розгляду; запобігає подальшому порушенню прав клієнта шляхом подання заяви про анонімність чи про вжиття попередніх заходів, спрямованих на недопущення нових порушень державою-відповідачем прав підзахисного та інших осіб [10, с. 25–26].

Одне з перших питань, якому адвокат повинен приділити увагу під час первинного спілкування з клієнтом, є критерії прийнятності скарги. За загальним правилом, заявник повинен вичерпати усі національні засоби юридичного захисту і не пропустити 4-місячний строк звернення (від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні). Також порушене право має охоплюватися Конвенцією або протоколами до неї, а результатом такого порушення повинен бути значний збиток, завданий заявнику.

Розгляд справи в ЄСПЛ є непростим процесом, що вимагає від адвоката достатніх знань з міжнародного та європейського права, а також релевантних позицій самого Суду. У разі проведення судових засідань, адвокат уповноважений брати в них участь, подавати клопотання та заперечення, виступати в дебатах. Разом з тим, наголошує Р. Мізюн, *«адвокат повинен відстоювати справжні (а не надумані) права заявника і не будь-які його інтереси, а тільки ті, що передбачені Конвенцією та європейськими стандартами з прав людини. Адвокат не має права в інтересах клієнта використовувати чи на давати суду підроблені документи, фальсифіковані докази, впливати на свідків чи експертів, щоб вони давали неправдиві свідчення»* [9, с. 251–252].

Адвокат, який здійснює представництво в ЄСПЛ, має також право від імені клієнта подати заяву про відшкодування понесених витрат, у тому числі витрат на правничу допомогу. Суд, як правило, ухвалює рішення про повне або часткове відшкодування. Так, у справі «Петухов проти України (2)» заявник вимагав компенсації 17 400 євро, у якості доказів було надано договір про надання правничої допомоги із зазначенням погодинної ставки роботи адвоката у розмірі 150 євро, а також акт виконаних робіт, відповідно до якого захисник відпрацював у цій справі 116 годин. Суд вважав «за розумне задовольнити вимогу заявника частково та присудити йому 10 000 євро» [5, див. п. 204]. В іншій справі, «Белоусов проти України», заявник вимагав 6 048 євро компенсації витрат, пов'язаних із провадженням в ЄСПЛ. На момент ухвалення рішення цей гонорар сплачено не було, проте Суд, виходячи з власної практики, вважав їх «фактично понесеними». Заявлений розмір витрат було визнано надмірним, і заявнику було присуджено 3 500 євро [6, див. п. 117].

Отримати рішення ЄСПЛ на користь клієнта – то лише половина адвокатської перемоги, адже попереду – не менш складний процес його виконання, і роль представника тут полягає в тому, щоб домогтися від держави виконання визначених Судом заходів індивідуального та/або загального характеру. Правовою основою виконання Україною таких рішень є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2], статтями 2 і 3 якого визначено, що рішення Суду є обов'язковим для виконання відповідно до ст. 46 Конвенції, і що таке виконання здійснюється за рахунок Державного бюджету України.

Отже, основною формою діяльності адвоката в Європейському суді з прав людини є представництво інтересів заявника на усіх стадіях підготовки і розгляду справи, а також у процесі виконання рішення. Варто також зазначити, що завдяки діяльності українських адвокатів у ЄСПЛ виграють усі сторони: клієнт отримує ефективний захист прав і свобод, його представник здобуває професійний розвиток і визнання, а держава – стимул для подальшого вдосконалення правової системи та наближення її до європейських стандартів правосуддя у дусі поваги до прав людини.

Література:

1. Іванцова А. В. Правове становище адвоката у Європейському суді з прав людини. *Юридична наука і практика; виклики сучасних європейських інтеграційних процесів*. 2015. С. 237–240.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 22.10.2025).
3. Конституція України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.10.2025).
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 22.10.2025).
5. Petukhov v. Ukraine (No.2), ECtHR, Application No. 41216/13, 12 March 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Белоусов проти України» (Заява № 4494/07), 07 листопада 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text
7. Регламент ЄСПЛ. Редакція від 15.09.2025. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/rules_court_eng

8. Узун Н. Ф. Діяльність адвоката в Європейському суді з прав людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. С. 336–340.

9. Мізюн Р. Практичні аспекти участі адвоката в ЄСПЛ. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції. 14.12.2023. С. 249–252.

10. Трушкіна А. Д. Діяльність адвоката в Європейському суді з прав людини як запобіжник порушенням прав людини. Реферат. Одеса, 2019. 32 с.

SECTION 9. MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-24>

PUBLIC INFORMATION RESOURCES IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF POST-WAR UKRAINE

ІНФОРМАЦІЙНІ ПУБЛІЧНІ РЕСУРСИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Ignatenko V. O.

*Postgraduate student at the Department
of Public Management
and Administration
State University of Trade
and Economics
Kyiv, Ukraine*

Ігнатенко В. О.

*аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Державний торговельно-економічний
університет
м. Київ, Україна*

Інформаційні публічні ресурси в умовах цифрового суспільства відіграють стратегічно важливу роль у забезпеченні прозорості, відкритості та підзвітності органів влади, що є критично необхідним у повоєнний період. Відновлення України потребує масштабної координації дій між урядовими структурами, міжнародними партнерами, місцевими громадами та громадянським суспільством, що неможливо без ефективного управління інформаційними ресурсами. Інформаційний простір держави та цифрова інфраструктура є «основними об'єктами забезпечення інформаційної безпеки держави, основою інформаційного суверенітету України» [1, с. 70], і після війни особливо важливо забезпечити їх захист від зовнішніх загроз, кібератак та інформаційних маніпуляцій.

У широкому розумінні інформаційні ресурси охоплюють державні реєстри, відкриті дані, вебпортали органів влади, інформаційні платформи та аналітичні бази даних. У повоєнний період їх розвиток і модернізація мають супроводжуватись інтеграцією, що забезпечить узгодженість між органами влади, дозволить ефективно координувати відновлювальні проєкти та спростить доступ громадян до державних послуг. Особливе значення має відкритість інформації про процес відбудови: електронні платформи моніторингу дають змогу суспільству та міжнародним партнерам контролювати розподіл фінансових

ресурсів, хід реалізації проєктів і ефективність рішень. Важливою складовою управління інформаційними ресурсами є захист персональних даних, що особливо актуально в умовах реінтеграції громадян, підтримки внутрішньо переміщених осіб та цифрового оформлення соціальних виплат. Водночас ефективне використання цифрових платформ напряму залежить від рівня цифрової грамотності службовців і населення. Тому необхідно розробляти освітні програми, тренінги та інформаційні кампанії, які забезпечать якісну комунікацію між владою та громадянами.

Одним із ключових чинників повоєнного відновлення є цифровізація управлінських процесів. Основними напрямками міжнародної підтримки України стала технічна допомога, зокрема розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [2, с. 4]. Цифрові технології відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, підзвітності та швидкості ухвалення рішень [3; 4]. Їх застосування у сфері державного управління охоплює електронні закупівлі, моніторинг витрат, контроль міжнародної допомоги та автоматизацію бюджетних процесів. Використання електронних платформ дає змогу уникати бюрократичних затримок, зменшувати корупційні ризики та забезпечувати рівний доступ до ресурсів.

Одним із найефективніших інструментів цифровізації є система електронних закупівель ProZorro, яка вже продемонструвала свою дієвість у забезпеченні прозорості витрат і боротьбі з корупцією. У контексті відбудови її функціонал потребує розширення та вдосконалення, зокрема через інтеграцію з міжнародними системами фінансового моніторингу та аналітичними платформами, що дасть змогу контролювати кожну транзакцію в режимі реального часу та забезпечити міжнародним донорам прозорість використання їхніх коштів. Додатковим інструментом контролю є блокчейн-технології, які дозволяють створювати децентралізовані та незмінні реєстри фінансових операцій. Усі транзакції стають публічно доступними й верифікованими, що значно ускладнює можливості зловживань. Такі технології можуть також застосовуватися для реєстрації прав власності, електронного документообігу та управління державними активами.

Ще одним напрямом цифрової трансформації є автоматизація бюджетних процесів. Використання Big Data та алгоритмів штучного інтелекту дає змогу аналізувати значні обсяги інформації про видатки, прогнозувати фінансові потреби та виявляти потенційні ризики. Це особливо важливо в умовах, коли бюджетні ресурси обмежені, а помилки у плануванні можуть мати масштабні наслідки. Аналітичні алгоритми допомагають визначати пріоритети витрат, проблемні зони,

оцінювати ефективність програм та коригувати політику відповідно до реальних потреб громадян і економіки.

Цифровізація сприяє також розвитку електронного урядування, яке забезпечує швидкий і зручний доступ громадян до адміністративних послуг. У післявоєнний період значна частина населення потребуватиме оперативного отримання державних сервісів у сферах соціального захисту, реєстрації власності, оформлення субсидій, надання статусу внутрішньо переміщених осіб або відшкодування завданих війною збитків. Використання автоматизованих платформ на основі штучного інтелекту дозволить мінімізувати черги, бюрократію та ручне втручання, що підвищить ефективність управління [5, с. 216]. Важливим інструментом стане створення національного реєстру відбудови, який об'єднає інформацію про пошкоджену інфраструктуру, стан її відновлення, джерела фінансування та виконавців. Такий реєстр забезпечить комплексний підхід, синхронізує дані між відомствами та сприятиме прозорості перед міжнародними партнерами. Додатково для моніторингу процесів можуть використовуватися геоінформаційні системи (GIS), супутникові дані та дрони, що дасть змогу оцінювати темпи реконструкції, ефективність робіт та запобігати нецільовому використанню ресурсів.

Цифровізація управління публічними ресурсами тісно пов'язана з розвитком електронної демократії. Взаємодія суспільства та держави через інформаційно-комунікаційні технології, мобільний застосунок «Дія», електронні звернення та петиції розширює можливості громадянської участі у прийнятті рішень. Важливим завданням повоєнного періоду є запровадження електронного голосування як елемента посилення місцевої демократії та зворотного зв'язку [6, с. 141].

Разом із тим управління інформаційними ресурсами стикається з низкою викликів. Основними проблемами залишаються фрагментованість інформаційних систем, дублювання даних і неузгодженість між відомствами, недостатня цифрова грамотність державних службовців, а також низький рівень інформаційної безпеки. Кібератаки, витоки персональних даних і несанкціонований доступ до критичних систем становлять серйозну загрозу в умовах гібридної війни. Тому необхідно посилювати кіберзахист, створювати державні центри оперативного реагування на кіберінциденти, вдосконалювати законодавство та запроваджувати єдиний інтегрований підхід до управління інформаційними системами. Повна цифровізація державних послуг, дотримання принципів кібербезпеки та підвищення відповідальності за витоки даних є обов'язковими складовими цього процесу.

Таким чином, цифровізація управління інформаційними публічними ресурсами є одним із ключових інструментів ефективного повоєнного

відновлення України. Вона забезпечує прозорість, підзвітність, оперативність ухвалення рішень та залучення громадян до процесів управління. Впровадження сучасних технологій у поєднанні з міжнародною підтримкою та стратегічним плануванням дозволить створити ефективну, інноваційну та безпечну систему публічного управління, здатну відповідати викликам відновлення та сталого розвитку.

Література:

1. Марущак А.І. Інформаційні ресурси держави: зміст та проблема захисту. *Правова інформатика*. 2009. № 1(21). С. 65–71.
2. Сисоєнко І., Карлюка Д. Моніторинг проектів міжнародної технічної допомоги. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-5>.
3. Storozhenko L., Krasnykov Y., Kaganovska T., Babichev A., Rossikhina H. Digital competence of society as a component of modern public administration. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. № 72. P. 123–134. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.72.12.11>.
4. Петькун С. М., Стороженко Л. Г., Стороженко В. І. Ціннісні пріоритети державного управління в умовах цифрових трансформацій. *Актуальні питання в сучасній науці*. 2024. № 6(24). С. 304–316. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-6\(24\)-304-316](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-6(24)-304-316).
5. Стороженко Л. Г., Охріменко В. О. Роль цифрових засобів масової комунікації у процесі прийняття управлінських рішень. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. 11(39). С. 208–218. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11\(39\)-208-218](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-11(39)-208-218).
6. Юріков О. О. Стратегія реалізації електронної демократії в період повоєнної відбудови України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 39. С. 140–144. DOI: <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2024.39.26>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-25>

**PROBLEMS WITH LEGAL SUPPORT FOR THE PUBLIC
MANAGEMENT OF THE REINTEGRATION
OF WAR VETERANS IN UKRAINE**

**ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ РЕІНТЕГРАЦІЇ
ВІТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Tkachenko O. A.

*Postgraduate Student at the Department
of Public Administration, Governance
and Social Work,
Shupyk National Healthcare University
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Ткаченко О. А.

*аспірант кафедри публічного
управління, адміністрування та
соціальної роботи,
Національний університет охорони
здоров'я України імені П. Л. Шупика
м. Київ, Україна*

Належне нормативно-правове забезпечення є визначальним чинником ефективності публічного управління суспільними процесами, в тому числі реінтеграції ветеранів війни. Слід констатувати, що вітчизняна законодавча база у сфері ветеранської політики містить значний обсяг правових актів, однак аналіз їхнього змісту свідчить, що до початку 2022 року відмічалася відсутність чітко артикульованої публічної політики у цій сфері. Було здійснена лише формалізація дефініції державної політики соціального захисту зазначеної категорії осіб.

Зокрема, на сучасному етапі Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» закріплено основоположні принципи формування та реалізації державної політики, спрямованої на соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей. Встановлено, що зазначена політика імплементується через взаємодію органів державної влади, підприємств, установ та організацій, які формують систему державного управління у цій сфері [5].

Проте, незважаючи на виконання зазначеним законодавчим актом функції базового правового підґрунтя для підтримки ветеранів, його положення не повною мірою корелюють з актуальними суспільними уявленнями щодо статусу ветеранів війни. Залишається низка системних недоліків нормативно-правового забезпечення публічного управління процесами реінтеграції ветеранів, серед яких неврегульованість питання з визначення засад ветеранської політики відповідно до сучасних парадигм публічного врядування, фрагментарність регулювання

управлінської та регулюючої діяльності у досліджуваній сфері. Відмічається також відсутність чіткого визначення суб'єктів та об'єктів державної політики, механізмів прийняття та імплементації управлінських рішень, джерел фінансування та здійснення належного контролю, що в цілому зумовлює нагальну потребу формалізації політики шляхом ініціювання відповідних законодавчих змін у цій сфері.

Формування та реалізація публічної політики реінтеграції ветеранів війни не забезпечується належним чином і на програмно-цільовому рівні. Програми, що були імплементовані протягом останніх 15 років, обмежувалися виключно організацією практичної діяльності з ветеранами та членами їхніх сімей. Як наслідок, вони не охоплювали сутнісний зміст, механізми та інструменти впровадження публічної політики у цій сфері. Крім того, наразі виконання зазначених програм завершено.

Разом з тим, останніми роками спостерігається тенденція до ухвалення стратегічних документів, які прямо чи опосередковано сфокусовані на розвиток державної підтримки процесів реінтеграції ветеранів війни у цивільне життя. Зокрема, схвалення у листопаді 2024 року Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів її реалізації у 2024–2027 роках розглядається як значущий етап у формуванні ефективної публічної політики стосовно ветеранів, спрямованої на їхню підтримку, соціальну інтеграцію та визнання [6].

Основною метою Стратегії є забезпечення гідного визнання внеску ветеранів війни у захист суверенітету та територіальної цілісності держави, а також надання комплексної державної підтримки для відновлення їхнього добробуту. При цьому враховується вплив бойового досвіду, добробут членів їхніх сімей та необхідність міжвідомчої допомоги протягом усього життєвого циклу відповідно до індивідуалізованих потреб кожного ветерана [6].

У грудні того ж року схвалено Стратегію формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках [7]. Імплементація цього стратегічного документа була зумовлена потребою створення системної державної підтримки ветеранів війни, яка передбачає активну реабілітацію, реінтеграцію учасників системи повернення, розвиток їхніх підприємницьких ініціатив та забезпечення добробуту.

Стратегічною метою публічних органів визначено формування комплексної системи реінтеграції, що передбачає створення інституційних, соціально-економічних та політичних умов для успішної реабілітації та реінтеграції учасників системи повернення з урахуванням

їхніх групових та індивідуальних потреб, дотримання загальноприйнятих норм цивільного життя та принципів безбар'єрності [7].

Варто акцентувати увагу, що система нормативно-правових актів, прийнятих упродовж періоду незалежності України, стосується переважно форм та механізмів практичної підтримки та соціального захисту ветеранів війни та інших осіб, порівнюваних до їхнього статусу, а також членів їхніх сімей.

У цьому контексті виокремлюється два основних типи законодавчих актів: спеціальних та галузевих. Спеціальне законодавство охоплює закони та інші нормативно-правові акти, які безпосередньо регулюють питання соціально-правового захисту ветеранів війни. До них належать ті, що визначають їхній правовий статус, закріплюють права та пільги, а також регламентують порядок надання відповідних соціальних послуг (зокрема, закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [5], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [4], «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» [3]). Для реалізації окремих положень зазначених законодавчих актів прийнято та виконується низка рішень уряду країни, а саме з питань встановлення та позбавлення статусу ветерана, забезпечення соціальної та професійної адаптації, тощо.

Натомість галузеве законодавство вміщує закони, що регулюють важливі сфери життєдіяльності ветеранів війни, створюючи правове поле для забезпечення їхніх прав у різних суспільних секторах, а саме соціально-трудових відносин, сфери зайнятості та праці; оплати праці та доходів населення; системи соціального страхування, соціального обслуговування та здійснення соціальної роботи; забезпечення житлових прав громадян; системи освіти та професійної підготовки; системи охорони здоров'я та надання медичної допомоги.

Разом з тим, навіть побічний аналіз зазначених документів свідчить, що питання інтеграції ветеранів війни практично ігноруються органами публічної влади. Крім того, як демонструють емпіричні дослідження, практична реалізація норм законодавства не забезпечується повною мірою. Зокрема, 56% опитаних ветеранів війни зіткнулися зі значними або помірними труднощами у процесі реінтеграції [2, с. 2], що переконливо доводить необхідність удосконалення нормативно-правової бази у даній сфері.

Результати досліджень також вказують на декларативний характер низки положень вище зазначених законодавчих документів. У ході досліджень виявлено низку системних проблем, що постають перед ветеранами війни у процесі їхньої інтеграції в цивільне життя. Серед

цих проблем – проблеми зі здоров'ям, матеріального забезпечення, доступу до державної підтримки, житлові проблеми, дискримінація, негативне ставленням з боку представників органів влади або цивільного населення [8, с. 124–148; 1, с. 59]. Значна частина ветеранів не задоволена своїм поточним професійним становищем та шукає можливості для самореалізації [9, с. 12].

Таким чином, для забезпечення повної реінтеграції ветеранів у суспільне життя необхідним є комплексне удосконалення законодавчої бази, усунення наявних прогалин у нормативно-правовому полі щодо формування та реалізації ветеранської політики, а також подальша розбудова правового регулювання системи їхнього соціального та правового захисту.

Література:

1. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей: Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. URL: <https://veteranhub.com.ua/shlyah-veterana#recommendations> (дата звернення: 22.10.2025).

2. Проект «Українські ресурси для реінтеграції ветеранів». URL: <https://www.irex.org/ukrainian-resources-veterans-reintegration-project> (дата звернення: 22.10.2025).

3. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей: Закон України від 15.06.2004 № 1763-IV (із змінами) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text> (дата звернення: 22.10.2025).

4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII (із змінами) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 22.10.2025).

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII (із змінами) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 22.10.2025).

6. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.10.2025).

7. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках:

розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1350-р
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.10.2025).

8. Шлях ветеранів та ветеранок: Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. URL: <https://drive.google.com/file/d/1gSlkhpMoJHDFNgO6FV0o-y6oA99ieq6a/view> (дата звернення: 22.10.2025).

9. Veteran Reintegration Program. Analytic Report July 14, 2021. URL: <https://www.irex.org/sites/default/files/2%20Veterans%E2%80%99%20Current%20Employment%20Conditions.pdf> (дата звернення: 22.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-26>

COMPARATIVE ANALYSIS OF NUDGE TECHNOLOGY IMPLEMENTATION IN PUBLIC ADMINISTRATION

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ NUDGE-ТЕХНОЛОГІЙ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Shchekhovska L. M.

*Doctor of Philosophy in Public
Management and Administration,
Associate Professor at the Department
of Logistics
State University «Kyiv Aviation
Institute»
Kyiv, Ukraine*

Щеховська Л. М.

*доктор філософії з публічного
управління та адміністрування
доцент кафедри логістики
Державний університет
«Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна*

Nudge-технології (або технології підштовхування) як інструмент поведінкової економіки набули широкого розповсюдження у сфері публічного управління протягом останніх двох десятиліть. Однак їхня практична реалізація демонструє суттєві відмінності залежно від політичного устрою, культурних особливостей і концептуальних підходів до взаємодії держави та громадянина. Найбільш контрастним є порівняння західної моделі «м'якого патерналізму» з китайською системою державного контролю поведінки, яка інтегрує елементи nudge у більш широкий контекст соціального управління.

Західна модель nudge базується на принципах лібертаріанського патерналізму, що передбачає збереження свободи вибору при створенні умов для прийняття «кращих» рішень. Фундаментальним принципом залишається можливість opt-out (відхилити) – громадяни завжди

можуть відмовитися від пропонованого варіанту без значних витрат або складнощів. Цей підхід чітко артикульований у роботах Талера і Санстейна та реалізується через архітектуру вибору, що направляє, але не примушує.

Китайська модель, навпаки, інтегрує поведінкові техніки у систему авторитарного управління, де елементи примусу та контролю є невід'ємними компонентами. Система соціального кредиту представляє кардинально відмінний підхід, де поведінкові стимули поєднуються з репресивними механізмами. Як зазначають дослідники, китайська система має потужний потенціал модифікації поведінки, подштовхуючи бізнеси до прийняття промислової та соціальної політики, яку підтримує КПК, що виходить далеко за межі класичного розуміння nudge як неінвазивного інструменту [5].

Технологічна архітектура та механізми впливу. Західні країни демонструють витончений підхід до впровадження nudge-технологій, зосереджуючись на конкретних проблемних сферах і досягненні вимірних результатів при дотриманні етичних стандартів. Британський досвід з оптимізації податкового адміністрування ілюструє точковість втручання: зміна формулювання SMS-повідомлення з включенням соціальних норм (наприклад, «9 з 10 людей у Великобританії подають свої податкові декларації вчасно») призвела до збільшення своєчасності подання декларацій на 5 відсоткових пунктів, що еквівалентно додатковим надходженням понад 30 мільйонів фунтів стерлінгів щорічно [1].

Данський кейс демонструє персоналізований підхід через «опцію за замовчуванням» на платформі borger.dk, де громадяни пенсійного віку автоматично отримували доступ до спрощеного інтерфейсу з релевантними послугами, зберігаючи можливість переходу до повного функціоналу. Результатом стало збільшення використання цифрових послуг серед громадян старше 65 років на 40% при зростанні рівня задоволеності з 67% до 84% [2].

Сінгапурська платформа OneService інтегрує гейміфікацію та соціальні мережі, дозволяючи громадянам повідомляти про міські проблеми через мобільний додаток з елементами гри. За перший рік кількість звернень збільшилась у 3,5 рази при скороченні часу реагування муніципальних служб з 7 до 2 днів [3].

Китайський підхід характеризується всеохоплювальністю та централізованістю системи впливу на поведінку. Система соціального кредиту впроваджується в Китаї для керування поведінкою китайських індивідумів через інтегровані бази даних, що відстежують широкий спектр активностей громадян. На відміну від західних точкових втручань, китайська система створює комплексну екосистему контролю,

де репутаційні механізми й інформаційні технології використовуються для підвищення соціального контролю та зміни або формування поведінки [5].

Ключовою відмінністю є масштаб охоплення: китайський уряд спирається на ідеї кредитних оцінок для пропозиції системи винагород для громадян відповідно до доброї поведінки, яка відстежується через урядові та комерційні бази даних [4]. Це створює безпрецедентну за охопленням систему моніторингу та впливу, що кардинально відрізняється від західних етично обмежених втручань.

Західні кейси демонструють чіткі, вимірювані результати у конкретних сферах. Британський досвід показує пряму кореляцію між поведінковим втручанням і фінансовими результатами. Данський приклад демонструє успіх в інклюзивності цифрових послуг. Сінгапурський кейс показує трансформацію громадянської участі через технологічні інновації.

Важливою особливістю є фокус на якісних показниках: рівень задоволеності користувачів, доступність послуг, громадянська активність. Це відображає західне розуміння публічного управління як сервісної діяльності, орієнтованої на потреби громадян.

Китайська система демонструє результати системного характеру: зміна поведінкових патернів на рівні суспільства, підвищення «соціальної дисципліни», синхронізація індивідуальної поведінки з державними цілями. Однак ці результати досягаються ціною обмеження особистих свобод та створення клімату постійного нагляду.

Ефективність китайської моделі вимірюється не стільки задоволенням потреб громадян, скільки досягненням державних політичних цілей через модифікацію поведінки населення.

Висновки та перспективи. Порівняльний аналіз використання пudge-технологій у західних країнах та Китаї виявляє фундаментальні розбіжності у концептуальних засадах, технологічній архітектурі, етичних принципах та вимірах ефективності. Західна модель базується на принципах лібертаріанського патерналізму з акцентом на збереження автономії та права вибору, тоді як китайська система інтегрує поведінкові техніки у авторитарну модель соціального контролю.

Ці відмінності відображають більш глибокі розбіжності у розумінні ролі держави, прав громадян і легітимності державного втручання. Якщо західний досвід демонструє можливості етичного застосування підштовхувань для покращення якості публічних послуг, китайська модель показує ризики трансформації поведінкових технологій у інструменти авторитарного управління.

Література:

1. Behavioural Insights Team. Update Report 2013-2015. London : Cabinet Office, 2015. 48 p.
2. Danish Agency for Digitisation. Digital Strategy 2016–2020: A Stronger and More Secure Digital Denmark. Copenhagen : Ministry of Finance, 2016. 34 p.
3. Government Technology Agency Singapore. Annual Report 2019: Engineering Digital Government, Making Lives Better. Singapore : GovTech, 2019. 56 p.
4. Zhang, L., & Wang, Y. China's Social Credit System: A comprehensive analysis of behavioral modification mechanisms. *Journal of Contemporary China*. 2021, 30(128), 247–264.
5. Li, M. Digital authoritarianism and social control: Understanding China's approach to behavioral governance. *Asian Politics & Policy*. 2020, 12(3), 384–402.

SECTION 10. CIVIL SERVICE AND PUBLIC ADMINISTRATION

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-27>

KEY PRIORITIES FOR THE RECOVERY OF UKRAINE'S HEALTH CARE SYSTEM: AN EMPIRICAL ANALYSIS OF EXPERT RESPONSES

КЛЮЧОВІ ПРИОРИТЕТИ ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСПЕРТНИХ ВІДПОВІДЕЙ

Guskov B. V.

*Postgraduate Student at the Department
of Public management
and administration
Institute of Public Service
and Administration
Odesa Polytechnic National University
Odesa, Ukraine*

Гуськов Б. В.

*аспірант кафедри публічної служби
та права
Інститут публічної служби
та адміністрування
Національного університету
«Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Війна в Україні спричинила масштабні втрати для системи охорони здоров'я, зруйнувавши інфраструктуру, спричинивши дефіцит кадрів та посиливши фінансову нестабільність. Водночас цей період став тестом на стійкість і адаптивність медичних закладів та управлінських механізмів у сфері охорони здоров'я. Дослідження проведено з метою визначення ключових чинників, які, на думку медичних керівників, є найважливішими для відновлення й подальшого розвитку медичних закладів після завершення війни. Дані були зібрані за допомогою онлайн-опитування на платформі survey.lemur.ua. Посилання на анкету поширювалось через соціальні мережі та адресно надсилалось експертам із різних регіонів України (загалом 435 контактів). Польовий етап відбувся з 1 травня по 1 липня 2025 року. У фінальний масив включено 150 повністю заповнених анкет (конверсія 35 %). Описову статистику обчислено у SPSS 25.

Середній вік респондентів становив 42 роки; 78 % – жінки, 22 % – чоловіки. Третина учасників (33 %) обіймають посаду директора або заступника директора, більшість представляють заклади Одеської (68 %) та Київської областей (17 %). 96 % опитаних працюють

у регіонах, що не були окуповані. Отримані дані не є репрезентативними для всієї системи охорони здоров'я України, однак відображають досвід і позиції управлінців різних рівнів та типів медичних установ. Це дозволяє використовувати результати як аналітичну базу для оцінки актуальних викликів, структурних проблем і пріоритетів відновлення системи.

Отримані результати контент-аналізу відповідей на запитання *«Що, на вашу думку, є найбільш необхідним для відновлення та подальшого розвитку вашого медичного закладу після завершення війни?»* яскраво ілюструють головні проблеми, що наразі визначають ефективність реагування держави на виклики у сфері охорони здоров'я України та безпосередньо впливають на удосконалення механізмів надання медичних послуг в умовах надзвичайних ситуацій, насамперед війни та інших кризових явищ. Всього було проаналізовано 95 валідних відповідей, кожна з яких розглядалась як окрема одиниця аналізу. Багатотематні відповіді кодувалися за кількома напрямками. Виділено 10 основних тематичних категорій, що відображають головні напрями бачення післявоєнного відновлення системи охорони здоров'я на локальному рівні (табл.1).

Найбільша кількість респондентів (56 %) зосередили свою увагу на питанні фінансування, що свідчить про його домінуюче значення як базового інструмента стійкості системи охорони здоров'я. У висловлюваннях фігурують як загальні заклики на кшталт *«повноцінне фінансування з боку держави»* або *«нормальне фінансування»*, так і більш детальні тези: *«відповідна капітаційна ставка в оплаті послуг від НСЗУ, що покриває усі видатки. Прозорі умови договору та ефективна комунікація з МОЗ та НСЗУ», «оплата праці достойна!!! Навчання безкоштовне, умови праці, повна наявність медичної техніки і її обслуговування», «перегляд тарифів оплати від НСЗУ за програмою медичних гарантій»*. Такі відповіді чітко вказують, що брак фінансових ресурсів безпосередньо загрожує забезпеченню стабільності та якості медичних послуг, особливо в контексті надзвичайних ситуацій, коли потреби зростають у геометричній прогресії.

Таблиця 1

**Пріоритети післявоєнного розвитку системи охорони здоров'я
(Результати контент-аналізу
відповідей медичних працівників, n=95)**

№	Категорія	Опис	Кількість згадок	Частка від усіх відповідей (%)
1	Фінансування / ресурси	належне, додаткове, державне, капітаційна ставка, стабільні виплати НСЗУ, матеріальне забезпечення	53	55.8 %
2	Кадровий потенціал / персонал	дефіцит, мотивація, зарплати, повернення кадрів, навчання, молоді лікарі	44	46.3 %
3	Інфраструктура / ремонти / обладнання	капремонти, реконструкції, нові приміщення, техніка, меблі, транспорт, діагностика	39	41.1 %
4	Менеджмент / управління / взаємодія з МОЗ–НСЗУ	автономія, реформа системи, комунікація, зменшення бюрократії	20	21.1 %
5	Психологічна / соціальна підтримка / реабілітація	психодопомога персоналу, реабілітація військових, підтримка постраждалих	11	11.6 %
6	Цифровізація / модернізація процесів	електронні картки, ЕСОЗ, телемедицина, автоматизація	8	8.4 %
7	Законодавчі / податкові / політичні зміни	податкова політика, законодавчі рішення, стабільність правил	6	6.3 %
8	Мир / макроконтекст	закінчення війни, перемога, мир	5	5.3 %
9	Соціальна підтримка населення / доступність послуг	підтримка малозабезпечених, пільгові категорії, доступність медицини	4	4.2 %
10	Інше / невизначеність	«важко відповісти», «все гаразд», технічні або невалідні відповіді	6	6.3 %

Близько 46 % відповідей стосуються теми кадрового забезпечення та умов праці, що нерозривно пов'язано з проблемою фінансування. Респонденти наголошують на *«дефіциті кадрів»*, потребі *«залучення молодих спеціалістів, підвищення кваліфікації, проведення тренінгів»*, а також створенні *«достойних умов праці та оплати праці»*. Серед характерних цитат варто відзначити такі висловлювання: *«лікарі та медичні сестри не витримують або не хочуть витримувати таких умов роботи, бо вчилися геть іншому, а не безкінечному оновленню даних наших пацієнтів»*, *«поява психологічної допомоги мед. персоналу та пацієнтам в разі необхідності»*, *«забезпечення кадрами, лікарями*

та сестрами медичними», «хороший подбор кадров», «компетентные специалисты и финансирование». Ці відповіді свідчать, що кадровий голод та емоційне вигорання персоналу в умовах надзвичайних ситуацій перетворюються на серйозний системний ризик, який суттєво обмежує спроможність держави забезпечувати якісні медичні послуги.

Близько 41 % респондентів акцентують увагу на стані інфраструктури та матеріально-технічного забезпечення. Багато з них прямо вказують на потреби в капітальному ремонті приміщень, відновленні зруйнованих будівель та закупівлі сучасного обладнання. У відповідях лунають такі конкретні приклади: *«нашому закладу потрібен капітальний ремонт. Будівля сильно постраждала через російську атаку в 2025 році», «реконструкція та капітальний ремонт старих будівель лікарні, дооснащення медичним обладнанням», «більша можливість до автоматизованого процесу роботи медичного закладу», «допомога в здійсненні ремонту в амбулаторіях, оновлення транспортних засобів, так як вони повністю зношені», «купівля діагностичної апаратури», «відсутність достатньої кількості препаратів на невідкладні стани».* Ці свідчення підкреслюють, що фізичний стан закладів охорони здоров'я безпосередньо впливає на доступність і якість медичних послуг, особливо в умовах воєнних дій та інших криз, коли інфраструктура часто зазнає руйнувань або зносу.

Приблизно 21 % відповідей стосуються управлінських проблем, міжвідомчої взаємодії та нормативно-правового забезпечення. У низці відповідей простежується критика складності бюрократичних процедур та надмірного навантаження через постійні зміни вимог: *«підвищення фінансування та відсутність щомісячних змін в вимогах від МОЗ та НСЗУ, так як це виснажує психологічно і фінансово в умовах війни», «прозорі умови договору та ефективна комунікація з МОЗ та НСЗУ», «тотальна реформа МОЗ та НСЗУ», «створення системи ефективної внутрішньої взаємодії та комплексної системи забезпечення якості».* Такі тези демонструють, що ефективність реагування держави на виклики значною мірою залежить не лише від ресурсів, а й від спроможності державних інституцій налагодити чіткі механізми взаємодії та управління в умовах кризи.

Близько 12 % респондентів підкреслили важливість психологічної підтримки персоналу, програм реабілітації військових і пацієнтів, а також соціальної допомоги постраждалим. Цей пласт відповідей демонструє усвідомлення, що післявоєнна відбудова має бути не лише технічною чи економічною, а й гуманітарною. Декілька відповідей безпосередньо пов'язують покращення системи охорони здоров'я з настанням миру, вказуючи на залежність медичної сфери від загальної безпекової ситуації.

Приблизно 5 % відповідей безпосередньо вказують на вплив війни та соціальних факторів як ключових викликів. Серед висловлювань варто відзначити такі: *«поки не закінчиться війна, нажаль подальшого розвитку не буде»*, *«аби не було війни»*, *«соціальна підтримка постраждалим від війни»*, *«ковід та війна вплинули на кадровий потенціал та збереження, відновлення та розвиток потенціалу закладу»*. Такі твердження підтверджують, що масштабні соціальні потрясіння створюють додатковий тиск на систему охорони здоров'я, обмежують її ресурси та можливості розвитку, при цьому посилюючи вразливість окремих груп населення, зокрема жінок, які часто стають жертвами насильства чи дискримінації в умовах війни.

Таким чином, результати контент-аналізу однозначно вказують, що основними передумовами підвищення ефективності реагування держави на виклики, що стоять перед системою охорони здоров'я України, та вдосконалення механізму надання медичних послуг в умовах надзвичайних ситуацій, є забезпечення належного фінансування, стабілізація кадрового потенціалу, відновлення й модернізація інфраструктури, впровадження ефективного управління та налагодження міжвідомчої взаємодії. Ці чинники прямо впливають на здатність системи охорони здоров'я захищати права жінок, протидіяти дискримінації та насильству, особливо в умовах воєнного стану та соціально-економічних потрясінь.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-28>

**CRITICAL THINKING, COMMUNICATION AND CREATIVITY
AS KEY MOTIVATIONAL COMPETENCIES OF CIVIL SERVANTS
IN MODERN CONDITIONS**

**КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ, КОМУНІКАЦІЯ І КРЕАТИВНІСТЬ
ЯК КЛЮЧОВІ МОТИВАЦІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Chursinov O. A.

*Postgraduate student of the Department
of Administrative and Financial
Management
Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine*

Чурсінов О. А.

*аспірант кафедри
адміністративного та фінансового
менеджменту
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

В умовах трансформації системи публічного управління України, під впливом як внутрішніх реформаторських зусиль, так і зовнішніх інтеграційних процесів, зумовлених євроінтеграційним курсом держави, особливої ваги набуває формування концептуально цілісної, науково обґрунтованої та стратегічно спрямованої системи розвитку ключових професійних компетентностей державних службовців. Формування, підтримка та активізація внутрішньої мотивації держслужбовців відіграють визначальну роль щодо якісного виконання їх службових обов'язків, зростання ініціативності, підвищення рівня відповідальності та професійної самореалізації. Така система має забезпечувати не лише інституційну спроможність органів публічної влади до ефективного виконання управлінських функцій, але й сприяти підвищенню активності, відповідальності та зацікавленості працівників державного сектору. З огляду на високий ступінь турбулентності зовнішнього середовища, динамічну зміну соціально-політичних запитів і технологічну складову сучасного врядування, критично важливою стає наявність фахових знань, практичного досвіду, а також сформованих компетентностей, які забезпечують здатність до адаптації, ефективної комунікації та інноваційної діяльності.

Ключовими складниками мотиваційно релевантного професійного потенціалу державного службовця є критичне мислення, комунікативна компетентність і креативність [1; 2; 3]. Саме вони утворюють когнітивну, соціальну й інноваційну основу професійної ефективності діяльності державного службовця, сприяють підвищенню якості

управлінських рішень, відкритості управлінських процесів, зміцненню довіри до публічної влади.

Критичне мислення як основа управлінської раціональності. Критичне мислення є фундаментом аналітичної компетентності сучасного державного управління [3]. Йдеться не лише про здатність опрацьовувати значні обсяги інформації, а насамперед, про вміння структурувати її, розрізняти факти й оцінні судження, виявляти логічні суперечності, розпізнавати приховані маніпулятивні впливи, формувати незалежні висновки, приймати обґрунтовані рішення. У ситуації множинності політичних дискурсів, надлишку інформаційного шуму, поширення дезінформації критичне мислення виконує функцію когнітивного фільтру, що дає змогу запобігати управлінським прорахункам, підвищувати якість публічної політики, утверджувати інституційну доброчесність.

Компетентність набуває особливої актуальності в умовах гібридних загроз, дезінформаційних кампаній, інструменталізованого політичного тиску та економічної нестабільності. В таких обставинах критичне мислення виконує не лише функцію прийняття рішень, а й слугує засобом етичної орієнтації та захисту управлінської автономії. Розвиток критичного мислення потребує впровадження системної логічної підготовки, регулярного аналізу управлінських рішень і помилок, дебрифінгів, обговорення альтернативних сценаріїв дій, а також освітніх форматів, що базуються на кейс-методі, доказовому підході (evidence-based decision-making) й аргументованому діалозі.

Комунікація як простір міжсуб'єктної довіри. Комунікативна компетентність у публічному управлінні постає як здатність до формування стійких міжсуб'єктних відносин, заснованих на довірі, партнерстві, взаємній відповідальності [1]. Йдеться не лише про володіння офіційно-діловим стилем чи вправності у публічній риторичі, а насамперед, про глибоке розуміння соціального контексту, культурну чутливість, орієнтацію на ціннісні виміри комунікації з громадянами, врахування очікувань різних цільових аудиторій.

У парадигмі сучасного врядування, заснованій на принципах відкритості, підзвітності та залучення громадськості, ефективна комунікація постає базовим чинником легітимації публічної влади [1]. Комунікація забезпечує зрозумілість управлінських меседжів, мінімізує ризики непорозумінь, сприяє попередженню конфліктів і формуванню соціального консенсусу. Саме тому комунікація в державному управлінні повинна розглядатися як стратегічна функція, яка інтегрує інформування, переконання, фасилітацію, діалог і налагодження ефективного зворотного зв'язку.

Розвиток комунікації вимагає інституціоналізації каналів постійної взаємодії з громадянським суспільством, активного використання цифрових комунікаційних платформ, упровадження стандартів прозорості та підвищення рівня медіаграмотності державних службовців. Особливу увагу слід приділяти стратегічній комунікації як управлінському інструменту, що забезпечує активне формування публічного порядку денного й ефективне реагування на запити суспільства в умовах невизначеності чи кризи.

Креативність як рушій трансформаційної спроможності. Креативне мислення у сфері публічного управління – це здатність виходити за межі усталених моделей, критично переосмислювати звичні підходи, формувати нестандартні рішення навіть за умов обмежених ресурсів чи невизначеності [2]. В епоху цифрової трансформації, децентралізації та глобальних викликів саме креативність визначає рівень адаптивного потенціалу державних інституцій. Йдеться не лише про продукування нових ідей, але й готовність до змін, відкритість до експериментів, міждисциплінарну взаємодію, когнітивну гнучкість. В умовах, коли публічна адміністрація повинна оперативне реагувати на виклики – від пандемій і масових міграцій до енергетичних чи безпекових криз – креативність перетворюється на один із визначальних чинників стійкості, інноваційності й результативності управлінської діяльності.

Формування компетентності держслужбовців потребує відповідного інституційного середовища – організаційної культури, що підтримує ініціативу, допускає право на помилку, стимулює проектну командну роботу, формує внутрішні зміни. Таке середовище сприятиме критичному переосмисленню існуючих практик, підтримувати «агентів інновацій» серед державних службовців, створювати «острови креативності» у межах формалізованих структур публічної влади [1].

Системне формування критичного мислення, комунікативної та креативної компетентностей слід розглядати як один із ключових стратегічних пріоритетів політики професіоналізації державної служби України. Ці компетентності відповідають стандартам належного врядування, зафіксованим у європейських нормативно-методологічних документах, забезпечують потужний синергетичний ефект: зміцнення суб'єктності державного службовця, підвищення адаптивності управлінської системи до динамічних викликів сучасності та посилення суспільної довіри до інституцій публічної влади.

Література:

1. Denhardt, J. V., Denhardt, R. B. The New Public Service: Serving, Not Steering. New York : Routledge, 2015. 272 p.
2. Florida, R. The Rise of the Creative Class: Revisited. New York : Basic Books, 2014. 512 p.
3. Paul, R., Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life. Lanham : Rowman & Littlefield, 2019. 471 p.

SECTION 11. PUBLIC ADMINISTRATION IN NATIONAL SECURITY AND PROTECTION OF PUBLIC ORDER

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-29>

MECHANISMS AND TOOLS FOR IMPLEMENTING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION

МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Bielikh I. V.

*Postgraduate Student at the Department
of Business Administration
and Management of Foreign Economic
Activity
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine*

Бєліх І. В.

*аспірант кафедри бізнес-
адміністрування
і менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності
Запорізький національний
університет
м. Запоріжжя, Україна*

Постановка проблеми. Зростання викликів стосовно безпеки громад України призвели до пошуку ефективних механізмів посилення цивільного захисту (Далі – ЦЗ). Деокупація та реінтеграція територій країни також приведуть до запиту на відновлення Єдиної державної системи цивільного захисту (Далі – ЄДС ЦЗ). Публічно-приватне партнерство (Далі – ППП) являє собою співпрацю держави та приватного бізнесу. Його застосування дозволяє досягти ефективної реалізації інфраструктурних проєктів та надання послуг, що мають суспільне значення, дозволяє створити умови та сприяти сталому розвитку громад. Проведені дослідження показують, що застосування механізму ППП сфері ЦЗ може бути цілком прийнятним для посилення та відновлення ЄДС ЦЗ. Далі надаються основні результати проведеного аналізу та попередні висновки за результатами досліджень.

Мета публікації. Представити результати дослідження стосовно можливості застосування механізмів та інструментів публічно-

приватного партнерства у сфері цивільного захисту і запропонувати концептуальну модель їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження проводилось вивчення теоретико-методологічних засад ППП, аналіз міжнародного та українського досвіду застосування ППП, аналіз організаційно-управлінських механізмів впровадження ППП, аналіз технологічних рішень для реалізації ППП у сфері ЦЗ. Отримані результати привели до певних висновків стосовно ефективності реалізації ППП у сфері ЦЗ, що потребує оприлюднення та обговорення.

Вивчення теоретико-методологічних засад ППП проводилось шляхом комплексного застосування цілого ряду логічно взаємопов'язаних методів дослідження, які можна об'єднати в групи. Теоретичні методи було використано для аналізу наукової та нормативної літератури, для вивчення сутності та історичних передумов виникнення та функціонування ППП; шляхом узагальнення та класифікації було структуровано основні методологічні підходи. Із застосуванням порівняльного методу було проведено зіставлення різних організаційних моделей ППП, а також міжнародних та українських практик їх реалізації у сфері ЦЗ. Аналітичним методом була поведена оцінка ефективності співпраці між публічними органами управління та приватними структурами, у тому числі проведено аналіз витрат і вигоди (СВА) для визначення економічної доцільності партнерських проєктів. Шляхом системного підходу була проведена інтеграція результатів дослідження для комплексного вивчення ППП як соціально-економічної системи, а також сформовано практичні рекомендації стосовно впровадження ППП у сфері ЦЗ. Шляхом застосування ризик-орієнтованого аналізу було визначено стратегію управління ризиками у партнерських проєктах, що дає можливість мінімізувати загрози та розробити механізми страхування. Шляхом застосування прогностичного методу було окреслено перспективу застосування ППП на рівні місцевих громад в контексті воєнних та післявоєнних викликів. Описана методологія дала можливість провести всебічне дослідження існуючих організаційних моделей ППП, а також розробити ряд рекомендацій стосовно їх застосування для посилення ЦЗ в Україні [1, 2, 3].

В подальшому проводилось безпосереднє вивчення механізмів та інструментів реалізації ППП у сфері ЦЗ. У ході аналізу міжнародного та Українського досвіду реалізації ППП у сфері ЦЗ було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Безпосередньо для вивчення міжнародного та українського досвіду було застосовано порівняльний аналіз. Для дослідження взаємозв'язків між категоріями проєктів було застосовано системний підхід. Для визначення механізмів реалізації партнерства використано структурно-

функціональний метод. Методом типологізації було класифіковано існуючі проекти ППП за уніфікованими критеріями. Емпіричні методи (спостереження, вивчення документів) застосовано для аналізу практичних прикладів реалізації ППП. Метод експертної оцінки було застосовано при дослідженні операторів ринку гуманітарного розмінування та захисних укриттів на Всеукраїнській виставці-форумі «Security 2.0». Найпершими висновками проведеного дослідження стали відсутність відповідної нормативної бази застосування ППП у сфері ЦЗ, відсутність певних механізмів взаємодії, доцільність інституціалізації цифрових інструментів управління ППП, надано пропозиції [4].

Аналіз організаційно-управлінських механізмів впровадження публічно-приватного партнерства на рівні місцевих громад України проводився шляхом аналізу першоджерел; систематизації та класифікації; компаративного аналізу критеріального аналізу. За рахунок застосування структурно-функціонального методу було виявлено фактори результативності і проведено розробку технологічної та інституційної моделі впровадження ППП. Метод експертної оцінки використано для формування стратегічних напрямків та рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-управлінських механізмів [5].

Аналіз технологічних рішень для реалізації ППП у сфері ЦЗ проводився шляхом застосування їх системного аналізу за встановленими критеріями оцінювання. Було досліджено дванадцять цифрових рішень ППП. Їх було інтегровано у єдину концептуальну модель методом синтезу. При цьому проводився структурно-функціональний аналіз компонентів цифрової архітектури ППП. Для проектування координаційної інституції ППП було застосовано метод проектування та порівняльний аналіз. Була запропонована концептуальна модель ППП для посилення цивільного захисту на рівні місцевих громад [6].

Висновки. За результатами комплексного дослідження механізмів та інструментів реалізації ППП встановлено, що ППП є динамічною платформою інституційної, технологічної та соціальної кооперації. Українська модель ППП з причини воєнних гуманітарних викликів відрізняється від іноземних та характеризується адаптивністю, ситуативністю, авторитетними горизонтальними ініціативами, що приводить її до фрагментації, однак є і джерелом інновацій. Організаційно-управлінські механізми ППП на рівні місцевих громад, такі як муніципальні агенції, координаційні ради, цифрові платформи, здатні формувати підґрунтя для нового типу соціального контракту між владою, бізнесом та громадськістю. Цифрова трансформація змінює управлінську парадигму шляхом впровадження принципів прозорості, багатоканальної комунікації, інтегрованої підзвітності. Досліджені

рішення реалізації ППП із застосуванням цифрових платформ інституціоналізують resilience – підхід, постільки створюють умови прозорості і довіри поміж тими, хто їх використовує. Таким чином сформовано критичну масу прикладних рішень та створено підґрунтя для стратегічного бачення переходу від фрагментованої інноваційності до інституціоналізованої цифрової стійкості.

Пропозиції. Створити концепцію «Центру цивільної стійкості та безпеки (CCSB)», яка поєднає всі досліджені рішення в єдину синергетичну структуру та здатна формувати надсистемну координаційну інституцію. Створити спеціалізовану нормативну базу застосування ППП у сфері ЦЗ. В рамках ППП розробити чіткі механізми взаємодії з урахуванням різних видів діяльності ЄДС ЦЗ. Стандартизація процесів ППП. Адаптувати успішні практики реалізації ППП країн – членів НАТО та ЄС з урахуванням специфіки умов їх застосування в Україні. Забезпечити баланс між стратегічною передбачуваністю та адаптивністю моделі ППП для ефективного реагування на воєнні та післявоєнні виклики у контексті відновлення ЄДС ЦЗ.

Література:

1. Беліх І. В. Сутність та особливості функціонування публічно-приватного партнерства у сфері цивільного захисту. *Нотатки сучасної науки*. 2025. № 28. DOI: <https://doi.org/10.61718/nsn28.02>
2. Беліх І. В. Методологічні підходи до реалізації публічно-приватного партнерства у сфері цивільного захисту на рівні місцевих громад. *Advanced top technology*. 2025. № 13. DOI: <https://doi.org/10.61718/att13.02>
3. Беліх І. В. Організаційні моделі реалізації публічно-приватного партнерства у сфері цивільного захисту. *Crosspoint: науковий альманах*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. ISBN 978-617-7886-81-4. С. 23–26. DOI: <https://doi.org/10.61718/cros2025>
4. Беліх І. В. Аналіз міжнародного та українського досвіду реалізації публічно-приватного партнерства у сфері цивільного захисту. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2025. № 60. С. 31–33. DOI: <https://doi.org/10.61718/sgv60.02>
5. Беліх І. В. Організаційно-управлінські механізми впровадження публічно-приватного партнерства на рівні місцевих громад. *Креативний простір*. 2025. № 32. С. 39–40. DOI: <https://doi.org/10.61718/crp>
6. Беліх І. В. Технологічні рішення щодо реалізації публічно-приватного партнерства у сфері цивільного захисту на рівні місцевих громад. *Нотатки сучасної науки*. 2025. № 29. DOI: <https://doi.org/10.61718/nsn29.01>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-30>

THE PSYCHOPHYSICAL STATE OF THE INDIVIDUAL AS THE CORE OF VITAL SECURITY

ПСИХОФІЗИЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ ЯК ЯДРО ВІТАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Yashchuk P. V.

*Senior Lecturer at the Department of
Psychology and Inclusive Education,
Methods of Natural and Mathematical
Disciplines and Technologies,
Khmelnitskyi Regional Institute of
Postgraduate Pedagogical Education
named after Anatolii Nazarenko
Khmelnitskyi, Ukraine*

Ящук П. В.

*старший викладач кафедри психології
та інклюзивної освіти, методик
природничо-математичних дисциплін
і технологій
Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Анатолія Назаренка
м. Хмельницький, Україна*

Психофізичний стан особистості є внутрішнім ядром системи життєзбереження людини, що визначає її стійкість до зовнішніх впливів, здатність до адаптації та збереження функціональної цілісності в умовах ризику [1, с. 12–14]. У структурі вітальної безпеки він виступає фундаментом, на якому вибудовується здатність людини протистояти як фізичним, так і інформаційно-психологічним загрозам [2, с. 95–97]. Від того, наскільки врівноваженою є взаємодія психічних і фізіологічних процесів, залежить не лише суб'єктивне самопочуття, а й об'єктивна життєздатність особи, суспільства і держави [3, с. 7–8].

Психофізичний стан є інтегральною характеристикою, що поєднує когнітивні, емоційно-вольові, мотиваційно-сміслові та фізіологічні параметри функціонування людини [1, с. 27–29]. Його зміст розкривається через поєднання двох взаємопов'язаних складових. Перша – психічна, включає сприйняття, мислення, оцінку небезпеки, реакцію на стрес, страх чи загрозу, а також здатність формувати смисли, цінності й мотивацію до життя [4, с. 370–372]. Друга – фізіологічна, охоплює адаптаційний потенціал нервової, ендокринної, серцево-судинної та імунної систем, біоритми, регуляцію енергообміну, рівень стресостійкості й фізичного ресурсу організму [1, с. 56–58]. У поєднанні вони створюють динамічну рівновагу, що підтримує життєву стабільність і визначає межу витривалості до кризових впливів [2, с. 108–110].

З точки зору безпекознавства, психофізичний стан є базовим елементом життєвого потенціалу людини, оскільки саме через нього

реалізуються механізми самозбереження [3, с. 8]. У момент небезпеки або терористичного акту організм реагує не лише фізіологічно, а й психологічно: страх, тривога, агресія чи апатія впливають на прийняття рішень і поведінку [1, с. 63–65]. Коли рівень напруги перевищує адаптаційний резерв, виникає феномен вітального колапсу – стан, коли людина втрачає здатність діяти, мислити раціонально, керувати власними реакціями [4, с. 374–375]. Саме цей процес і стає ціллю терористичного впливу, який спрямований не стільки на фізичне знищення, скільки на руйнування внутрішнього психофізичного балансу особистості [2, с. 120–121].

Тероризм у сучасному світі функціонує не лише як інструмент насильства, а й як технологія масового впливу на свідомість [6, с. 158–160]. Його стратегічне завдання – породити у людей почуття безпорадності, втрату довіри до держави, хаос у мисленні й поведінці [7, с. 154–156]. Через інформаційні маніпуляції, страх, дезорієнтацію та емоційний шок порушується внутрішня стійкість, знижується рівень критичного мислення, формується поведінковий параліч [5, с. 174–175]. У таких умовах психофізичний стан стає не лише відображенням, а й детермінантою загального рівня вітальної безпеки суспільства [6, с. 160–162].

На індивідуальному рівні стрес і маніпуляція виступають ключовими чинниками вразливості [7, с. 155–156]. Стрес, який триває довго, спричиняє розбалансування нейрогуморальної регуляції, що веде до порушень сну, зниження імунітету, підвищеної тривожності й зниження когнітивної ефективності [5, с. 200–205]. Маніпуляція, навпаки, впливає на психіку через зміну сприйняття реальності: людина починає сприймати небезпеку як невідворотну, втрачаючи здатність до активного опору [6, с. 161–162]. Такий стан створює передумови до паніки, масової дестабілізації й руйнування соціальної єдності, що в сукупності підриває безпекову спроможність держави [5, с. 183–185].

Високий рівень психофізичної стабільності людини формує своєрідний вітальний бар'єр, який нейтралізує або послаблює наслідки зовнішнього впливу [5, с. 174–175]. Йдеться не лише про здатність зберігати спокій у небезпечних ситуаціях, а й про внутрішню силу протидіяти страху, дезінформації та психологічному тиску [6, с. 160–161]. Людина, яка усвідомлює власні межі і володіє навичками саморегуляції, не піддається маніпуляціям, а отже, зберігає автономність свідомості й поведінки. У сукупності таких індивідуальних станів формується колективна стійкість суспільства – основа громадської безпеки та державного порядку [5, с. 279].

У науковому дискурсі психофізичний стан розглядається як динамічний показник взаємодії біологічних і соціальних чинників

[1, с. 42–44; 5, с. 97–99]. Він не є сталою величиною, а постійно змінюється під впливом середовища, способу життя, інформаційного фону та емоційного клімату [2, с. 102–103; 3, с. 8]. Тому завдання системи управління безпекою полягає у створенні таких умов, за яких адаптаційні механізми людини не виснажуються, а відновлюються [1, с. 73; 5, с. 128–130]. Це означає, що політика держави у сфері безпеки має враховувати не лише технічні й військові аспекти, а й психофізіологічні параметри життя громадян: умови праці, рівень стресу, доступ до психологічної підтримки, інформаційну гігієну та якість соціальних комунікацій [2, с. 112–115; 6, с. 160–161].

Загальнонаціональна система безпеки не може бути ефективною без урахування людського **фактора** [4, с. 370–371; 5, с. 210–211]. Комплексний підхід до державної безпеки передбачає узгодження захисту територій і ресурсів із забезпеченням психофізичної стабільності громадян, що сприяє зміцненню внутрішньої рівноваги системи [7, с. 155–156]. Психофізичне виснаження населення призводить до падіння соціального капіталу, втрати мотивації, **зростання** агресії й апатії [2, с. 119–120; 5, с. 175–177]. Це створює сприятливий ґрунт для маніпуляцій, деструктивної пропаганди та розколу суспільства [4, с. 373–374; 6, с. 158–159]. Отже, зміцнення психофізичної стабільності громадян має бути частиною державної політики нарівні з економічною та військовою безпекою [5, с. 185–186].

У сучасній парадигмі національної безпеки особистість розглядається не лише як об'єкт захисту, а й як активний носій безпекового потенціалу [2, с. 106–107; 7, с. 154–155]. Психофізичний стан стає тим критерієм, який дозволяє оцінити ступінь готовності людини до дій у кризових ситуаціях [1, с. 84–85]. Якщо громадянин зберігає емоційну рівновагу, критичне мислення і довіру до інституцій, він стає чинником стабільності держави [3, с. 8–9; 4, с. 375]. Натомість масове поширення тривоги, апатії або агресії трансформує суспільство у вразливу систему, що швидко реагує на зовнішні провокації [5, с. 160–161].

З огляду на це, формування психофізичної стійкості громадян повинно розглядатися як елемент державної політики у сфері публічного управління. Вона має охоплювати освіту, охорону здоров'я, інформаційну безпеку, систему цивільного захисту та кадрову підготовку [2, с. 117–118]. Особливе значення має просвітницька робота, спрямована на розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції, критичного аналізу інформації та здатності діяти у стані стресу [3, с. 8; 5, с. 203–205]. Такі заходи підвищують не лише індивідуальну, а й колективну життєздатність суспільства [6, с. 160].

В умовах воєнних дій та гібридних загроз психофізичний стан громадян набуває стратегічного значення [2, с. 108–109]. Він визначає,

наскільки держава здатна витримати затяжну кризу без внутрішнього руйнування [5, с. 211–213]. Людина, що володіє внутрішнім ресурсом, здатна до волевиявлення й солідарності, стає частиною національної системи опору [4, с. 374]. Таким чином, стабільність психофізичних параметрів населення прямо корелює з рівнем обороноздатності та ефективністю державних інститутів [2, с. 114; 7, с. 155].

Важливим напрямом державної політики має бути моніторинг психофізичного стану суспільства. Це передбачає створення системи індикаторів, що відображають рівень емоційного напруження, довіру до влади, соціальну згуртованість і морально-психологічний клімат [2, с. 120–121; 5, с. 218–220]. Відповідна аналітика дозволяє завчасно виявляти тенденції, які можуть призвести до дестабілізації, і запобігати поширенню деструктивних настроїв [4, с. 376; 6, с. 162]. Такий підхід є проявом сучасного розуміння національної безпеки як системи, орієнтованої не лише на оборону, а й на збереження людського потенціалу.

Психофізичний стан також визначає рівень громадянської активності, здатність до соціальної взаємодії та участі в управлінських процесах [2, с. 116]. Ослаблена психіка, перевантажена інформаційними стресорами, втрачає мотивацію до суспільної участі, що послаблює демократичні інститути [3, с. 9]. Навпаки, емоційно стабільна, морально зріла особистість стає основою суспільного діалогу і відповідального управління [4, с. 373]. Звідси випливає, що турбота держави про психофізичне здоров'я населення є не лише гуманітарним, а й політичним завданням, оскільки від нього залежить ефективність публічної влади [5, с. 221–222].

Підвищення рівня вітальної безпеки вимагає синергії між медичною, психологічною та управлінською системами [1, с. 84; 2, с. 118]. Медичний аспект полягає у забезпеченні доступу до діагностики, профілактики стресових розладів, реабілітації після травм і кризових подій [3, с. 8]. Психологічний – у створенні культури психічного здоров'я, розвитку сервісів допомоги та кризових центрів [5, с. 175–177]. Управлінський – у формуванні політик, що зменшують соціальну напругу, підвищують довіру до держави і забезпечують участь громадян у прийнятті рішень [4, с. 374; 6, с. 160–161]. Усі ці компоненти формують єдине поле життестійкості нації.

У глобальному вимірі психофізична безпека особистості виступає індикатором гуманітарної зрілості держави [2, с. 123–124; 7, с. 156]. Країни, які інвестують у розвиток психічного здоров'я, освіти, культурну ідентичність і соціальну підтримку, демонструють вищу здатність до виживання у кризах [5, с. 226–227]. Навпаки, суспільства, де ігноруються проблеми емоційного виснаження, депресії чи травма-

тизації, стають легкою мішенню для інформаційно-психологічних атак [4, с. 375; 6, с. 159]. Таким чином, національна безпека у XXI столітті набуває нового виміру – вона включає не лише оборонний, а й психо-соціальний компонент, у центрі якого перебуває людина з її вразливостями та ресурсами [2, с. 125].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що психофізичний стан особистості – це не лише медико-психологічна категорія, а й ключовий параметр функціонування держави [3, с. 9]. Його стабільність визначає рівень суспільної стійкості, ефективність управління, готовність громадян до самоорганізації в умовах надзвичайних ситуацій [2, с. 109; 5, с. 230–231]. Підтримка оптимального психофізичного рівноваги має розглядатися як державна пріоритетна функція, що забезпечує безперервність життєвих процесів, захист прав людини, розвиток економіки та національну єдність [4, с. 376].

У системі державного управління вітальна безпека постає як інтегративна основа, де психофізичний стан громадян є її осердям [2, с. 127]. Тільки за умови балансу внутрішньої стійкості особистості та зовнішніх механізмів захисту можливе формування справді ефективної національної безпеки [5, с. 233–235; 7, с. 155–156]. Відтак, сучасна держава повинна розглядати людину не лише як об'єкт політики, а як носія стратегічного ресурсу – життєвої енергії, свідомості й гідності, від яких залежить її майбутнє, стабільність і суверенітет [2, с. 126].

Література:

1. Ящук П. В. Вітальна безпека вразливих верств населення в умовах загроз терористичного характеру та інших форм насильства: практичний poradnik. Вінниця : ТОВ «Твори», 2025. 104 с.
2. Рижов І. М., Ящук П. В. Vital security paradigm in the new millennium: Coordinate system and state-of-the-art. *Journal of Law and Political Sciences*, 2025, Vol. 46, Issue 3 (Special Issue), pp. 94–127. Amman: JLPS (Jordan). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13901063> (дата звернення: 22.10.2025).
3. Ящук П. В. Дискурс вітальної безпеки людини в умовах війни та кризових трансформацій [The discourse of human vital security in wartime and crisis transformations]. *Creative Space*, 2025, с. 7–9. DOI: <https://doi.org/10.61718/crp31.01> (дата звернення: 22.10.2025).
4. Рижов І. М., Ящук П. В. Прифронтові території та вітальна безпека: виживання, самозбереження і робота з населенням [Frontline territories and vital security: Survival, self-preservation and work with the population]. *Національні інтереси України*. 2025. № 10(15). С. 368–376.

DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-10\(15\)-368-376](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-10(15)-368-376) (дата звернення: 22.10.2025).

5. Рижов І. М. *Основи аналізу теророгенності соціальних систем: монографія*. Київ: [б. в.], 2008. 285 с. URL: ryzhov.rv.ua/gallery/моногр_2008.pdf (дата звернення: 24.10.2025). ryzhov.rv.ua

6. Рижов І. М., Леонов Б. Д. Профілактично-правові підходи запобігання тероризму. *Інформація і право*. 2013. № 1(7). С. 158–162. DOI: 10.37750/2616-6798.2013.1(7).272270. URL: ippi.org.ua/sites/default/files/13rimpzt.pdf (дата звернення: 24.10.2025). ІППІ

7. Рижов І. М. Проблемні питання визначення тероризму в контексті теорії соціального управління. *Теорія управління*. 2009, листопад. С. 154–156. URL: nasplib.isofts.kiev.ua/bitstreams/17a6dcd7-d08f-42d6-87e0-73ac5256ac58/download (дата звернення: 24.10.2025).

NOTES

NOTES

NOTES

NOTES

NOTES

NOTES

NOTES

The project was implemented with the support of

The Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation is a non-governmental organization, which was established in 2010 with a view to ensuring the development of international science and education in Ukraine by organizing different scientific events for Ukrainian academic community.

The priority guidelines of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation

1. International scientific events in the EU

Assistance to Ukrainian scientists in participating in international scientific events that take place within the territory of the EU countries, in particular, participation in academic conferences and internships, elaboration of collective monographs.

2. Scientific analytical research

Implementation of scientific analytical research aimed at studying best practices of higher education establishments, research institutions, and subjects of public administration in the sphere of education and science of the EU countries towards the organization of educational process and scientific activities, as well as the state certification of academic staff.

3. International institutions study visits

The organisation of institutional visits for domestic students, postgraduates, young lecturers and scientists to international and European institutes, government authorities of the European Union countries.

4. International scientific events in Ukraine with the involvement of EU speakers

The organisation of academic conferences, trainings, workshops, and round tables in picturesque Ukrainian cities for domestic scholars with the involvement of leading scholars, coaches, government leaders of domestic and neighbouring EU countries as main speakers.

Contacts:

Head Office of the Center for Ukrainian-European Scientific Cooperation:
88000, Uzhhorod, 25, Mytraka str.
+38 (099) 733 42 54
info@cuesc.org.ua

www.cuesc.org.ua

**The Latest Scientific Advancements in Public Management,
Administration, and Law**

International scientific conference

October 29–30, 2025

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2025. 31. oktobris
Tirāža 100 eks.